

**PILVENPIIRTÄJISTÄ TORNITALOIHIN -
KULTTUURIYMPÄRISTÖLLISIÄ ARVONÄKÖKULMIA
HELSINGIN KALASATAMAN TORNITALOPROJEKTISSA**

Laura Lehtinen
Maisterintutkielma
Kulttuuriympäristön tutkimus, taidehistoria
Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Laura Lehtinen	
Työn nimi Pilvenpiirtäjistä tornitaloihin - kulttuuriympäristöllisiä arvonäkökulmia Helsingin Kalasataman tornitaloprojektissa	
Oppiaine Taidehistoria	Työn laji Maisterintutkielma
Aika 03/2021	Sivumäärä 97
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkimuskohteena on Kalasataman keskuksen tornitaloprojekti Helsingissä. Lähestymistapa on kulttuuriympäristöllinen ja kaupunkikuvallinen. Kalasataman metroaseman yhteyteen rakennetaan kahdeksan tornitaloa, joista korkein on 134-metriä. Olemassa olevaa asemakaavaa jouduttiin muuttamaan, jotta suunnittelukilpailun voittanut SRV:n ehdotus voitiin toteuttaa. Keskus on osa uutta Kalasataman kaupunginosaa, joka rakentuu entisen teollisuuden ja satamatoiminnan hallitseman Sörnäisten alueelle. Ympäristöään huomattavasti korkeammat tornitalot vaikuttavat kaupunkikuvaan, lähiympäristön kokemiseen ja kaukomaisemaan. Lähistöllä on kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi määritelty Suvilahden alue. Helsinki on ominaispiirteiltään melko matala, ja merellinen Helsinki on määritelty kansallismaisemaksi.</p> <p>Tutkielma kattaa ajallisesti koko prosessin Helsingin kaupungin toteutuskilpailusta voittajan valintaan ja asemakaavamuutokseen 2009-2012. Analyysi kohdistuu asemakaavamuutoksen prosessiin. Tutkimusaineistona on kaupunkisuunnittelun prosessin synnyttämä julkinen materiaali. Tutkimusmenetelmänä on kriittinen diskurssianalyysi. Tutkielma pyrkii selvittämään, miten uusi keskus sijoittuu osaksi kaupunkihistoriaa ja kaupunkikuvan muutosta, miten kulttuuriympäristö määrittyy, miten prosessi eteni ja miten vaikutuksia kaupunkiympäristöön, kaupunkikuvaan ja kaupunkimaisemaan arvioidaan ja miten niistä puhutaan.</p> <p>Kaavamuutokseen liittyvät aineisto esittelee kulttuuriympäristöllisiä vaikutuksia ja niiden johtopäätökset tukevat tornitaloprojektia. Kaupunginmuseon lausunnot heijastelivat erilaista suhtautumista rakentamisen vaikutuksiin kuin kaupunkisuunnitteluviraston aineistot. Prosessin aikaisessa keskustelussa on erotettavissa viisi erilaista diskurssia, jotka osin läpileikkaavat toisiaan: Kulttuuriperintöarvojen diskurssi (tai Historiallisen kaupungin diskurssi), Urbanin kaupungin diskurssi (tai Urbanin kehityksen diskurssi), Maamerkkidiskurssi, Asiantuntijuuden (tai Selvitysten diskurssi) sekä Muutoksen diskurssi.</p> <p>Korkean rakentamisen motiivina voi olla esim. imagorakentaminen, pyrkimys tiiviiseen ja tehokkaaseen kaupunkiin tai taloudellinen voitontavoittelu. Globalisaation aikakaudella kaupungit uhkaavat samankaltaistua, toisaalta paikallisuus korostuu. Minkä arvojen perusteella Helsinki rakentuu? Kalasataman keskus on ensimmäinen suuremman mittaluokan tornitaloprojekti Helsingissä ja sille luodaan suuri odotuksia - tavoitellaan maamerkkiä ja porttia kaupunkiin, kaupunkikulttuurillista ja maisemallista symbolia. Vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei tornitalojen vaikutusten todellisesta merkityksestä käyty kunnollista keskustelua.</p>	
Asiasanat Kulttuuriympäristö, kaupunkimaisema, kaupunkikuva, kaupunkitutkimus, kaupunkisuunnittelu, korkea rakentaminen, diskurssianalyysi	
Säilytyspaikka JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuskohde: Kalasataman keskuksen asemakaavamuutoksen prosessi	2
1.2	Teoreettinen viitekehys	5
1.3	Aiempi tutkimus	8
1.4	Tutkimuskysymykset ja käytettävät käsitteet.....	9
1.5	Tutkimusaineisto ja analyysimenetelmät	11
2	KAUPUNKIKUVIEN MUUTOKSIA.....	17
2.1	Merellinen, teollinen Helsinki	17
2.2	Pääkaupungista metropoliksi?.....	19
2.3	Kansainväliset esikuvat?	21
2.4	Uusi kaupunginosa	24
2.5	Teollisuuden ja liikenteen kaupunkikuva	30
3	METROPYSÄKISTÄ KALASATAMAN KESKUKSEKSI.....	34
3.1	Hankkeen lähtökohdat	34
3.2	Toteutuskilpailu	36
3.3	Valintaperusteet	39
3.4	SRV:n suunnitteluratkaisu	40
3.5	Kaupunginvaltuuston hyväksyntä.....	43
4	ASEMAKAAVAMUUTOKSEN PROSESSI.....	47
4.1	Kaupunginmuseo	48
4.2	Asemakaavan selostus.....	52
4.3	Kalasataman vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön	54
4.4	Korkean rakentamisen selvitys	63
4.5	Kaupunginvaltuusto ja asemakaavamuutoksen hyväksyntä.....	68
5	KESKEISET DISKURSSIT	76
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	81
	LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	84
	KUVALUETTELO.....	96

1 JOHDANTO

Helsinkiin rakennetaan parhaillaan uutta Kalasataman kaupunginosaa. Monivuotinen suurprojekti muokkaa uusiksi Sörnäisten entisen teollisuus- ja satama-alueen. Kalasataman keskukseen nousee kahdeksan 20–35-kerroksista tornitaloa. Kaupunginosan uudet rakennukset, asuminen, palvelut, työskentely ja liikennejärjestelyt muuttavat maisemaa, kaupunkikuvaa ja Helsingin hahmottamista. Korkeat tornitalot vaikuttavat visuaalisena ja symbolisena elementtinä koko kaupungin kuvaan. Syntyy uutta Helsinkiä.

Kalasataman keskuksen torneista tulee ainakin hetkeksi kaupungin korkeimpia rakennuksia, mutta korkeuskilpa on käynnissä. Pasilan keskukseen suunnitteilla jopa 200 metriin kurkottava tornitalo. Useissa Helsingin 2000-luvun alkupuolen rakennussuunnitelmissa tavoiteltiin korkeita rakennuksia. Vuonna 2011 käynnissä oli noin 50 korkeaa rakentamista sisältävää hanketta (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 16). Väistämättä muuttuvat sekä kaupunki että kaupunkikuva silhuetin kasvaessa korkeutta ja tornitalojen muuttaessa kaupunkikokemusta. Uusien tornitalojen suhde kaupunki-imagoon ja metropolitavoitteisiin, keskustan laajentaminen monipaikkaiseksi sekä tietoinen maamerkkirakentaminen ovat kiinnostavia kaupunkikehittämisen näkökulmia. Mistä nousee halu tai tarve rakentaa korkeaa, mitä sillä tavoitellaan? Miksi? Helsingin silhuetti on verrattain matala. Mielestäni kaupunki on käsitettävän kokoinen, kompakti pääkaupunki, joka kuitenkin henkii ja ilmentää eurooppalais-pohjoismaista urbaania kaupunkikulttuuria.

Kaupungistumisen megatrendi ja kansainväliset esikuvat kaupunkisuunnittelussa vaikuttavat Helsinkiin. Kaupunkien välinen kilpailu huomiosta, matkailijoista, investoinneista ja osaajista on kiristynyt. Globalisaation myötä arkkitehtuurin on väitetty muuttuvan samankaltaiseksi, toisaalta viime aikoina on korostunut myös paikallisuus ja paikkojen ominaispiirteiden vaaliminen (Adam 2012, 80–84, 90–100, 245–247). Helsingin tornitaloprojekteilla on saatettu pyrkiä kaupunki-identiteetin rakentamiseen ja brändäykseen. Maailmalla tämä trendi alkaa olla jo ohitse. (Lindgren Aromaan 2021 mukaan.)

Suhtautuminen kaupunkeihin on muuttuvaista ja kaupungit itse ovat suuressa muutoksessa yhteiskunnallis-kulttuuristen voimien virrassa. Ankea ja ikävä kaupunki on vaihtunut miellyttävään, viihtymisen kaupunkiin (Lehtonen 2010, 7). Kaupungeista on tullut hyviä elinympäristöjä, vaikka samalla sosiaalinen eriarvoistuminen on lisääntynyt. 2000-luvun vaihteessa kaupungit ovat teollistumisen aikaa vastavassa sosiaalisen ja fyysisen rakenteen mullistumisen tilassa väestönkasvun ja globalisaation myötä. (Ilmonen 2010, 13, 48–49.)

Suomen väestö keskittyy yhä enemmän kaupunkeihin ja muutamiin kasvukeskuksiin, toisaalta on nähtävissä merkkejä hakeutumisesta lähemmäs luontoa ja väljemmille alueille. Muuttoliike on 2010-luvulla kohdistunut suuriin kaupunkeihin sekä kehyskuntiin niiden ympärillä (Aro, Aro ja Mäkelä 2020, 15–16). Koronakriisin aikana

vuonna 2020 on havaittu muuttoa isoista kaupungeista pienempiin. Suurten kaupunkien kehysalueet ja läheinen maaseutu voivat jatkossa lisätä houkuttelevuuttaan. (Harju 2020.) Onko muutos pysyvää? Miten koronakriisi vaikuttaa kaupunkeihin, kulttuuriin, käyttäytymiseen ja käsityksiin kaupungeista? Tuleeko suurista kaupungeista terveydellisiä riskejä sisältäviä, ahtaita ja elämää rajoittavia, tiukemman kontrollin ja huonon ilman paikkoja?

Kiinnostus tutkimusaiheeseen kumpuaa kaupungin paikkojen visuaalisuudesta ja atmosfäärillisestä kokemuksesta, niiden muutoksista ja niitä muuttavista voimista. Miten kaupungit elävät ja muuttuvat, miten eri prosessit vaikuttavat niiden kehittymiseen, miten valtaa käytetään, mitä on mahdollista hallita suunnittelun keinoin, miten asioista keskustellaan ja ketkä keskusteluihin osallistuvat?

1.1 Tutkimuskohde: Kalasataman keskuksen asemakaavamuutoksen prosessi

Kalasataman uusi kaupunginosa rakentuu entiselle Sörnäisten teollisuus- ja satama-alueelle itäiseen Helsinkiin. Ensimmäinen rakennusvaihe alkoi 2009 Sörnäisten niemestä. Kaupunginosaan rakentuu erilaisia kortteleita ja viheralueita vaiheittain 2030-luvun lopulle asti. Ensimmäiset asukkaat muuttivat Kalasatamaan 2012, tätä kirjoitettaessa asukkaita on jo noin 5000. Lopullisesti asukkaita tulee olemaan noin 25 000 ja työpaikkoja 10 000. (Kalasatama 2020; Kalasatama, rakentaminen 2020.)

Rakennusliike SRV:n toteuttaman Kalasataman keskuksen tavoitteena on olla sekä maamerkki että portti kaupunkiin. Toiveet ilmaistaan jo keskuksen toteutuskilpailun suuntaviivoissa (Hankekuvaus 2009, 3, 21–22). Tornit nousevat Kalasataman metroaseman päälle ja ympärille. Torneista seitsemään tulee asuntoja, yhdestä rakennetaan toimisto- ja hotellitorni (Kalasatama, rakentaminen 2020). Alun perin suunnitelmassa oli 6 asuintornia, 1 toimisto- ja 1 hotellitorni. Asemakaavamuutoksella vuonna 2017 toimistotorni muutettiin asunnoiksi, ja hotellitorni toimiston ja huoneistohotellin käyttöön (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2017, 7–8). Redin ensimmäinen torni, 134-metrinen Majakka, valmistui joulukuussa 2019 ja on nyt Suomen korkein asuintalo. Toinen torni Loisto (124 m, 32 kerrosta) valmistuu syksyllä 2021. (SRV, Helsingin REDIn Majakka; SRV, Helsingin REDIn Loisto.)

Massiivinen hanke herättää väistämättä kysymyksen symbolisesta rakentamisesta globaalissa, urbaanissa maailmassa, kaupunkien välisessä kilpailussa investoinneista, näkyvyydestä, matkailusta ja huomiosta. "Korkeissa rakennuksissa on aina läsnä kysymys vallasta ja hierarkiasta, jonkun tai jonkin nousemista jonkun toisen yläpuolelle sekä tämän nousun julkisesta, materiaalisesta manifestoimisesta." (Laine 2011, 260).

Kuva 1. Vyhtinen, Pekka, 2020. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

Kalasadaman keskus Redi sisältää tornitalojen lisäksi esimerkiksi kauppakeskuksen, terveysaseman, maanalaisen parkkialueen ja katurakentamista. Redin kauppakeskus ja Kalasadaman terveysasema avattiin vuonna 2018. Tornitalo Majakan (2019) asunnoista oli vuonna 2020 myymättä vielä seitsemän, vuonna 2021 valmistuvan Loiston asunnoista kaksi kolmasosaa (Kortelainen 2020). Yhteensä tornitaloihin tulee asuntoja noin 2 500 asukkaalle. Majakan neliöhinnat alkavat noin 6700 eurosta, kalleimmat ylittävät noin 16 000 euroon asti (Heiskanen 2019). Kalasatama on Helsingin 17. kallein asuinalue (Reaktio Solutions 2020).

Kalasadaman keskusta vastaava rakennusprojekti on meneillään Pasilassa. YIT:n rakennuttama Tripla-kokonaisuus levittäytyy kolmen korttelin alueelle sisältäen mm. kauppakeskuksen (valmistui 2019), joukkoliikennesaseman, asuntoja, hotellin ja toimistotilaa (YIT Näin Tripla rakentuu). Sen keskus Trigoni sisältää 180- ja 140-metriset tornitalot (51 ja 40 kerrosta). Hanke on hyväksytty, mutta kaavoitus on vielä selvityksessä. (YIT Trigoni.)

Helsingin kaupunkisuunnitteluun vaikuttavat ennusteet väkiluvun kasvusta ja kasvukeskusten vetovoimasta sekä suunnittelun ideaalit ja periaatteet. Kasvun myötä kaupunki tiivistyy ja sen rakenne muuttuu. Helsingin kaupungistuminen on liikkunut kohti monikeskuksista metropolialuetta (Lehtonen 2010, 7). Esimerkiksi Kalasadaman keskuksen suunnitteluprosessin aikainen Helsingin strategiaohjelma (2009–2012) sisälsi tavoitteita kaupunkiympäristön moninaisuudesta ja urbaaneista ympäristöistä sekä kaupunginosien identiteetin vahvistuksesta (Helsingin kaupunki 2009, 22).

Kalasadaman rakentamista edelsi pitkä suunnitteluprosessi toteutuskilpailusta neuvotteluihin ja toteutussopimuksesta asemakaavamuutokseen. Aloite keskuksen

rakentamishankkeelle on lähtöisin Helsingin kaupungilta. Alueen suunnittelusta järjestettiin toteutuskilpailu, jonka voitti rakennusyhtiö SRV. Kaupunki omisti suunnittelualueen maat kokonaisuudessaan, mutta toteutuksen myötä maat myytiin rakennusyhtiölle. Toteutuskilpailu käytiin 2009–2010, SRV valittiin toukokuussa 2011, asemakaavamuutoksen prosessi kesti toukokuusta 2011 voimaantuloon kesäkuussa 2013 asti.

Kaupunkisuunnittelu johti siis asemakaavan muutokseen, jotta toteutuskilpailun voittanut ehdotus saatettiin rakentaa. Olemassa olevan kaavan rakennusoikeus ei nimittäin riittänyt ehdotuksen korkeille tornitaloille. Tämän tutkimuksen kohteena on asemakaavamuutoksen prosessi.

Kuva 2. Rakentamisaikataulut kartalla. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia 2019.

1.2 Teorettinen viitekehys

Tämä tutkielma sijoittuu kaupunkitutkimuksen monitieteiseen tutkimuskenttään, liittyy kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti suuntautuneeseen kaupunkitutkimukseen ja sivuaa politiikan tutkimusta. Tutkielma selvittää instituutioiden ja suunnittelupolitiikan diskursseja ja vallankäyttöä. Tutkielma liittyy taidehistoriaan arkkitehtuurin ja visuaalisuuden kautta. Kulttuuriympäristöllisestä näkökulmasta kaupunkisuunnittelu ja rakentaminen vaikuttavat olemassa olevaan kulttuuriympäristöön - sekä luovat aina uutta, tulevaisuuden kulttuuriympäristöä. Entinen Sörnäisten satama- ja teollisuusalue muuttuu eläväksi asutuksi kaupunginosaksi, ja tornitalot luovat siihen Suomen oloissa täysin uudenlaisen kerrostuman. Kyseessä on empiirinen ja laadullinen tutkielma, joka perustuu koottuun aineistoon. Tutkimusote on hermeneuttinen ja syvenevään ymmärrykseen pyrkivä. Merkitysten tulkinta, ilmiön kontekstualisointi ja yksityiskohtien vaikutus kokonaisuuteen ovat keskeisiä.

Kaupunkitilan voi nähdä koostuvan rakenteiden, instituutioiden ja toimijoiden spatiaalisesta kudoksesta, joka myös heijastavat tilan sosiaalista ja fyysistä järjestystä. Rakenteita pidetään usein annettuina ja ne mahdollistavat yhteiskunnallisen toiminnan, instituutiot ilmentävät rakenteita konkreettisesti ja yksittäiset ihmiset tai ryhmät toimijoina suuntaavat prosesseja. Rakenteiden tuottama kaupunkisuunnittelun poliittishallinnollinen diskurssi voidaan nähdä vallankäyttönä, joka pyrkii tilan hallintaan. Suunnitteludiskurssit esimerkiksi ohjaavat sitä, miten ongelmat muotoillaan ja ratkaisut esitetään. (Dear ja Häkli 1998.) Tutkimus keskittyy kaupungin kehittämisen diskursseihin ja päätöksentekoon korkean rakentamisen ja kaupunkikuvan visuaalisessa viitekehyyksessä. Kalasatama ja sen suunnittelu sidotaan historialliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin.

Kaupunkisuunnittelun prosessit ovat monimutkaisia ja monialaisia, ja ne toteutuvat eri toimijoiden vuorovaikutuksessa. Kaupungin kehittämisessä ja kaavoituksessa on omat roolinsa niin viranomaisilla, suunnittelijoilla, arkkitehdeillä kuin asukkaillakin. Työ vaatii kaupungin eri toimialojen yhteistyötä ja myös kaupunkilaisilla on oikeus osallistua ja vaikuttaa. Asemakaavoitusta säätelee maankäyttö- ja rakennuslaki (2000/132). Rakennuslaki mahdollistaa tulkinnanvaraisuuden ja joustavuuden, esimerkiksi sisältäessään käsitteitä, joita ei voi objektiivisesti määrittellä tai arvioida, kuten kauneus ja yleinen etu (Prusi 2013, 155-159). Kenelle määrittelyvalta kussakin tapauksessa jää?

Kaavoituksessa viranhaltijat valmistelevat päätösesitykset, jotka käsittelevät lautakuntien luottamusmiehet. Yleis- ja asemakaavat hyväksyy pääsääntöisesti kaupunginvaltuusto (vähämerkityksiset muutokset voidaan hyväksyä kunnanhallituksessa tai lautakunnissa). Päättävät osastot ja lautakunnat ovat lakisääteisiä viranomaisia, ja lautakunnat ovat päätöksenteossa riippumattomia kunnan johdosta. (Prusi 2013, 121-123, 111.)

Kaupunkisuunnittelun voi nähdä eri intressiryhmien kenttänä, jossa ilmenee erilaisia ja toisinaan vastakkaisia näkemyksiä ympäristön ulkoasusta ja kehittämisen suunnista. Eri intressipiirit voidaan nähdä myös "kulttuurisina ryhminä", joiden arvojärjestelmät ja perinteet vaikuttavat ryhmien tulkintoihin kaupungista, ja joiden

retoriikka perustuu heidän kaupunkikäsitteeseensä (Kervanto Nevanlinna 2005, 57). Uuden kaupunginosan luomiseen osallistuvat kaupungin eri osastot ja asiantuntijat eri toimialoilla sekä muut osalliset. Myös kaupungin asukkailla on mahdollisuus osallistua, mutta siihen ei ole velvollisuutta.

Ihmisten toimintaa ja valintoja ohjaavat arvot. Myös yhteiskunnalliset normit rakentuvat arvojen pohjalle. Arvot voivat siten olla yksilöllisiä tai yhteisöllisiä. Usein erilaiset arvot ovat ristiriidassa keskenään. (Tieteen termipankki, arvo 2016.) Kulttuuriympäristökysymysten ja kaupunkisuunnittelun kohdalla arvot ovat aika- ja kulttuurisidonnaisia sekä muuttuvia. Näihin liittyviin kysymyksiin kiinnittyy erilaisia arvoja ja ihmisten tekemiä arvoarvostelmia, joiden pohjalta päätöksiä tehdään. Ohjaako ympäristöjen hallintaa taloudelliset, ekologiset, kulttuuriset vai yhteisölliset arvot? Onko jossain tilanteessa uudisrakentaminen vai vanhan korjaaminen parempi valinta, kannattaisiko rakentaa kerrostaloalue vai kaupunkipuisto? Päätökset muodostuvat tiettyjen arvojen pohjalta, ja päätökset myös heijastavat arvomaailmaa. Yhteen päätökseen voi kietoutua monia eri arvoja ja arvotuksia. Korkeiden rakennusten kohdalla kysymykseen tulee kaupunkikuvaan, -maisemaan ja -silhuettiin, olemassa olevan rakennuskannan asemaan ja elämisen tapaan liittyvät arvokeskustelut.

Toisaalta suunnitteluprosesseja voidaan tarkastella myös "patologisen toiminnan" näkökulmasta. Kriittisesti suunnittelua ohjaavia hallinnollisia mekanismeja ja prosesseja tarkastelevien Mäntysalon ja Nymanin mukaan patologinen toiminta keskittyy representaatioiden ja toiminnan ristiriitaisuuden ylläpitoon, ja legitimiin tarinan ja toteutetun toiminnan ristiriitaisuudet kielletään ja organisaation toimintaa ylläpidetään uusilla representaatioilla (Mäntysalo ja Nyman 2001, 26–29, 31). Näennäisesti oikeanlainen toiminta ja legitimoitu asiantuntijuus sekä prosessin noudattaminen saattavat heikentää onnistumista, avoimuutta tai vaikutusmahdollisuuksia. Maankäytössä vallankäyttö ja päätöksenteko profiloituvat kunnallispolitiikkoihin ja valtuustoon, vaikka todellisuudessa valtaa on enemmän kaavoittajilla ja viranhaltijoilla. Samoin kuntalaisilla on näennäisesti mahdollisuus osallistua prosessiin, mutta käytännössä todellinen vaikuttaminen on vaikeaa (Mäntysalo ja Nyman 2001, 30–31). Nyman huomauttaa, että vuorovaikutusprosessi osallisten kanssa aloitetaan usein vasta silloin, kun todelliset päätökset on jo tehty (Nyman 2000, 12–13).

Tutkielman taustaoletuksena on, että kaupunkisuunnittelun mahdollisuudet ja rajoitteet perustuvat osin kielenkäyttöön, kommunikaatioon ja puhetapoihin. Oletuksena on, että kielenkäyttö sekä heijastaa todellisuutta että muokkaa sitä. Lähestymistapa on pragmatistinen, eli on olemassa todellisuus kielen ulkopuolella, mutta todellisuutta kuvataan aina kielen kautta. Kieli viittaa representaatioiden ja symbolien kautta todellisuuteen itsensä ulkopuolella, vaikka on itse osa tätä kuvaamaansa todellisuutta - todellisuus "muuntuu ja organisoituu sitä kielen avulla kuvattaessa. Eläisimme siis samanaikaisesti sekä toimintamme todellisuudessa että siinä havaitsemiemme ilmiöiden kielellisten kuvausten todellisuudessa." (Mäntysalo ja Nyman 2001, 18–19.) Kielen ulkopuolinen todellisuus voidaan saavuttaa vain toiminnan tasolla, ei kielen, ja ihminen muuntaa ei-kielellisen todellisuuden kieleksi ja kielellinen todellisuus on suhteessa ei-kielelliseen (Mäntysalo ja Nyman 2001, 18–20, 23). Suunnitteluaineiston diskurssianalyttisellä lähestymistavalla pyritään

paljastamaan kielen heijastamia suhtautumisia kulttuuriympäristöön ja korkeaan rakentamiseen sekä tarkastelemaan sitä, miten ympäristöstä puhutaan ja miten tekstit suuntaavat toimintaa ja keskustelua.

Suunnitteluaineistot syntyvät osana prosessia ja niiden kieltä ja sisältöä ohjaavat tietyt normistot ja vakiintuneet käytännöt. James A. Throgmorton (2003) näkee suunnittelun tarinankerrontana, jossa suunnittelijat ovat kirjailijoita tai kirjoittajia (authors), jotka tuottavat tekstejä suunnitelmien ja analyysien muodossa, joita voidaan lukea, tulkita ja konstruoida eri tavoilla ja vastaanottaa ristiriitaisesti. Tekstit kuvaavat tulevaa toimintaa ja muutosta sekä sisältävät konflikteja ja ratkaisuja. Suunnittelijat kirjoittajina hahmottelevat tilanteen kielen ja kielikuvien kautta, ja nämä väistämättä suuntaavat lukijan huomiota ja tulkintoja. Usein yksittäiset suunnittelutekstit liittyvät suurempaan kokonaisuuteen ja viittaavat vakiintuneisiin trooppeihin. Tarinankerronta suostuttelee lukijoita puolelleen ja on kuvauksineen uutta luovaa (constitutive). Suunnittelun tarinankerronnassa olisi Throgmortonin mukaan huomioitava myös globaali verkottuneisuus ja sen tuomat monien limittäisten tarinoiden mahdollisuudet. (Throgmorton 2003, 127–130.)

Kalasadaman keskusta tarkastellaan myös maamerkkiteorian valossa. Maamerkin käsitteen teki tunnetuksi Kevin Lynch. Maamerkki on objekti, joka kaupunkikuvassa ja -rakenteessa ohjaa tilallista hahmottamista ja asukkaiden liikkumista. Maamerkillä tunnutaan usein viittaavan suuruuteen tai korkeuteen, mutta Lynchin mukaan se on ulkopuolelta havaittava, ainutlaatuinen, ympäristöstään jotenkin erottuva kohde. Maamerkit voivat olla eri kokoisia, lähellä tai kaukana, paikallisia tai suuremmalle joukolle suuntaa antavia, kauppoja, vuoria tai torneja. (Lynch 1960, 48.) Maamerkki on Lynchillä vain yksi elementtikategoria, joiden kautta kaupunki hahmotetaan. Muita ovat reitit, reunat, alueet, solmukohtat ja maamerkit (paths, edges, districts, nodes, landmarks). Kategoriat ovat osin tilanne- ja havaitusijasadonnaisia, esimerkiksi tie on autoilijalle kulkuväylä, kadun ylittäjälle este (Lynch 1960, 48–49).

Kalasadaman keskus sijoittuu kulkuväylän varrelle ja risteykseen, meren ja maan rajalle, se on toimintakeskus kauppoineen, metroasemineen ja terveyskeskuksineen. Se on myös itsessään selvästi risteysasema, sekä liikenteellisesti, kaupunkikuvallisesti että symbolisesti. Tornitalot on mahdollista havaita monesta suunnasta lähestyttäessä. Kalasadaman keskuksesta on tulossa kokonsa ja korkeutensa puolesta uusi kiinne kohta ja havaittava alue, mutta myös uusi sosiaalinen, kulttuurinen ja tilallinen ulottuvuus. Aika näyttää, millaiseksi maamerkiksi Kalasadaman keskus muodostuu. Tuleeko siitä aluetta yhdistävä tai havaintoa jäsentävä keskus? Millaiseksi kokemukset vanhan ja uuden rakennuskannan lomassa todellisuudessa muodostuvat? Miten olemassa oleva vaikuttaa uusien rakennusten kokemiseen ja visuaaliseen havaintoon, entä vaikutus toiseen suuntaan?

1.3 Aiempi tutkimus

Kaupunkitutkimus on monitieteinen tutkimuksen alue. Kaupunkien tulevaisuus, kaupunkisuunnittelu, arkkitehtuuri ja kaupunkikehittäminen ovat ajankohtaisia aiheita nopean yhteiskunnallisen, teknologisen ja sosiokulttuurisen muutoksen aikana.

Topi Antti Äikäs on tutkinut kaupunkien imagoja sekä kaupunkimielikuvia. Väitöskirjassaan *Imagosta maisemaan: esimerkkeinä Turun ja Oulun kaupunki-imagojen rakentaminen* (2001) hän tarkasteli imagon käsitettä, kaupunki-imagon muodostumista, kaupunkimielikuvia sekä sitä, miten kaupunkimaisema on osa imagoa ja mielikuvien syntyä (Äikäs 2001, 2). Hän tutki Oulun ja Turun historiallisten keskustojen ja arvomiljöiden osuutta kaupunki-imagon tuottamisessa ja sitä, miten imagorakennus vaikuttaa fyysiseen maisemaan ja kaupunkikuvastoon (Äikäs 2001, 16, 52).

Helsingin historiaa ja arkkitehtuuria on tutkittu runsaasti. Anja Kervanto Nevanlinnalla on holistinen, kulttuuriympäristöllinen näkökulma Helsingin kaupunkihistoriaan ja arkkitehtuuriin. Hän on tutkinut esimerkiksi kaupungin muuttumista teollisten kulttuuriympäristöjen näkökulmasta. *Näköaloja kadunkulmalta* tarjoaa monenlaisia teoreettisiakin pohdintoja tutkimuksen avuksi. Helsingin historia vuodesta 1945–sarjan osa 4, *Voimat jotka rakensivat Helsinkiä 1945–2010* on hyvä lähde kaupunkikehityksen viime vuosikymmeniin.

Ilkka Pirvola on väitöskirjassaan *Urbaania energiaa: Suvilahden, Hanasaaren A- ja Vuosaaren voimalaitokset osana helsinkiläistä kaupunkiympäristöä* tarkastellut näiden teollisuusalueiden asemaa muuttuvassa ympäristössä. Suvilahti ja Hanasaari sijaitsevat Sörnäisissä, uuden Kalasataman tuntumassa. Suvilahden voimalaitosta voidaan pitää alueen kaupunkikuvallisena kiintopisteenä (Pirvola 2016, 93). Suvilahti on otettu uuskäyttöön ja siellä järjestetään nykyään monenlaisia kulttuuritapahtumia. Uudistuva ympäristö vaikuttanee myös sen olemukseen.

Silja Laine tutki väitöskirjassaan *Pilvenpiirtäjäkysymys* 1920-luvun pilvenpiirtäjäkeskusteluiden vaikutusta urbaaniin, kollektiiviseen mielikuvitukseen ja kaupungin kokemiseen ja hallintaan. Hänen mukaansa toteutuneiden rakennushankkeiden lisäksi kirjallisuus, taide ja elokuva vaikuttivat kaupunkiympäristön kokemiseen. (Laine 2011, 39, 13–15.)

Myös suhde kulttuuriympäristöihin ja niiden vaalimiseen on noussut tutkimuksen kentällä. Aura Kivilaakson tutkimus *Suojelevat sanat. Puu-Käpylän kaavoituskiista esimerkkinä vaikuttavasta kulttuuriympäristön asiantuntijaviestinnästä* (2017) tarkastelee kulttuuriperinnön diskursiivista luonnetta ja puhumisen tapoja Puu-Käpylän suojele- ja kaavoituskiistan tapausesimerkin kautta.

Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun dynamiikka: Tutkimus Tampereen Vuoreksesta (2006) on Helena Leinon väitöskirja, jossa tarkastellaan kaupunkisuunnittelun vallankäyttöä, kansalaisosallistumista sekä suunnitteluvalintojen perusteluja. Leinon aiheen käsittelyssä keskeistä vallankäytön dynamiikka Foucault'n näkemyksiin pohjautuen, diskursiiviset käytänteet, suunnittelun poliittinen ulottuvuus ja Flyvbjergin tapaustutkimuksen näkökulma (Leino 2006, 15–16, 21).

1.4 Tutkimuskysymykset ja käytettävät käsitteet

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella, miten Kalasataman keskus hankkeena asettuu osaksi kaupunkikuvan muutosta sekä miten tornitalot sijoittuvat konkreettisesti ja symbolisesti osaksi kaupunkia teollisuushistoriastaan tunnettuun Sörnäisiin ja osaksi kaukomaisemaa. Tarkoitus on tarkastella kaavaprosessissa ilmeneviä näkemyksiä korkeasta rakentamisesta, sen perusteluita ja arvoituksia. Eri intressipiirit voidaan nähdä "kulttuurisina ryhminä", joiden arvojärjestelmät ja perinteet vaikuttavat ryhmien tulkintoihin kaupungista, ja joiden retoriikka perustuu heidän kaupunkikäsitteeseensä (Kervanto Nevanlinna 2005, 57).

Tarkoitus ei kuitenkaan ole tutkia sitä, miten asemakaavaprosessi toteutui maankäyttö- ja rakennuslakien edellyttämien käytäntöjen mukaisesti tai mitä olisi pitänyt tehdä toisin. Tarkoitus on kuvata ja analysoida, miten prosessi eteni, sekä tarkastella kriittisesti osallisten tuottamien tekstien toimintaa sen aikana. Kiinnostavaksi nousi se, mihin päätökset perustuivat ja minkälaisien aineistojen pohjalta ne syntyivät.

Tutkimuskysymykset ovat:

- Miten Kalasataman keskus sijoittuu osaksi kaupunkihistoriaa, keskusteluja korkeasta rakentamisesta ja kaupunkikuvan muutosta?
- Miten rakennettavien tornitalojen sopivuutta arvioidaan suhteessa olemassa olevaan kaupunkiympäristöön ja kaupunkisilhuettiin?
- Millaisena uuden keskuksen kaupunkikuvallinen vaikutus nähdään?
- Millaisia odotuksia kaupunki hankkeelle asettaa?
- Miten kaavamuutoksen prosessi eteni?
- Millaisia kaupunkikäsitteitä ilmenee, miten kaupunkikuva määrittyy?

Tutkielman keskeisinä käsitteinä ovat kaupunkikuva, kaupunki-imago, kaupunkisilhuetti, kaupunkimaisema, korkea rakentaminen ja kulttuuriympäristö.

Kaupunkikuva on rakennetun kaupunkiympäristön "visuaalisesti hahmotettava ulottuvuus, jolla on tyypillisesti huomattavaa rakennustaiteellista, arkkitehtonista, esteettistä tai muuta kulttuurista merkitystä". Kaupunkikuva on osa jonkin tunnistetavan rakenteen identiteettiä ja tärkeä ympäristön hahmottamisen kannalta. Siihen liittyy symboliarvoja tai sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä. (Tieteen termipankki 2016.)

Kaupunkikuvan voi määritellä sisältävän eri yhteisöjen paikolle antamia merkityksiä (Kervanto Nevanlinna 2006, 19–20). Fyysisen todellisuuden lisäksi kaupunki toki sisältää sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen sekä poliittisen ulottuvuuden, liikkumisen tilassa ja paikassa, työn ja arjen ympäristöt. Kaupunkikuvan voi ajatella heijastelevan myös näitä ulottuvuuksia sen ilmentämien ja siihen liitettyjen merkitysten kautta. Tässä tutkimuksessa kaupunkikuva sisältää myös merkitysten tason. Mutta miten viranomaiset ja päättäjät määrittelevät dokumenteissa ilmenevän kaupunkikuvan? Onko se vain suunnittelun ja keskustelun apuna käytetty termi, joka viittaa vain arkkitehtuuriin ja fyysiseen kaupunkiin?

Kaupunki-imago taas viittaa tarkoituksellisen kaupunkikuvan luomiseen mielikuvien muodostamiseksi. Imagon voi katsoa olevan kaupungin "tietoisesti konstroima kuva itsestään" (Äikäs 2004, 56). Imago on tuotettu, ja sillä pyritään viestimään tiettyä kuvaa kaupungista, sen rakentaminen on aktiivista toimintaa. Imagon välittymiseen kohdeyleisölle vaikuttaa toki myös vastaanottajien tulkinnat. Mielikuva taas muodostuu vastaanottajan mielessä, se on imagon omaksuttu sisältö, se, miten viesti on otettu vastaan. Mielikuva ei aina ole sen lähettäjän tarkoittaman imagon mukainen. Mielikuva syntyy vapaammin, eikä sitä voi tuottaa tietoisesti. Imago rakennetaan, mielikuva muodostuu. (Äikäs 2004, 56–57.)

Tässä tutkimuksessa **kaupunkisilhuetti** viittaa kaukomaiseman visuaaliseen havaintoon ja rakennettuun ympäristöön. Kaupunkikuvan käsite on spatiaalisesti joustava, se voi kohdistua sekä lähi- että kaukomaisemaan.

Vaikka on mahdollista tarkastella, minkälaista paikkaa keskukselta pyritään luomaan, muodostuu todellinen, *koettu paikka* vasta keskuksen valmistumisen jälkeen. Tällöin ihmiset pystyvät kokemaan paikan fyysisesti sekä liittämään siihen käsityksiä, tulkintoja, muistoja, kulttuurisia, yhteiskunnallisia ja sosiaalisia merkityksiä. Tämä paikan kokemuksen näkökulma rajautuu luonnollisesti tutkimuksesta pois. Maantieteellisestä paikan käsitteestä, paikkaimagosta ja imagon rakennuksesta kts. Esim. Topi Antti Äikäs 2004, 65–70.

Korkea rakentaminen määrittäyty selvitysraportin *Korkea rakentaminen Helsingissä* mukaisesti suhteelliseksi absoluuttisen sijaan. Sen kontekstissa korkea rakentaminen on "silhuettiin tai keskeisiin näkyymiin vaikuttavaa" ja ympäröivien rakennusten korkeudesta poikkeavaa ja kauas näkyvää (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 5).

Kaupunkimaisema käsitetään tarkoittavan osin samaa kuin kaupunkikuva. Kaupunkimaisema sisältää sekä visuaalisesti havaittavan ympäristön että kulttuuriset ja historialliset kerrostumat, se on moninainen, eri arvoja ja merkityksiä heijastava (Äikäs 2004, 71–74). Kaupunkimaisema on Äikkään mukaan (2004, 72) muuntumassa "imagomaisemaksi", ja paikkojen promotio ja tunnettavuuden lisääminen "luovuttaa maisemäkäsitystä kaupunkikilpailun käyttöaineeksi". Urbaani maisema voi toimia näyttämönä, jossa tapahtuu kaupunkien imagojen ja mielikuvien muodostuminen (Äikäs 2004, 41. Äikäs myös erottaa "urbaanimaiseman" ja "teknis-luonteisen" kaupunkikuvan käsitteen, *ibid.*).

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan yleisesti ympäristöä, joka ilmentää ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta nyt ja menneisyydessä, sekä kulttuurin vaihteita. Se sisältää rakennetun ympäristön, kiinteät muinaisjäännökset ja arkeologiset kohteet, kulttuurimaisemat ja perinnebiotoopit. (Ympäristöministeriö 2019.) Kulttuuriympäristöön liittyy vahvasti myös abstrakti ja menneisyyden kerros, sillä se kantaa merkkejä historiasta sekä erilaisia merkityksiä ja tulkintoja. Tässä tutkielmassa kulttuuriympäristö esiintyy myös hallinnollisena käsitteenä, joka liittyy sekä kaavoitukseen että kulttuuriperinnön vaalimiseen eri strategisilla tasoilla (valtiot, maakunnat, kaupungit, museoala ja kulttuurisektori). Kulttuuriympäristö on huomioitava kaavoituksessa ja rakentamisessa maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti. Kulttuuriympäristöjen hoitoa ja kulttuuriperinnön vaalimista edistävät ELY-keskukset (ELY-keskus 2020).

Kulttuuriympäristön käsite vakiintui Suomessa hallinnollisena terminä ympäristö- ja kulttuuriperintösektoreilla 1990-luvulla ensimmäisten kulttuuriympäristöohjelmien myötä. Kulttuuriympäristön käsite lähestyy kulttuuriperintöä holistisemmin ja pyrkii yhdistämään eri hallinnonaloja ja lisäämään kulttuuriperintötoimijoiden, viranomaisten sekä sidosryhmien välistä yhteistyötä. Kulttuuriympäristön käsite viittaa kulttuuriperintöön ja -ympäristöön kulttuurisena, sosiaalisena ja taloudellisena resurssina. Käsite mahdollistaa kulttuuriperintöarvojen integroimisen kaavoitukseen ja kehitystyöhön. Samalla kulttuuriperinnön merkitys ja vaalimisen tarve korostuu. (Kähkönen ja Lähdesmäki 2019, 95–97, 100–102, 106–107.)

Kulttuuriympäristön käsite korostaa alueellisuutta sekä alueellista ja paikallista vastuuta kulttuuriperinnöstä, ylätasoa ohjauksesta huolimatta. Se korostaa kulttuuriperinnön roolia ympäristössä ja ihmisten elämässä. Toisaalta käsite toimii identiteettipolitiikan ja kaupunkimaisen luomisen välineenä. Kansainväliset kulttuuriperintödiskurssit sekä termistö ovat vaikuttaneet keskusteluihin ja ohjelmiin Suomessa. Kulttuuriympäristöohjelmissä ilmeneviä diskursseja ovat esimerkiksi kulttuuriympäristö resurssina, kulttuuriympäristö ja osallisuus tai kulttuuriympäristö ja kestävä kehitys. (Kähkönen ja Lähdesmäki 2019, 96–97, 101–107.) Ympäristöhallinnon ja yhdyskuntasuunnittelun konteksteja laajemmin voi kulttuuriympäristön voi nähdä ympäristön ja kulttuuriperintöarvot yhteen nivovaksi käsitteeksi. Kulttuuriympäristö on paikallisesti määrittyvä resurssi, sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen lisäksi myös ekologinen. Se kiinnittyy muun muassa maankäyttöön, ympäristösuhteeseen, kasvatukseen kuin identiteettipolitiikkaan. Kulttuuriympäristö määrittyy aina tapauskohtaisesti, siihen liittyvät kulttuuriperintöarvot muokkautuvat sosiokulttuurisessa ja ympäristöllisessä kontekstissa. (Lonkila ja Hanka 2020, 46–49.)

1.5 Tutkimusaineisto ja analyysimenetelmät

Kalasadaman keskuksen suunnittelun yhteydessä on muodostunut kaupungin eri toimialojen tuottama laaja aineisto. Tässä tutkimuksessa aineisto rajataan suorimmin suunnitteluun liittyvään materiaaliin sekä sen kulttuuriympäristöä, kaupunkikuvaa ja maisemaa koskeviin osiin. Aineisto koostuu julkisesti saatavilla olevasta materiaalista. Sen voi jakaa kahteen osaan keskuksen suunnittelun ajallisen prosessin mukaisesti: toteutuskilpailuvaiheeseen ja asemakaavamuutoksen prosessiin. Kaupunginvaltuusto hyväksyi niin toteutuskilpailun järjestämisen, voittajan valinnan kuin asemakaavan muutoksen.

Tarkin aineiston analyysi kohdistuu Kalasadaman keskuksen asemakaavamuutoksen prosessiin 2011–2012. Keskeisiä ovat asemakaavamuutoksen selostus, sen yhteydessä tehdyt selvitykset ja asiantuntijalausunnat. Ne kuvastavat virallista keskustelua poikkeuksellisen korkeat rakennukset sallivan asemakaavan hyväksynnästä. Kiinnostuksen kohteena on se, miten tulevan ympäristön muuttuminen esiteltiin ja miten siihen suhtauduttiin. SRV:n ehdotus suunnitteluratkaisuksi on myös kriittisen tarkastelun alla.

Toteutuskilpailun ja sen valtuustokäsittelyiden materiaalit taas toimivat kontekstoivana ja taustoittavana aineistona. Niiden tarkastelu auttaa ymmärtämään prosessia kokonaisuutena sekä kuvaamaan hankkeelle asetettuja toiveita ja siihen liitetyjä arvoja, ja osin ohjasivat myöhempää suunnittelua. Hankkeen käynnistämiseen liittyvät esimerkiksi kiinteistölautakunnan esitys, toteutuskilpailun hankekuvaus, kaupunginvaltuuston kokouspöytäkirjat sekä kaupungin ja SRV:n toteutussopimus.

Aineistoa luetaan kriittisesti ja sen perustella pyritään muodostamaan ymmärrys Kalasataman keskuksen suunnittelun prosessista ja rakentamista ohjaavasta keskustelusta ja kaupunkikuvan diskursiivisesta muodostumisesta. Osittain aineistoa käytetään selvittämään koko prosessin kulkua toteutuskilpailusta asemakaavamuutokseen.

Tärkeimmät lähdemateriaalit ovat asemakaavamuutoksen selostus, kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja liittyen asemakaavamuutoksen hyväksyntään (6.6.2012), Helsingin kaupunginmuseon antamat lausunnot prosessin eri vaiheissa (17.6.2011, 5.10.2011 ja 24.1.2012), selvitys *Kalasataman keskuksen vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön* (2011), selvitys *Korkea rakentaminen Helsingissä* sekä SRV:n suunnitteluratkaisun pääsisältö. Asemakaavan muutoksen selostuksesta käytössä oli 17.4.2012 päivitetty versio, johon on lisätty lausuntojen jälkeen tehdyt muutokset asemakaavaan. Myös selvityksestä vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön oli käytössä päivitetty (9.3.2012) versio.

Prosessia taustoittava aineisto käydään läpi diskurssianalyttisesti lähestyen: Toteutuskilpailun hankekuvaus (2009), Helsingin kaupunginvaltuuston keskustelu toteutuskilpailun voittajan valinnasta sekä Korkean rakentamisen työryhmän tekemä selvitys *Korkea rakentaminen Helsingissä* (2011).

Selvitykset *Korkea rakentaminen Helsingissä* ja *Kalasataman keskuksen vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön* olivat molemmat asemakaavamuutoksen selostuksen liitteinä ja julkisesti saatavana. Taustalla ovat eri tekijät, ensimmäisen laati eri asiantuntijoiden (mm. arkkitehtejä, virastojen asiantuntijoita) työryhmä, toisen kolme arkkitehtia.

SRV:n ehdotus on ollut käytettävissä tutkimuksen aikana. SRV:n 20.12.2010/21.1.2011 päivätty aineisto sisältää 94-sivuisen ehdotuksen ja 146-sivuisen teknisen osan. Tästä aineistosta käsitellään vain alussa esitelty sivun pituinen suunnitelmateksti, sekä havainnekuvat. Kaupallinen selvitys, tekniset piirustukset ja tekninen osa jäävät kokonaan pois. Valtuustokäsittelyn materiaalina on ollut SRV:n suunnitteluratkaisun pääsisältö. Se sisältää havainnekuvia, pohjapiirroksia ja teknisiä piirustuksia. Tätä materiaalia tarkastellaan osana prosessia, sen asemaa kaavoituksessa ja kaupunkisuunnittelun diskurssissa.

Havainnekuvat ja valokuvasovitukset voidaan nähdä diskurssin osana ja suunnittelun välineenä. Suunnitteluratkaisun visualisointi on tulevaisuuden mahdollisuuksien tai odotuksien viestintää. Kuvien syväanalyysi rajautuu tutkimuksesta pois, mutta kuvien kriittinen tarkastelu ja sijoittaminen prosessin osaksi pyrkii selvittämään niiden diskursiivista ja tavoitteita edistävää käyttötapaa. Tutkimuksessa ei myöskään tarkastella havainnekuvien ja näköhavaintojen tai kokemuksellisuuden suhdetta, tai sitä kuinka hyvin valokuviin istutetut lisäykset vastaisivat todellista havaintoa. Suunnittelumateriaalit eivät koskaan pysty tavoittamaan, miltä uusi kaupunki tilallisesti ja havaintopsykologisesti tuntuisi.

Havainnekuvien rooli mielikuvien muokkaamisessa ja päätöksenteon vaikuttamena on herättänyt keskustelua. Usein havainnekuvista puuttuvat väliseinät, kantavat rakenteet, ihmiset ja huonekalut. Havainnekuvat voivat olla hahmotelmia mahdollisesta tulevaisuudesta, mutta ne saatetaan tulkita todellisuutta kuvaavina. (Malmberg 2017.) Helsingin kaupunkisuunnittelulautakunnan puheenjohtaja Risto Rautava kuvailee Helsingin Sanomien jutussa 2017, että havainnekuvien luotettavuudesta on keskusteltu päättäjien kesken, mutta niillä voi olla suuri rooli mielikuvien muodostamisessa (Malmberg 2017). Mäntysalo ja Nyman kritisoiivat sitä, että yleensä havainnekuvat esitetään kaupunkien kaavoituksessa suunnitteluratkaisuin, vaikka kyse on ihannemallista, eivätkä ne kuvaa kaavan tarjoamia todellisen toiminnan mahdollisuuksia (2001, 60–63).

Yleisen mielipiteen pohdinta rajautuu tutkimuksesta pois.

Tutkimusmateriaali on hankittu Helsingin kaupungin verkkosivuilta tai pyytämällä kaupungin kirjaamosta. Päätökset-portaalista [Helsingin kaupungin päätökset](#) löytyy Kalasataman asemakaavamuutosprosessin selostus liitteineen sekä kaupungin toimielinten tapauksen liittyvät kokouspöytäkirjat, annetut lausunnot tai lautakuntakäsittelyt. Kalasataman asemakaavan muutos on yksi asiakokonaisuus, johon liittyvä käsittely on nähtävissä sivustolla. Toisaalta epäselväksi jää, onko materiaali tuotu identtisenä pöytäkirjoista ja kattavasti – tekstit on tuotu eri formaattiin ja esitystapa on erilainen Päätökset-sivustolla, kuin esimerkiksi itse pöytäkirjakopioissa lautakuntien omilla sivuilla. Sivusto on käyttäjäturvallinen ja vähemmän virallisen oloinen. Lisäksi vanhemmat tiedot poistuvat jonkin ajan kuluttua eikä arkaluontoisuuden tai tietosuojan vuoksi kaikkia aineistoja ole tuotu portaaliin.

Tutkimuksen toteuttamisen helpottamiseksi on turvauduttu Päätökset-portaaliin aineiston kartoituksessa ja kokoamisessa, sillä käsittelyssä oleva melko laaja tekstiaineisto on hyvin hahmotettavissa ja saatavissa yhdestä tietokannasta. Lisäksi portaali kuvastaa prosessia sellaisena kuin se jälkikäteen on luettavissa ja tutustuttavissa ja heijastaa sitä, miten kaupunki prosessin esittää. Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat ja keskustelupöytäkirjat on saatu Helsingin kaupungin verkkosivuilta, jonne on koottu kokouspöytäkirjoja ja päätösasiakirjoja. Kaupunginvaltuuston asiakirjat löytyvät kaupungin sivuilta ([päättökseteko, kaupunginvaltuusto](#)).

Aineistoa analysoidaan diskurssianalyysin menetelmin. Sen avulla pyritään selvittämään korkean rakentamisen perusteita, näkemyksiä kaupunkikuvasta, muuttuvasta maisemasta ja kulttuuriympäristöstä. Ennako-oletuksena eri intressiryhmien näkemykset vaihtelevat, mutta nouseeko esiin erilaisia näkemyksiä tai tulkintoja? Onko tunnistettavissa tietty kaupunkisuunnittelun tai kaupunkikuvan diskurssi tai diskursseja?

Diskurssi käsitteenä kuvaa kielen käytön tapoja teksteissä ja puheessa, sekä viittaa kielen merkityksiä ilmentävään ja tuottavaan luonteeseen. Fairclough näkee diskurssin sosiaalisena käytäntönä ja sosiaalisesti määrittävänä prosessina (Fairclough 2001a, 18–19). Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 34) määrittelevät diskurssin sosiaalisissa käytännöissä rakentuvaksi, melko eheäksi säännönmukaiseksi merkityssuhteiden systeemiksi, joka myös muokkaa sosiaalista todellisuutta.

Diskurssianalyysi tutkii kielen vaikutuksia, puhetapoja, kommunikaatiota ja puhetta, ei kieltä abstraktina systeeminä (Johnstone 2002, 2–3). Oletuksena on, että kieli

kuvaa, merkityksellistää, rakentaa ja muokkaa sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysi tutkii, miten havaitsemastamme maailmasta puhutaan, miten sitä nimetään, miten kieli osana sosiaalisia käytäntöjä konstruoi todellisuutta. (Jokinen, Juhila, Suoninen 2016, 26–29) Tutkimus tarkastelee lingvistisen analyysin sijasta tekstien kielenkäyttöä, retoriikkaa ja sanavalintoja sekä eri tahojen tuottamia tekstejä keskustelun osallisina asemakaavamuutoksen prosessissa. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten asiat esitetään, millaisella termistöllä ja kielenkäytöllä asemakaavamuutosta ja kaupunkiympäristön muuttumista kuvataan ja miten eri puheenvuorot sijoittuvat keskustelussa. Diskurssianalyysin tutkimusmateriaalina ovat tekstit, mutta diskurssi on aina tutkijan tulkintaa (Jokinen, Juhila ja Suoninen 2016, 35).

Diskurssi ja konteksti ovat aina vastavuoroisessa suhteessa. Diskurssi on vuoro-vaikutuksellisessa ja toista muokkaavassa suhteessa sekä maailman, kielen, osallistujien, aiempien diskurssien, median/välineen ja tarkoituksen kanssa. Diskurssianalyysissä on huomioitava itse sanotun asian lisäksi sanomisen tapa sekä se, kuka puhuu, mille yleisölle, missä tarkoituksessa ja missä tilanteessa. (Johnstone 2002, 8–9.) Puhujat tai teksti suuntaavat viestinsä aina jollekin yleisölle, mutta kuulijat tai vastaanottajat ovat aina aktiivisia tulkitsijoita (Johnstone 2002, 111–112).

Tutkimusaineiston tekstit sijoitetaan kaupunkisuunnittelun ja kaupunkihistorian kontekstiin. Tekstit ovat syntyneet viemään tiettyä asiaa eteenpäin, saamaan aikaan muutos tai tuomaan esille näkemys tai kommentti käsillä olevaan asiaan – ja toisiin teksteihin osaksi diskurssia. Tutkimuksessa huomio kohdistuu teksteihin ja diskurssiin suhteessa osallistujiin sekä tarkoitukseen. Myös aiempi diskurssi pyritään huomiomaan yleisellä tasolla, mutta se liittyy lähinnä taustoitukseksi toimivaan keskusteluun korkeasta rakentamisesta ja kaupunkisuunnittelusta. Kielen merkitys nähdään kontekstisidonnaisena. Diskurssit ovat aina aika- ja paikkasidonnaisia, historiallisen tilanteen muokkaamia, vaikkakaan eivät deterministisen syy-seuraussuhteen tuloksia (Wodak 2001, 3). Lisäksi materiaaliin sisältyvät havainnekuvat ja valokuvasovittukset ovat ns. tekstejä, sillä ne ovat osa diskurssia.

Diskurssianalyysi on käsitteenä joustava ja menetelmänä sovellettava. Tässä tutkimuksessa painotus lähenee kriittisen diskurssianalyysin lähestymistapoja. Fairclough'n mukaan kriittinen diskurssianalyysi on enemmän teoria kuin metodi, tai teoreettinen näkökulma kieleen (Fairclough 2001b, 121–122). Kriittinen diskurssianalyysi juontaa Euroopassa 1970–80-luvun kriittiseen lingvistiikkaan, joka tuolloin suuntautui tekstien tuotannon ja sosiaalisten rakenteiden suhteisiin. 1990-luvulla kriittinen diskurssianalyysi tuli terminä käyttöön ja tutkimussuunta institutionalisoitui. (Wodak 2001, 4–6.) Kriittistä diskurssianalyysiä sovelletaan esimerkiksi poliittisessa ja yhteiskunnallisesti suuntautuneessa tutkimuksessa. Diskurssien ja vallan yhteenkietoutuneiden suhteiden tutkimus pohjautuu usein Foucault'n teoreettisiin lähestymistapoihin.

Kriittisen diskurssianalyysin taustaoletuksena on, että kielen käyttökonteksti on oleellinen ja kielen ja vallankäytön suhde on keskeinen. Kieltä tutkimalla päästään sisälle valtarakenteisiin, paljastamaan kielenkäytön taustalla olevat valtasuhteet ja vallankäyttö. (Wodak 2001, 1–4.) Analyysi pyrkii paljastamaan teksteissä ilmeneviä, usein itsestäänselvyyksinä näyttäytyviä ideologioita, jotka todellisuudessa toimivat vallankäytön välineinä (Fairclough 2001a, 1–3). Kriittisen diskurssianalyysin taustalla

on ajatus, että tavat puhua tuottavat tapoja ajatella. Ajatteluun voi vaikuttaa sanavalinnoilla, tyyllillä ja kieliopilla ja kielellisillä valinnoilla on merkitystä maailman luomisessa ja sen tulkinna. Kriittinen diskurssianalyysi tarkastelee esimerkiksi sitä, kuka esitetään tekijänä, käytetäänkö varmuutta ilmaisevia sanoja tai kiertoilmaisuja, tai sitä miten toiset puhujat esitetään. (Johnstone 2002, 45–51.)

Yhteiskunnassa ilmenevien eri diskurssien välisten valtasuhteiden lisäksi myös diskurssien sisällä voi tunnistaa valtasuhteita. Kenellä on puhevalta, millaiset toimijoiden väliset suhteet ovat, millaisia subjektipositioita? Mitä voidaan aiheesta sanoa, millaiset oikeudet ja velvollisuudet osallistujilla on? Esimerkiksi tiettyyn diskurssiin liittyvä ammattisanasto tai muu rakenne, esimerkiksi asiantuntijapuhe, on vaikea muiden ymmärtää. (Jokinen ja Juhila 2016, 85–87.)

Tutkimusaineistossa eri toimijoiden voi ajatella olevan saman asian äärellä, eli asemakaavamuutoksen prosessin, sen syiden ja vaikutusten äärellä. Heillä on osallistumisen mahdollisuus ja velvollisuus. Samoin kaupunkisuunnittelu ja osallistuminen etenee kontrolloidusti eri hallinnonalojen yhteistyössä, institutionalisoituneena. Lähtöajatuksena on, että kaupunkisuunnitteluun liittyy tietty diskurssi, jossa voi tunnistaa erilaisia subjektipositioita. Myös lausuntojen antajat, kuten kaupunginmuseo, edustaa asiantuntijaa ja kulttuuriympäristöön liittyvää institutionalisoitunutta valtaa. Toisaalta saattaa ilmetä eri diskursseja, jotka kamppailevat vallasta. Onko tunnistettavissa hegemonisoituneita diskursseja? Tietty diskurssi voi hegemonisoitua, puhe tapa muuttua itsestäänselvyydeksi (Jokinen ja Juhila 2016, 88). Esimerkiksi jonkun ilmiön yksinkertaistaminen, naturalisointi, konsensukseen tai asiantuntijuuteen vetoaminen voi ilmaista diskurssin hegemonisoitumista (Jokinen ja Juhila 2016, 89–94).

Kaavoituksen ja kaupunkisuunnittelun taustalla on varmasti paljon henkilökohtaisia ja virastojen välisiä keskusteluja ja kokouksia, joiden pohjalta raportit ja lausunnot syntyvät. Tutkimus keskittyy kuitenkin vain siihen, miten arvot ilmenevät ulospäin toisille toimijoille ja kaupunkilaisille suunnatuissa julkisissa lausunnoissa ja raporteissa. Prosessin aikana syntyneet tekstit voi nähdä syntyneen vuorovaikutteisesti keskenään, sillä ne syntyvät tietystä määrittelystä tai luodusta tarpeesta, jonka kuvaamaan (uuteen) tilanteeseen eri tahot lausunnoillaan vastaavat ja kertovat oman näkemysensä, tietyn hallinnollisen ja lainsäädännöllisen prosessin asettamien koordinaattien mukaisesti. Tutkimus ei ulotu tekstit tuottaneiden organisaatioiden muuhun toimintaan, vallankäyttöön, vaikuttamispyrkimykseen tai yksilötason vaikuttamiseen tai mielipiteisiin.

Asemakaavamuutoksen yhteydessä kaupungin viranomaisten tuottamien asiakirjojen voi jopa katsoa muodostavan oman genren. Genre on vakiintunut tekstityyppien joukko, joka liittyy tiettyihin käyttötilanteisiin, johon liittyy tietoisuus genren piiriin kuuluvien tekstien piirteistä ja muotokielestä (Johnstone 2002, 156–158). Viranomaistekstejä voi luonnehtia vakiintuneiksi asiategsteiksi, joiden tarkoitus on kuvailla asiantiloja, esittää perusteita suunnitelmille ja esittää tavoitteita. Kieli on asiapitoista ja raporteilla on tietty rakenne. Osin ne ovat lainsäädännön ja hallintotavan edellyttämiä asiakirjoja.

Prosessissa mukana olevat tahot, kaupunkisuunnitteluvirasto, rakennusliike, kaupunginmuseo yms., saattavat puhua eri rekistereissä. Rekisteri, joskus myös tyyli, on kommunikaatiotilanteissa sanavalintoina ja kielellisinä rakenteina ilmenevä kielen

käyttötapa, joka liittyy tilanteisiin tai rooleihin (Johnstone 2002, 147–149, 158). Esimerkiksi ammattilaisten keskinäisessä keskustelussa puhutaan usein tietyssä rekisterissä. Museoalalla käytetään käsitteitä, kuten kulttuuriympäristö, joiden syvempi merkitys konnotaatioineen voi jäädä muille epämääräiseksi. Kulttuuriympäristö on kuitenkin vakiintunut hallinnolliseksi termiksi kulttuuriperinnön ja ympäristöjen vaalimisessa. Aineistoa analysoitaessa kuunnellaan mahdollisesti ilmeneviä rekistereitä. Puhuuko kaupunginmuseo eri rekisterissä kuin kaupunkisuunnitteluvirasto?

Pinnalta katsoen dokumentit näyttävät pyrkivän esittämään asiat siten kuin ne ovat. Tarkempi analyysi kielen käyttötavoista muodon ja sisällön suhteen saattaa kuitenkin paljastaa piileviä tarkoituksia ja vaikuttamispyrkimyksiä. Se, miten asioista puhutaan, miten toivottu toteutuma kuvataan, vaikuttaa kuulijaan ja saattaa muokata suhtautumista tulevaisuuden kaupunkiin.

2 KAUPUNKIKUVIEN MUUTOKSIA

Kaupunkikuvaan liittyy ja liitetään erilaisia merkityksiä. Kaupunki on täynnä yksityisiä tai yhteisöllisiä symboleita, uskonnollisia, valtaan liittyviä, käyttäytymistä ohjavia (Horelli 1995, 34–35). Kaupungin kokeminen voidaan nähdä ennemmin kommunikaatioprosessina kuin pelkkänä visuaalisena havaintona. Rakennettu ympäristö sisältää merkityksiä, kulttuurisia koodeja, ja kaupunkia tulkitaan omien kokemusten kautta. (Kervanto Nevanlinna 2012, 36–41) Visuaalinen kaupunkikuva koetaan, ja se vaikuttaa kokemuksen muodostumiseen esimerkiksi kauniiksi tai rumaksi. Subjektiviudesta kokemuksesta erotettu kaupunkikuva nähdään usein yleisesti samankaltaisena kiinteänä fyysisenä rakenteena. (Virtanen 1995, 38.) Tunnistettavaan ja selkeisiin kohteisiin kaupungissa on helpompi muodostaa suhde ja liittyy niihin omia kokemuksia (Lynch 1960, 92–93).

Martinottin sosiaaliekologisen kaupunkiteorian mukaisessa "myöhäisessä metropolissa" palveluiden ja kulttuuritarjonnan houkuttelemien kaupunkikäyttäjien osuus on merkittävä kasvun lähde, ja ylikansallinen keskiluokka on hallitsevassa asemassa. Tämänkaltainen kehitys johtaa Martinottin mukaan toisaalta kaupunkiympäristöjen samankaltaistumiseen (Martinottiin viitaten Ilmonen 2010, 22–25, 27). Eurooppalaisten kaupunkien historialliset identiteetit ja vahvat kulttuurit ovat hidastaneet samankaltaistumisprosessia (Ilmonen 2010, 27). Onko Helsinki hylkäämässä omiin vahvuuksiin perustuvan identiteettinsä - ja brändinsä? Onko se uudistamisen tarpeessa? Toisaalta uusia identiteettien lähteitä ovat paikallisuudet ja visuaalisuuteen ja kulttuuriin panostavat "elämäntapaympäristöt" (Ilmonen 2010, 28–29).

2.1 Merellinen, teollinen Helsinki

Helsinki on kasvanut ja täydentynyt yhteiskunnallisen kehityksen ja vaihtuvien suunnitteluideaalien ohjaamana.

Helsingin tultua pääkaupungiksi alkoi suunnitelmallinen hallintokaupungin rakentaminen. Työ ja asuminen alkoivat eriytyä kasvun ja teollisuuskaupungiksi kehittymisen myötä 1870-luvulla. Asukkaiden määrä lisääntyi, tehtaita, satamia ja junaratoja rakennettiin, sosiaalinen eriytyminen vahvistui. Ilmonen tulkitsee Martinottin sosiaaliekologista kaupunkitutkimusta soveltaen Helsingin kehittyneen alkavaksi metropoliksi 1950-luvulla sodanjälkeisen talouskasvun ja kaupungistumisen myötä. Vasta 1980-luvulla Helsingistä kehittyi globaali kilpailukaupunki. (Ilmonen 2010, 34–50.)

Perinteinen keskusta kantakaupungissa on siirtynyt. 1800-luvun monumentaalikeskustasta Senaatintorilla on siirretty 1980-luvulla Kamppi-Töölönlahti -alueelle, samalla valtion, kirkon ja yliopiston merkkirakennuksista siirryttiin median, kulttuurin ja kulutuksen rakennuksiin (Kamppi, Sanomatalo, Kiasma). Suunnittelussa viitattiin kansainvälisiin (vallan) tyyli-ihanteeseen sekä Senaatintorilla että Kampissa, ja rakentaminen on ollut esitysluonteista ja osin symbolista. (Ilmonen 2010, 47.) Virallisen

vallan symboliikasta on siirrytty kulutuksen ja viihtymisen keskustaan. Toisaalta kaupunkirakenne alkoi jo 1960-luvulla hajaantua palveluiden, teollisuuden ja toimistojen siirtyessä laitakaupunkiin (Kivilaakso 2015). Nyt kasvu ja ympäristön kaupungistuminen on johtamassa monikeskukseiseen metropolialueeseen (Lehtonen 2010, 7).

Helsingin merellinen kaupunkikuva on ollut olennainen osa Helsingin identiteetin rakennusta ja myös koko kansakunnan symboli ja markkinointiväline (Kervanto Nevanlinna 2005, 47–48, 229). Korkealla sijaitseva Tuomiokirkko on moneen suuntaan näkyvä kiintopiste, lohdullinen valkoinen majakka. Merellinen Helsinki oli pitkään mereltä saapuville esittäytyvä kaupungin kuva, muut sisääntuloreitit olivat pitkään teollisuuden hallitsemia (Malmi, Arabian tehtaot) (Kervanto Nevanlinna 2012, 33–34).

Pohjolan valkea kaupunki Helsingin attribuuttina vakiintui jo 1930-luvulla, ja viittasi vaalean rakennuskannan lisäksi poliittiseen historiaan ja porvarillisiin arvoihin. 1920-luvulla Helsinki halusi osoittaa olevansa kansainvälinen ja Eurooppaan suuntautunut kulttuurikaupunki. (Laine 2011, 289–293.) Ajan pilvenpiirtäjähaaveet viittasivat myös uutuuden ja edistyneisyyden tavoitteluun. Arkkitehtuurissa valkoinen väri taas usein saa esteettisen ja puhtauden merkityksen, se liitetään oletettuun antiikin valkoiseen marmorisiin ja modernistien suosimaan rehelliseen ja kaikkialle sopivaan valkoisuuteen (Laine 2011, 291–292).

Helsingin moni entinen satama- ja teollisuusalue on muutettu kaupunginosaksi asumisen, työnteon ja liiketoiminnan tarpeisiin. Samalla alueiden ja kaupungin luonne on muuttunut, teollisuuden elävä maisema kadonnut, menneisyyden kulttuurihistorialliset merkit ovat eriasteisesti säilyneitä.

Katajanokan satama- ja varastoalueen toiminta alkoi hiipua 1970-luvulla. Elävöittämissuunnitelmassa löytyi useita uusia käyttötarkoituksia. Etelärannan punatiilirakennukset suojeltiin kulttuurihistoriallisesti ja kaupunkikuvallisina merkittävinä asemakaavassa 1983. Asemakaavamuutoksissa käyttötarkoitus laajeni kaupalliseen ja hallinnolliseen toimintaan. Kaupunki myi makasiinit, eivätkä suunnitelmat esimerkiksi lastenteatterista toteutuneet. Makasiinit on sittemmin muutettu liike-, näyttely- ja kongressitiloiksi. (Kervanto Nevanlinna 2012, 215–219.)

Ruoholahden muutos alkoi 1980-luvun lopulla. Ensimmäiset asukkaat muuttivat uudelle alueelle 1990-luvun alussa. Ruoholahdesta muotoutui arkkitehtuuriltaan monimuotoinen merellinen asuin- ja työskentelyalue kanavineen ja tiiviine korttelirakennuksineen. Kaupunkisuunnittelussa pyrittiin sosiaaliseen monimuotoisuuteen. (Kervanto Nevanlinna 2012, 313–318.) Ruoholahdessa on myös paljon toimistorakennuksia ja suuryritysten toimitiloja, etenkin teknologia-alan yrityksiä. Ruoholahden maamerkiksi kaavailtiin tornitaloa 1980-luvulta lähtien, ja YIT-yhtiöiden rakennuttama tornitalo valmistui lopulta vuonna 2000. (Kervanto Nevanlinna 2012, 319–323.)

Helsingin kaupungin pääperiaatteena oli pitkään sen omistamien tonttien vuokraus myymisen sijaan, mutta 90-luvulla tilanne muuttui. Tontteja alettiin myydä rakennuttajille ja kiinteistösijoittajille. Kervanto Nevanlinnan mukaan Ruoholahdesta tuli kiinteistösijoittajien paratiisi. (Kervanto Nevanlinna 2012, 321–326.) Suunnittelun on pelätty muuttuvan poliittiseksi ja keskittyvän tonttien varaamiseen yritysten ja elinkeinoelämän tarpeisiin, jolloin rakennusoikeudesta tulee ensisijaisesti varallisuutta (Nyman 2000, 6–7). Etäännyykö kaupungin ohjausvaikutus kaupunkikehitykseen ja kaupunkikuvaan? Kenen ehdoilla kaupunkia rakennetaan?

2.2 Pääkaupungista metropoliksi?

Korkea rakentaminen on Suomessa herättänyt keskustelua noin sadan vuoden ajan. Pilvenpiirtäjiä ja tornitaloja on sekä toivottu että vastustettu. Korkeat rakennukset voi visuaalisesti ja muodollisesti kytkeä ikiaikaiseen torniteemaan. Sosiokulttuuriset merkitykset kuitenkin ovat vaihdelleet, keskiaikaisista katedraaleista jugendin kivikerrostaloihin. Torni vaihtui 1920-luvulla kielenkäytössä pilvenpiirtäjään (Laine 2011, 116). Pilvenpiirtäjistä on taas siirrytty tornitaloihin.

Kaupungeissa korkeimmalle kohoavat rakennukset eivät enää ole kirkontorneja, hallintorakennuksia tai tehtaanpiippuja, vaan toimisto-, hotelli- tai asuintorneja. Uskonnollisten, valtiollisten ja teollisten symbolien sijaan näkymää hallitsee liiketalouden, kulutuksen ja vierailijuuden symbolit.

Erityisesti 1920-luvulla pilvenpiirtäjät kiehtoivat mielikuvitusta ja saivat visioimaan uutta, urbaania keskustaa. Oiva Kallion toteutumaton suunnitelma, jonka Elsi Borgin hahmotteli 1927, sisältää lukuisia pilvenpiirtäjiä ja esittää Helsingin modernina suurkaupunkina. (Laine 2011, 38–39, 85–86.) Väinö Vähäkallio hahmotteli 16-kerroksisen Kino-Palatsin, mutta se ei saanut rakennuslupaa. Lausuntoja antoivat mm. terveyslautakunta, rahatoimikamari, yleisten töiden hallitus. (Laine 2011, 13, 16.)

Talouselämä jarrutti suuria rakennushankkeita 1920-luvun lopulla. Hotelli Torni (14 kerrosta) valmistui 1931 ja on ainoa 20-luvun suunnitelmien toteuma. Hotelli Torniin rakennuslupaa oli käsitelty lääninhallituksessa ja korkeimmassa oikeudessa. (Laine 2011, 13, 15–16.)

1920-luvulla pilvenpiirtäjät herättivät keskustelua lehdistössä ja yleisön parissa, ja puheenaihe liittyi ajan ilmiöihin kuten amerikkalaisen kulttuurin vaikutukseen, ulkopoliittikkaan, kansainvälistymiseen, kieliriitaan ja viihteen merkitykseen (Laine 2011, 13–14). Yleisesti ihanteena 1920-luvun Euroopassa olivat yksittäiset korkeat rakennukset, jotka katutasolla liittyvät osaksi korttelirakennetta (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 58). Myös toteutumattomat visiot, mielikuvitus ja median välittämät mahdollisuudet vaikuttavat näkemyksiin kaupungista ja kaupunkikuvasta (Laine 2011, 38–40).

Keskustelu korkeista rakennuksista nousi esiin aika ajoin. 1960-luvulla korkean rakentamisen suunnitelmat Sinebryhoffin puistoon ja Merihakaan herättivät vastustusta. Merihakaan kaavaillun 24-kerroksisten talojen keskittymä madaltui ja pääosin rakennuksiin tuli kerroksia 9–14, korkeimpaan 18. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 60–61.)

Ylen televisiotornia kaavailtiin Linnanmäelle 1960- ja 70-luvuilla. Vastustajat huomauttivat hankkeen tuhoavan yhteistä kaupunkimaisemaa, ja vain hyödyttävän rakennuttajan taloudellisesti. (Kervanto Nevanlinna 2012, 231–232.)

Tutkimusaineistona oleva kaupunkisuunnitteluviraston selvitys 2011 kertaa keskusteluja korkeasta rakentamisesta. Merihaan suunnitelmien herättämä keskustelu 60-luvulla liittyen korkeisiin rakennuksiin ja vanhan keskustan asemaan kuvastaa monia Kalasatamaan liitettyjä puheenvuoroja. Arkkitehti Erik Kråkström esitti 1960-luvulla ajatuksen korkean rakentamisen välttämisestä etenkin Senaatintorin ja Kruununhaan alueella mm. Tuomiokirkon suojelemiseksi. Myös kauempana keskustasta olisi oltava harkitseva. Kirmo Mikkola piti korkeita rakennuksia suurkaupunkiin

sopivina, mutta silloinkin riittävästä etäisyydestä olisi huolehdittava merellisen silhuetin ja empirekeskustan turvaamiseksi. Huomautettiin kaupunkikuvan herkkyydestä korkeussuunnassa tapahtuville muutoksille ja vaadittiin koko kaupunkia koskevan asemakaavan laatiminen. Toisaalta, vaikka vanhaa keskustaa arvostettiin, toisi riittävän etäällä olevat tiiviit tornitaloryhmät kontrastia maisemaan. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 60–61.)

Itäkeskuksen toimistotorni (19 kerrosta, 1987) ja Vuosaaren Cirrus (26 kerrosta, 2006) ovat paikallisia maamerkkejä, joskin niiden asema ja onnistuminen on keskusteluttanut. Rakennusliike Hakan järjestämässä Itäkeskuksen toimistotornin kutsukilpailussa tavoiteltiin maamerkkiä ja myyvää imagoa, mutta toteutus ei onnistunut toivotulla tavalla (Kervanto Nevanlinna 2012, 230). Kilpailun voi nähdä myös legitimoineen tornitalohankkeen ja tuovan arvovaltaa rakennuttajalle ja kaupungille (Kervanto Nevanlinna 2012, 230).

Korkeita rakennuksia voi perustella maankäytön tehostamisella ja kasvavan kaupungin tiivistämistarpeella sekä kestävän kehityksen näkökulmilla. Helsingin kaupunkisuunnittelu perustuu väestöennusteisiin ja selvityksiin lisääntyvästä muutoliikkeestä kaupunkeihin ja kasvukeskuksiin. Kaupunki tiivistyy ja sen rakenne muuttuu täydennysrakentamisen myötä.

Kaupunkisuunnittelun ja -rakentamisen kontekstissa esitetään toistuvasti tarve tiivistää kaupunkirakennetta, mutta tiivistämistarpeita on myös kritisoitu. Antti Joutsiniemen (2015) mukaan keskustelua tiivistämisestä ohjaavat lähinnä asuntotuotannon paineet ja kaupunkitalous. Keskustelu tiivistämisestä ja urbanismista on ideologisoitunut markkinavääritymien takia. Sen sijaan kunnan keskustelu rakentamisesta ja pääkaupunkiseudun ominaispiirteistä kuitenkin puuttuu. (Joutsiniemi 2015.)

Lisäksi korkean rakentamisen ja tiivistymis-tehostamisen linkittämiseen on suhtauduttu kriittisesti. Christer Bengs (2013) kiistää korkean rakentamiseen liittyviä argumentteja, joiden mukaan korkeus tehostaisi yhdyskuntarakennetta ja lisäisi väestötiheyttä ja siten edistäisi julkista liikennettä ja palveluita, tai säästäisi maa-alaa. Hänen mukaansa käsitys siitä, että korkea rakentaminen tehostaisi kaupunkirakennetta ja väestötiheyttä, on virheellinen. Aluetehokkuus ei kasva kerroksia lisäämällä, jos halutaan taata myös alueväljyys, lisäksi väestötiheyteen vaikuttaa myös asumisväljyys. (Bengs 2013.)

Onko kaupunkirakentamisessa ja maankäytössä painottunut viime aikoina liikaa liiketaloudelliset seikat? Christer Bengsin (2013) mukaan korkean rakentamisen motiivina on ennen kaikkea kiinteistönomistajien tuotto-odotukset. Rakennusoikeus on tuoton mittari. Osin syynä myös politiikka ja rakennusteollisuuden tukemat puoleet sekä väärät odotukset tornihotellien tuomista tuloista ja positiivisista vaikutuksista kaupungille. (Bengs 2013. Bengsin nykypäivän esimerkkinä Jätkäsaaren kaavailtu tornihotelli.) Myös monissa Euroopan historiallisissa kaupungeissa tornitaloja on rakennettu taloudellisten seikkojen ja tehostamistarpeiden takia (Lavrov ja Perov 2016, 195).

Suurkaupunkipolitiikka aktivoitui 2000-luvun alussa. Valtioneuvoston työryhmä julkaisi 2003 asiakirjan ”Suomi tarvitsee suurkaupunkipolitiikkaa”. Suurkaupungit nähtiin hyvinvoinnin ja talouskasvun edistäjinä ja hyvän elinympäristön mahdollistajina. Metropolipolitiikka kirjattiin hallitusohjelmaan 2007 ja muutama vuosi myöhemmin metropolipolitiikan neuvottelukunta. (Lahti 2012, 11–13, 18–20.)

2.3 Kansainväliset esikuvat?

Tornitaloista on tullut erottamaton osa mielikuvaa kaupungeista. Viime vuosikymmeninä kaupunkibrändäyksestä arkkitehtuurin ja merkkirakennusten kautta tuli arkipäivää (Adam 2012, 160). Globalisaatiokehitys on myös vaikuttanut arkkitehtuurin samankaltaistumiseen kaupungeissa. Monikansalliset arkkitehtitoimistot työskentelevät yli rajojen, kulttuurivaikutteet leviävät esteettömästi, talouskasvu on synnyttänyt kaupunkeja samankaltaistavia rakennuksia toimistorakennuksista kauppakeskuksiin. (Adam 2012, 80–84, 90 – 100.)

1980-luvun talouskasvu kiihdytti korkeiden talojen rakentamista eri puolilla maapalloa. Monet yhdysvaltalaiset arkkitehdit työskentelivät Euroopassa ja Aasiassa pilvenpiirtäjiä suunnitellen, mutta etenkin 1990-luvun laman takia monet heistä työllistyivät kasvaville Aasian markkinoille ja entisen Neuvostoliiton alueille Itä-Euroopassa. (Zukowsky ja Thorne 2000, 9–12.) Aasian kasvavat taloudet kopioivat New Yorkin ikonisia pilvenpiirtäjiä ja pyrkivät mielikuvilla identiteetin rakentamiseen (Adam 2012, 129–131).

Arkkitehtuurin muotokielessä siirryttiin postmodernisiin historiaviittausten jälkeen takaisin selkeisiin lkaupinjoihin, koruttomuuteen ja modernismin historiattomuuteen, ja yksinkertaisuuteen pyrkivä tyyli on omaksuttu suuryritysten ja bisneksen kieleksi arkkitehtuuriin (Adam 2012, 111–127). Uusi "supermoderni" tyyli synnyttää "epäpaikkoja", kohtia paikkojen välissä, liikenteen ja samnkaltaistavan anonymiteetin paikkoja. Epäpaikat tuova tuttuuden tunnetta vieraassakin ympäristössä. (Epäpaikat Augé 1995, Adam 2012 mukaan, 138–144.)

Viime vuosina on noussut myös "kontekstuaalinen urbanismi" (contextual urbanism), kaupunkisuunnittelun liike joka korostaa suunnittelun sopeuttamista paikalliseen kontekstiin, kestävyyyteen ja yhteisön osallistamiseen. Keskeistä on tunnistettavan paikan luominen, symboliikan käyttö kulttuuristen viittausten ilmentämiseksi ja paikan luonteen vaaliminen. Ainakin länsimaiden arkkitehtuurissa on näyttävyys maltillistunut ja merkkirakennusten tavoittelu vähentynyt. Finanssikriisi ja yhteiskunnallinen muutos ovat vaikuttaneet muotokieleen ja varovaisuuteen rakentamisessa. (Adam 2012, 245–247, 299–305.) Myös kulttuuriympäristöjen arvostus, historiallisten kaupunkien kulttuuriperinnön ja rakennuskannan säilyttäminen kaupunkikuvassa on ollut nousussa.

Suhtautuminen pilvenpiirtäjiin ei lajityypin synnyinmaassa Yhdysvalloissakaan ole ollut ongelmattonta. Esimerkiksi Times Squaren ja 42. kadun uudistaminen on herättänyt keskustelua aidon New Yorkin tuhoutumisesta keinotekoisien kaupungin tieltä (Zukowsky ja Thorne 2000, 32). Viidennen avenuen asukkaat taas halusivat vaalia yläluokkaista, siistiä imagoa, säilyttää osin vanhaa mutta myös osin muutta omien toiveiden mukaiseksi. Hyvämaineinen asuin- ja liiketalousalue eliitin kartanoineen ja mataline asuintaloineen haluttiin säilyttää. (Page 2005, 166, 168, 176–178.)

Pilvenpiirtäjistä tuli New Yorkin symboleita vasta estetiikkaan ja modernin kaupungin ulkoasuun liittyvien keskusteluiden ja rakennusjärjestyksen lainsäädännöllisten muutosten kautta. Käsityksen kauniista kaupungista täytyi muuttua ja horisontaalisen yhtenäisyyden sekä kokonaisvaltaisen suunnitteluajattelun oli tehtävä tilaa pilvenpiirtäjille. 1920-luvun suunnitteluideat terveestä, puhtaasta, turvallisemmasta kaupungista sovitettiin korkeiden rakennusten suunnitteluun. Asemakaavamääräysten avulla saatiin hallittua kokonaisuutta ja toteutettua yhtenäinen korkeiden rakennusten kaupunkisilhuetti. (Revell 2005, 38–39, 52–54.) Rakennusmääräykset vaikuttivat 20–30 -lukujen pilvenpiirtäjien ulkoasuun, mutta torneja oli kuitenkin mahdollista rakentaa. Suurkaupungin ihanteeksi noussut New York syntyi tietoisien uudelleen rakentamisen myötä, jossa luova tuho, creative destruction, oli urbaanin kehityksen ja pilvenpiirtäjien rakennuttamisen ytimessä. (Page 2005, 166, 168–170.)

Euroopassa pilvenpiirtäjät sijaitsivat usein hieman kauempana keskustasta, koska niiden ei ole haluttu antaa viedä julkisten instituutioiden huomioarvoa (Laine 2011, 287). Pariisin La Defencen kaupunginosa pilvenpiirtäjineen on huomiota herättävä liikekeskus. Suunnittelu oli osa Charles de Gaullen aikaisia monumentaalaisia rakennushankkeita ja Pariisin uudistamista (Eimert 2016, 438–439). La Defence rakennettiin kävelykeskustaksi (Virtanen 1995, 48). Huomiota herättävä rakennus on La Grande Arch, joka toimii itsessään porttina - sen läpi kulkee kävelytie. Arkkitehtien Johan Otto von Spreckelsen ja Paul Andreu suunnittelema 35-kerroksinen toimistorakennus, "avoin kuutio" valmistui 1984–89 (Eimert 2016, 438–439).

Uusi liikekeskus sijoittuu historiallisen, kaupunkia halkovan akselin päähän: Louvresta Champs-Élyséetä pitkin Place de la Concorde ja Riemukaaran kautta La Defenceen. Axe historique on historiallinen ja symbolinen, merkityksiltään kerrostunut akseli, joka muotoutui 1600-luvulla. Se vei keskukselta ja kuninkaan luota periferiaan ja vähemmän tärkeille alueille. (Chabard 2011, 74–76.) Monarkian, vallankumouksen, politiikan ja vallan historiasta kuljetaan kohti modernia, teknologian, liiketoiminnan, yksilön vapauden ja demokratian symboliikkaa. La Grande Arch on omanlaisensa riemukaari, jonka voi toisaalta nähdä historiallisena viitteenä, toisaalta oman aikansa ylistyksenä (Hurme 1995, 69).

Kaupungit kasvavat ja uudistuvat eri puolilla maailmaa. Kaupunkikehityksen yleinen trendi maailmalla viime aikoina on ollut rannikkoalueiden ja entisten satamien muuttaminen asumisen, työnteon, vapaa-ajan ja kulttuurin alueiksi, jotka usein muodostuvat keski- ja ylemmän luokan alueiksi (Betsky 2018). Euroopassa viime aikojen massiivisia, maisemaa ja kaupungin olemusta muuttaneita rakennusprojekteja ovat olleet esimerkiksi Osloon Fjord City sekä Hampurin Hafen City. Kuuluisia ovat myös Lontoon Docklands sekä Pariisin La Defence -kortteli.

Osloon Fjord Cityn massiivinen rakennusprojekti alkoi 2000-luvun alussa. Yhteensä 225 hehtaarin suunnitteluala käsittää noin 12 kilometriä vuonon rantaviivaa ja 14 eri projektialuetta. Alueelle tulee kattavasti eri käyttötarkoituksia, myös kulttuurirakennuskia kuten oopperatalo ja Osloon yliopiston kulttuurien museo.

Ainakin eräs vanha rautatiasema kunnostetaan. Tarkoitus parantaa keskustan ja vuonon liikkenneyhteyksiä ja hyödyntää "uniikkeja" ympäristöolosuhteita. (City of Oslo 2004.) Erään kritiikin mukaan Fjord City ei kuitenkaan kunnioita olemassa olevaa maisemaa ja vahvuuksia, on riskitön, geneerinen ja mitäänsanomaton (Betsky 2018).

Kaupungin kehitysprojektista oli tarkoitus tulla sosiaalisesti monimuotoinen ja kulttuurisesti vireä urbaani alue, jossa olisi myös kohtuuhintaisia asuntoja, mutta toteutus tehtiin ennemmin markkinavoimien ehdoilla. Alue ei viesti kaikille avoimesta ja julkisesta tilasta, vaan suunnittelun keinoin tietyille, varakkaammalle kansanosalle, turisteille ja luovalle luokalle suunnattu alue. (Andersen ja Røe 2017, 304-5, 309-11.)

Fjord Cityn eräs alue, projekti Barcode /Bjørvika, Oslon mittakaavassa korkeiden toimistorakennusten rivi rannalla, on herättänyt keskustelua korkeuden ja arkkitehtuurin osalta. Esimerkiksi kulttuuriperintöviranomaiset vastustivat hanketta, sillä se vahingoittaisi visuaalista maisemaa ja keskiaikaisen Oslon kulttuuriperintöä. Paikallisuutta ei hyödynnetty suunnittelussa, vaan tehtiin urbaania kehitystä ilmentävä, yleisluontoinen alue, jonka arkkitehtuuri on dekontestualisoitua. (Andersen ja Røe 2017, 307, 311, 313-314.)

Hampurin Hafen Cityn käyttötarkoituksiltaan monimuotoinen suunnittelualue on yhteensä 157 hehtaaria, ja se kasvattaa hampurin keskustaa 40 %. Alue sisältää 10,5 kilometriä rantapromenadia, asuntoja, toimistoja, koulutus- ja tutkimsulaitoksia sekä kulttuurilaitoksia (esimerkiksi konserttitalo, merimuseo, tiedekeskus, yliopisto). Se oli vuonna 2011 Euroopan suurin kaupungin sisäinen kehittämisprojekti. Alueen merellinen yhteys ja sataman ilmapiiri pyritään säilyttämään, rakentamisessa yhdistetään uutta ja vanhaa. Kaupungin reuna-alueista tulee nyt kaupungin ydintä. Hafen City on Hampurin kaupungin valvoma ja melkein kokonaan omistama projekti. Alueen "urbaaneihin" keskuksiin on suunniteltu myös monia korkeita rakennuksia, etenkin toimisto- ja liiketiloiksi. (HafenCity Hamburg 2011, 5-7, 53, 56, 18-20, 36-37.)

Lontoon satama-alueet (Docklands) tyhjenivät 60-70-luvuilla ja alueen kehittäminen alkoi 80-luvulla. Yhteensä noin 2200 hehtaarin alue oli Lontoon köyhimpiä. Canary Wharfin toimistoalueen projekti alkoi 1992. (Gordon 1996, 263-2644.) Hylättyjen ja rappeutundien teollisuusalueiden kehittäminen vaati aluksi työtä mielikuvien muuttamiseksi, koska Lontoossa "waterfront", jokivarsi, ei ollut kaupunkilaisten mentaalisisällä kartalla (Gordon 1996, 265). Canary Wharfista tuli liike-elämän keskus ja massiivinen maamerkki hohtavine tornitaloineen.

Merimaisemen saavutettavuus teollisuuden siirryttyä sekä ranta-alueiden kehittäminen vaikuttavat mielikuviin kaupungista, ja tarjoaa uudenlaisia asumisen, virkistäytymisen ja kaupunkikulttuurin kokemuksia. Rannoista tulee saavutettavampia useammalle ja ne toimivat myös imagon rakennuksen välineenä. Rannoilla korkeat rakennukset näkyvät hyvin ja muodostavat uutta kaupunkisilhuettia ja -kuvaa - ne ovat kuin näyttämöllä kaukaa tulijoille.

Pilvenpiirtäjät ovat puhuttaneet myös Pietarissa. Kaupungin silhuetti on ollut verrattain matala muutamia tehtaanpiippuja ja kirkkoja lukuun ottamatta. Rakennusmääräysten lievennyttyä 1960-luvulla alkoivat 9-12 kerroksiset asuintalot yleistyä. 1990-luvulla markkinataloutteen siirtymisen ja globalisaation vaikutuksesta kaupunkiin alkoi nousta yhä korkeampia tornitaloja. Historiallisesta keskustasta tuli

Unescon maailmanperintökohde vuonna 1990. Tornitaloja vastustavat ovat huolestuneet Nevan historiallisen ja arkkitehtuurisen näkymän häiriintymisestä tai negatiivisista vaikutuksista kaupunkisilhuettiin ja historiallisen kaupungin harmoniaan. Erityisesti Gazpromin nykyiseen Ohta-keskukseen kaavailema 396-metrinen pilvenpiirtäjä herätti vastustusta. (Lavrov ja Perov 2016, 191–194.)

Pilvenpiirtäjä olisi sijainnut aivan historiallisen keskustan tuntumassa. Kansalaisaktivismi heräsi, hanketta vastustettiin laajalla rintamalla. Unescon mukaan tornihanke vaaransi aseman maailmanperintökohteena. Lopulta torni päätettiin siirtää kauemmas keskustasta, Lahtan esikaupunkiin. Lopullinen korkeus 462 metriä. (Ortamo 2019.)

Keskustelu historiallisten rakennusten säilyttämisestä on heijastellut paikallispoliittisia kysymyksiä, kuten esimerkiksi taloudellisten ja poliittisten ryhmien vallankäyttöä, kysymyksiä kaupunkisuunnittelun arvoista, kaupungin uudistamisen ja uudistumisen sekä säilyttämisen tasapainoa ja menneisyyden uudelleen tulkintaa (Kelly 2010, 73–74).

2.4 Uusi kaupunginosa

Kalasadaman uusi kaupunginosa rakentuu teollisuushistoriastaan tunnetun Sörnäisten kaupunginosan alueelle, Itäväylän pohjois- ja eteläpuolelle, Sörnäistenrannan ja Hermanninrannan alueille. Rakentaminen on osa suurempaa yhteiskunnallista ja kaupungin sisäistä muutosta. Teollisuuden vaatimusten ja tuotannon siirtymisen sekä asuinrakentamisen tarpeiden myötä Helsingin entiset teollisuus- ja satama-alueet muuttuvat asumisen, työn ja kaupallisen toiminnan alueiksi, elämisen ja toisenlaisen työn paikoiksi. Teollisuus on muuttanut koko alueen maantiedettä ja maisemaa, ja jälleen muutoksia tuo tuleva uudisrakentaminen.

Helsingin keskustasta pohjoiseen ja koilliseen, Kallioon, Sörnäisiin ja Vallilaan muodostui teollisuuden ja tuotannon hallitsemia alueita 1800-luvulta lähtien. Myös Toukolan ja Hermanninrannan alueilla Kalasadaman pohjoispuolella on ollut pieni-
muotoista teollisuutta ja esimerkiksi jäteveden puhdistuslaitos (Osayleiskaava 2008, 5–6). Hieman etäämmällä Sörnäisten rantatien länsipuolella on ollut elintarviketeollisuuden ja teollisuustuotannon rakennuksia ja varastoja, kuten Elanto ja OTK (Museo-
virasto 2009a). Sörnäisten sataman ja Pasilan välille avattiin raideyhteys 1862, joka oli maan ensimmäinen satamarata. Satama laajentui 1960-luvulla ja valtavat maansiirto-
työt siirsivät merenrantaa, Sompasaari kuroutui mantereeseen. (Kalasatama Asumi-
nen 2017.)

Satamatoiminta siirtyi Vuosaaren loppuvuodesta 2008 ja entisen Suvilahden voimalaitoksen rakennuksia on otettu kulttuurikäyttöön (Kalasatama, asuminen 2017.) Hanasaari A:n toiminta on lakkautettu ja voimalaitos purettu 2008 (Kärki 2008, 16–17). Kalasadaman suunnittelun aikaan kaavailtiin myös Hanasaari B lakkauttamista (Osayleiskaava 2008, 42) ja sittemmin B-voimalaitos on päätetty purkaa (Pirvola 2016, 180–184). Keskus tornitaloineen valmistuu metroaseman ympärille, Kulosaaren sillan

alkuun, muutaman sadan metrin päähän Suvilahden ja Teurastamon kulttuurikeskuksista sekä Hanasaari B-voimalaitoksesta. Sekä Suvilahti että "osuusliikkeiden ja teollisuuden Sörnäinen" on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäviksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi (Museovirasto 2009a; Museovirasto 2009b).

Kuva 3. Brander, Signe 1912. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

Suvilahden kaasu- ja sähkövoimaloiden ensimmäinen rakennusvaihe ja laajennukset 1908–1914 tehtiin arkkitehti Selim A. Lindqvistin piirustusten mukaan. Kyseessä on kaksi erillistä mutta ilmeeltään yhtenäistä laitosta. Sähkölaitos aloitti toimintansa 1909, kaasuntuotanto alkoi 1910. (Arkkitehtitoimisto Schulman, 8–9, 13, 20–21.) Rakennukset ovat vaaleankelta-valkoisiksi rapattuja. Ensimmäisen rakennusvaiheen 1908–1910 aikainen pyöreä tiilirakenteinen kaasukello on tunnistettava osa maisemaa. Sen vieressä on uudempi, 1929 valmistunut ristikkokehikon ympäröimä kaasukello (Museovirasto 2009b). Suvilahden tuotantolaitoksissa useita laajennuksia, korjauksia ja muutoksia myös myöhempinä vuosikymmeninä, etenkin 40–50-luvuilla. Osia on myös purettu tarpeiden muuttuessa ja toimintojen hiipuesssa. (Arkkitehtitoimisto Schulman, 38–51.) Höyryvoimalaitos lopetti toimintansa 1974, energialaitos 1987, ja loputkin rakennukset jäivät tarpeettomiksi maakaasuun siirtymisen myötä 1994 (Museovirasto 2009b).

Voimalaitosrakennukselle kartoitettiin tulevia käyttömahdollisuuksia jo 70-luvun lopulla (Arkkitehtitoimisto Schulman 50). 1980-luvulla rakennuksia remontoitiin

varastoiksi ja liikuntatiloiksi, 2000-luvulla restauroitiin rakennushistoriallisia arvoja kunnioittaen kulttuurikäyttöön (Aalto 2006, 34–35). Uutena kaupunkikulttuurin keskuksena Suvilahden alue aukesi 2008. Rakennukset ovat osayleiskaavassa suojeltuja.

Suvilahti oli ensimmäinen Helsingin kaupungin rakennuttama sähkö- ja kaasulaitosalue. Se "on suomalaisen teollisuusarkkitehtuurin merkkiteos" ja sekä arkkitehtuuriltaan että rakennustekniikaltaan arvokas. Esimerkiksi kaasusäiliöt ovat harvinaista rakennustyyppiä. (Museovirasto 2009b.) Se oli ensimmäisiä suuria teräsbetonirakennuksia Suomessa ja edustaa myös sen aikaista kehittyntä voimalaitostekniikkaa (Pirvola 2016, 81–84). Tyyliltään se edustaa "jugendrationismia" (Altti Kuusamoon viitaten, Pirvola 2016, 90).

1960 valmistuneen Hanasaari A:n suunnitteli Vera Rosendahl (Rosendahl työskenteli Hilding Ekelundin toimistossa ja oli Malmin lentokentän toinen suunnittelija). Tyyliltään voimalaitos edusti funktionalismia, pelkistettyä ja järkevää suunnittelua, mutta ei toteutunut toivotulla tavalla kiireen ja sodanjälkeisen materiaalipulan vuoksi. (Pirvola 2016, 111–115.) Voimalaitos A oli siihenastisista kaupungin hankkeista suurin ja sitä siksi myös kritisoiitiin (Pirvola 2016, 112–113). A-laitos lopetti tarpeettomana vuonna 2000 ja se päätettiin lopulta purkaa. Kaupunki halusi voimalan hiilikasoineen pois arvokkaalta maalta, osa halusi suojella arkkitehtuuria. (Pirvola 2016, 122–124.) Purkamisen herätti vastustusta ja keskustelua suojelusta ja uusiokäytöstä. Voimalaitos oli ehtinyt toimia musiikkivideoiden, tv-ohjelmien ja valokuvaajien lavasteena (Kärki 2008, 14). Purkamisen vuonna 2008 dokumentoitiin ja samalla sen kulttuurihistorialliset arvot tulivat esiin: voimalassa oli teknisesti melkein alkuperäinen tekniikka ja sellaisia sen ajan rakenteita, joita tämän jälkeen ei missään Suomessa toteutettu (Kärki 2008, 19).

Hanasaaren B-voimalaitos valmistui 1974–77 arkkitehtitoimisto Timo Penttilän suunnitelmien mukaan. Hanke oli massiivinen ja valmistuessaan kaupungin kallein kunnallinen rakennus. Suunnittelussa painotettiin arkkitehtuuria ja huomioitiin laitoksen sopiminen kaupunkikuvaan ja muuttuneeseen kaupunkiympäristöön. Suuresta laitoksesta saatiin massoittelun avulla ilmeeltään kevyt. Sitä pidettiin aikanaan onnistuneena ja paikkaan sopivana. (Aalto 2006, 24–25, 38–39.) Julkisivu on geometrisen kulmikas, johon punatiili tuo yhtenäisyyttä. Pirvolan mukaan se edustaa myöhäismodernia tyyliä (Pirvola 2016, 119–122). Kervanto Nevanlinna kuvailee Hanasaari B:tä kaupunkikuvalliseksi monumentiksi (Kervanto Nevanlinna 2012, 186).

B-voimalaitos on päätetty sulkea vuoteen 2024 mennessä, eikä sen jälkeen Sörnäisiin enää jää tämänkaltaista teollisuutta. Päätös tehtiin 2015, syynä päästötavoitteet ja kivihiilestä luopuminen ja uudenaikaisempien voimaloiden kehittäminen (Pirvola 2016, 180–184). Onko toiminnan loppumisen tarkoitettava rakennusten purkamista? Kaupunkisuunnitteluvirasto on halunnut ottaa alueen virkistysaluekäyttöön, eräs työryhmä taas asuntotuotantoon, kaupungin museo taas on vedonnut arkkitehtonisiin ja maisemallisiin arvoihin (Pirvola 2016, 126, 180–184). Nyt Uutta Helsinkiä -sivustolla kerrotaan, että B-voimalan toiminnan päättymisen jälkeen alueelle rakennetaan asuntoja 2030 -luvulla (Kalasatama, rakentaminen 2020).

Kuva 4. Hanasaaren B -voimala Sörnäisten rantatien suunnasta. Hakli, Kari 2008. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

Kuva 5. Hanasaaren hiilivarasto Merihaan suunnalta. Hakli, Kari 2008. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

Suvilahdessa on viime vuosina järjestetty erilaisia tapahtumia ja festivaaleja. Entisen voimalaitoksen tiloja käyttävät nyt eri toimijat, kuten ravintola, baari, galleria, kirjapaino. Jäljellä on 9 voimalaitosrakennusta ja 2 kaasukelloa, tiilinen ja teräksinen. Omistajana vuodesta 2008 lähtien Helsingin kaupungin Kiinteistö Oy Kaapelitalo. Suvilahti on toimintamalliltaan verrattavissa Kaapelitehtaaseen Ruoholahdessa. (KOY Kaapelitalo 2020.) Nimistö ylläpitää teollisuushistorian muistoja (Kattilahalli, Tiivistämö jne.).

Lisäksi lähistöllä, Itäväylän pohjoispuolella, on Teurastamo ja Sörnäisten vankila. RKY-kohteeksi määritelty Sörnäisten vankila valmistui 1881 ja liittyy vankeinhoidon uudistamiseen ja sellivankiloiden rakentamiseen (Museovirasto 2009c). Aluetta ympäröi ja erottaa tiilimuuri, jonka takaa punatiiliset vankilarakennukset kohoavat. Entiseen, vuonna 1933 rakennetun teurastamon tiloihin on vuonna 2012 avattu ruoka- ja kaupunkikulttuurin keskus. Teurastamon rakennukset on suunnitellut Bertel Liljequist ja ne ovat suojeltuja. Alueelta löytyy mm. kahvipaahtimo, viskitislaamo, sauna ja kaupunkiviljelytoimintaa. Teurastamo heijastelee uudenlaisen kaupunkikulttuurin aikaa, se on ekologinen, moniarvoinen, osallistava, avoin ja rento, pyöräilyyn kannustava ("jätä auto kotiin"). Tiloja hallinnoi Helsingin kaupungin Tukutori. (Mikä Teurastamo?)

Kuva 6. Suvilahti. Nurmi, Juho 2013. Helsingin kaupungin museo. CC BY 4.0.

Kuva 7. Kalasatama ja Sörnäinen koillisen suunnasta. Suomen Ilmakuva Oy, 2016. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

Kuva 8. Kalasatama ja Sörnäinen kaakon suunnasta. Suomen Ilmakuva Oy, 2016. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

2.5 Teollisuuden ja liikenteen kaupunkikuva

Sörnäisten aluetta ovat hallinneet teollisuus ja tuotanto, liiketoiminta ja varastot, laivat ja hiilikasat, piiput ja punatiili, savu, kolina, jyskytys ja puuscutus. Työväestön ja teollisuuden syrjäinen kaupunginosa on lähentynyt keskustaa ja muuttunut monimuotoisemmaksi asumisen, työpaikkojen ja toimistojen alueeksi.

Kuva 9. Näkymä Suvilahdelle ja Sörnäisten satamaan. Heinonen, Eino 1950. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

Kuva 10. Sörnäisten satama, taustalla Suvilahden voimalaitosalueen rakennuksia. Heinonen, Eino 1950. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

Teollisuus on ollut merkittävä osa koko Helsingin kaupunkimaisemaa. Vielä 1960- ja 70-luvuilla kaupungin keskustassa ja sen lähialueilla oli paljon teollisuutta ja satamatoimintoja ja Helsinki oli maan johtava teollisuuskaupunki. Muutokset kaupunginosissa ovat olleet merkittäviä. Esimerkiksi Katajanokka muuttui tavarasatamasta matkustajasatamaksi ja alue määrittyi kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi. Uusia asuintaloja rakennettiin rantaan ja osa satamamakasiineista otettiin onnistuneesti uusiokäyttöön ja alueen profiili nousi. Ruoholahdesta taas muotoutui 1990-luvulla kokonaan uusi, moderni kaupunginosa, edistystä ja teknologiaa henkivä asumisen ja toimistojen alue. (Kervanto Nevanlinna 2012, 196–197, 200–205, 296–298, 319–320.)

Suvilahti rakentui kaupungin laitamille, sillä teollisuuslaitoksia ei haluttu kaupungin keskustaan häiriön, turvallisuuden ja savupilvien takia, myös kaavoitus osoitti Sörnäisten esikaupunkina nähdyn alueen sopivaksi kaasun ja sähköntuotantoon (Pirvola 2016, 74, 78, 91). Hanasaaren uudet voimalaitokset sijoitettiin osaksi olemassa olevaa teollisuusaluetta. Pirvolan mukaan Suvilahtea ei nähty osana kaupunkikuvaa, vaan hajanaisena ja sekavana alueena kaukana keskustasta, eikä vielä Hanasaaren A-voimalan kohdalla ympäristö- tai kaupunkikuvallisia vaikutuksia juuri pohdittu. (Pirvola 2016, 90–91, 106). Teollisuus oli jotain muusta poikkeavaa ja etäistä. Vasta 70-luvulla suuren rakennuslaitoksen vaikutukset kaupunkikuvaan huomioitiin (Aalto 2006, 29–30).

Toisaalta Suvilahti oli alueen rakennuskannan lähtökohta ja ”maamerkki” (Pirvola lainaa Lynchin maamerkkiteoriaa), ja on mahdollisesti jatkossakin alueen historiallinen maamerkki (Pirvola 2016, 93). Pirvolan mukaan Suvilahti, Hanasaari A ja B

muodostivat yhtenäisen kaupunkikuvallisen kokonaisuuden ja yhtenäisen tilan, vaikkakin olivat arkkitehtuuriltaan erilaisia (Pirvola 2016, 79, 120–122). Eri aikojen voimailaitokset kertovat valmistumisaikojensa tarpeista ja toteuttamisen tavoista.

Kalasadaman osayleiskaava huomioi menneisyyden kaupunkikuvan ja toteaa, että ennen rakentamisen alkamista maisemia hallitsivat meren läheisyys, teollisuusrakennukset, sataman toiminnot, laivat ja kontit, voimalaitosten savupiiput ja länessä kaupunkimaiset asuinalueet ja rakennukset (Osayleiskaava 2008, 12). Eri asia on, miten tähän menneisyys todella otetaan huomioon kaupunkisuunnittelussa tai alueen kehittämisessä.

Pirvola painottaa Sörnäisten alueen historiallisia arvoja ja on huolissaan moni-ilmeisestä kaupunkikuvasta, jos teollisuus siivotaan kokonaan pois (Pirvola 2016, 124–125). Myös Kervanto Nevanlinna puolustaa kerroksellista ja monia merkityksiä mahdollistavaa kaupunkikuvaa (Kervanto Nevanlinna 2005, 98–107). Kaupunkikuva on vaarassa yksipuolistua. Pirvola näkee kuitenkin Suvilahden aseman turvattuna: "Suvilahden voimalaitos on edelleen pysyvä arkkitehtoninen kiintopiste, rakennushistoriallinen maamerkki ja taidehistoriallinen muistomerkki." (Pirvola 2016, 97).

Suvilahti saattaa jäädä historialliseksi merkiksi ja kulttuuriseksi keskuksesi, mutta että maamerkiksi? Tai edes Hanasaari B? Menneisyyden merkkejä ne toki kantavat ja ilmentävät. Sekä Suvilahti että Hanasaari uhkaavat jäädä uuden keskuksen varjoon, jos B edes säilyy. Totta kai kaupungin täytyy muuttua ja uudistua, mutta entä alueiden arvo ja kerroksellisuuden säilyttäminen? Miten Hanasaari B nähdään osana uutta rakentuvaa keskustaa, onko purkupäätös jo tehty? Minkälaista kaupunkimaisemaa halutaan luoda? Luoko uuden ja vanhan kohtaaminen kiinnostavaa, monipuolista kaupunkia, jyrkkiä kontrasteja vai hajanaista ilmettä?

Kalasadaman keskus sijoittuu erään Helsinkiin johtavan valtatie varrelle. Aineistosta nousee esiin keskus porttina kaupunkiin sekä asema maamerkinä, se on siirtymävyöhykkeellä kaupungin ja esikaupungin välillä (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 9; Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 8–10; Hankekuvaus 2009, 21).

Helsinki on usean säteittäinen moottoritien - Itäväylä, Länsiväylä, Turunväylä, Lahdentie, Hämeenlinnanväylä ja Tuusulanväylä - alku- tai päätepiste ja kehäteiden ympäröimä ydin. Myös rautatie tuo aivan keskustaan. Metropolikehitys 1980-luvulta lähtien on vahvistanut aluekeskuksia säteittäisten väylien varrella, ja yhteysverkon risteykset kaupunkimaisina keskittyminä ovat korostuneet (Schulman 2001, 28). Liikenne voidaan nähdä tärkeänä osana kaupungin imagoa ja kaupunkikuvaa, sekä hahmoa antavana fyysisenä rakenteena että liikkumisen sujuvuuden ja liikkumistapojen kannalta (Virtanen 1995, 40–41).

Kaupunki avautuu moottoriteiltä melko samankaltaisena Itäväylää ja Länsiväylää lukuun ottamatta. Teitä reunustavat vaihtelevasti puut, metsiköt, nurmipenkereet, meluvallit, toimistot, teollisuusalueet, voimalinjat, kerrostalot ja jokunen omakotitalo. Tiet ylittävät muutaman sillan.

Kulosaaren silta tuo Itäväylää pitkin Kalasadaman ja avaa kauniit maisemat merelle. Metrokin kulkee maan pinnalla. Kalasadamasta on tulossa portti kaupunkiin ja kaupungista suuntautuvalla liikenteelle. Myös silta itsessään voi toimia näyttävänä maamerkinä.

Länsiväylä tarjoaa auto- ja kevyelle liikenteelle näyttävän väylän kaupunkiin merinäköymineen Lauttasaaren molemmiin puoliin. Lauttasaaren silta rakennettiin 1967 (Schulman 2001, 23–25). Espoon Keilaniemessä pilkkottaa jyhkeänä maamerkinä Fortumin pääkonttori muutoin melko matalien näkymien keskeltä. Länsiväylän Helsingin päässä näkymää hallitsevat punatiiliset, geometriset Salmisaaren tehdusrakennukset ja uudemmat toimistorakennukset. Pohjoispuolella huomion kiinnittää suuret siniset voimajohtolinjan pylväät, jotka erottuvat ympäristöstään maamerkinomaisena elementtinä. Helsingin Energia rakennutti Antti Nurmesniemen suunnittelemat, 60-metriset pylväät voimalinjan uusimisen yhteydessä 2003, ja näkyvälle paikalle haluttiin tuoda kaupunkikuvaan sopiva ja omaa aikaansa edustava pylväsmalli (Helsingin Energia). Lopulta Länsiväylä tuo Ruoholahden ja Länsisataman maisemiin.

Hämeenlinnanväylä tuo vilkkaaseen Hakamäentien risteykseen, jonka jälkeen kaupunkimaisuus lisääntyy Mannerheimintiellä Pikku-Huopalahdesta Taka-Töölöön edetessä, urbaanin maiseman tiivistyessä kerrostaloineen, raitiovaunuineen ja busseineen, rakennusmonumentit kuten Ooppera, Kansallismuseo, musiikkitalo, Eduskuntatalo, kiinnittävät huomion matkan varrella.

Turunväylä tuo Munkkiniemen ja Munkkivuoren välistä Huopalahdentielle T-risteykseen väljähkön esikaupunkialueen kulmilla. Huopalahdentieltä matka jatkuu Paciuksen kadun kautta Meilahteen ja kohti keskustaa.

Tuusulanväylä muuttuu tavanomaisesta moottoritiemiljööstä sympaattisen urbaaniksi Käpyläksi ja vie Mäkelänkatua kohti Appilaa, Vallilaa ja keskustaa. Kaistojen välissä kulkee raitiovaunukiskot ja puukuja, ajovauhti hidastuu, rakennettu ympäristö lisääntyy.

Lahdenväylä ohittaa mm. vesitornin, Ikean ja voimalinjapylväitä, autoliikkeitä, Malmin hautausmaan muurit, Vallilan siirtolapuutarhan ja asuinkerrostaloja. Kumpulassa vastaan tulee ratikka. Kohta ollaan jo Hämeentien ja Sturenkadun risteyksessä, kaupungissa.

Junarata kulkee ohi radanvarren kuntien ja Helsingin kaupunginosien, ikkunoista näkyy paikoin runsaasti rakennettua ympäristöä, paikoin peltoja ja puustoa. Pasilassa ollaan jo kaupungissa. Näkymät avautuvat huviloihin kalliolla, Töölönlahdelle, Siltasaareen, kohti uusia toimistorakennuksia.

Helsinkiä eri suunnista lähestyttäessä vehreys ja hajanainen rakennuskanta tiivistyvät, teollisuus-, varasto ja liiketoiminta-alueet muuttuvat toimistoiksi, asuintaloiksi ja vähitellen eri kaupunginosiksi. Urbaaniuden aste kasvaa, mutta varsinaiset huomiota herättävät vau-kohteet puuttuvat. Mistä tuntee, että on tullut kaupunkiin?

Kaupungin sisääntuloväylät on pyritty viime aikojen kaupunkisuunnittelussa valjastamaan osaksi kaupunkirakennetta. Helsingin uusi yleiskaava (2016) sisältää kaupunkibulevardeja, jotka muuttaisivat osan sisääntuloväylistä kantakaupunkimaisiksi urbaaneiksi kaupunginosiksi, tavoitteena tiivistää kaupunkirakennetta (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2016, 20–23). Yksi bulevardeista on Itäväylä Kulosaaren sillan itäpuolella.

3 METROPYSÄKISTÄ KALASATAMAN KESKUKSEKSI

Tämä luku taustoittaa hankkeen lähtökohtia, toteutuskilpailua ja prosessin alkua kaupungin päätöksenteossa. Mitä ehtoja ja tavoitteita toteutuskilpailu sisälsi ja millaisia perusteita voittajaehdokkaan valintaan liittyi? Viranomaismateriaalia kriittisesti lukien taustoitetaan ja kontekstoidaan tulevaa kehitystä.

Aineiston läpikäynti kaupunkikuvallisesta näkökulmasta keskittyy toteutuskilpailuun ja hankekuvauksen sisältöön, kiinteistölautakunnan esitykseen kaupunginvaltuustolle, kaupunginvaltuuston kokouksiin, jossa voittajaehdokas hyväksyttiin, SRV ehdotukseen, sekä kaupungin ja kilpailuvoittaja SRV:n väliseen toteutussopimukseen.

Toteutuskilpailu kesti syksystä 2009 vuoden 2010 joulukuuhun neuvotteluineen. SRV valittiin voittajaksi ja toteutussopimus tehtiin keväällä 2011. Asemakaavamuutos tuli vireille kesällä 2011. Asemakaavamuutoksen prosessi hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa kesällä 2012 ja uusi kaava tuli voimaan kesällä 2013.

Seuraavassa luvussa 4 käsitellään asemakaavamuutoksen prosessia, mutta koska visiointia ja suunnittelua tapahtuu paljon jo ennen varsinaista kaavamuutosehdotusta, on tarpeen tarkastella prosessia pidemmältä ajalta. Osayleiskaava, toteutuskilpailun hankekuvaus ja toteutussopimus sisältävät tulevan asemakaavan suuntaviivat. Millainen tieto tai kaupunkikäsitys päättäjiä ohjasi hyväksymään hankkeen? Mitä päätöksenteko ja kaupunkisuunnittelu näyttävät ulkopuolisille?

3.1 Hankkeen lähtökohdat

Kalasataman kaupunginosan suunnittelu on ollut esillä vuodesta 1997 lähtien, jolloin kaupunkisuunnittelu alkoi tarkastella Sörnäisten satama-alueiden muuttamista asuinkäyttöön (Osayleiskaava 2008, 20). Teollisuusalueesta haluttiin rakentaa uusi kaupunginosa meren rannalle asuntoineen ja toimistoineen. Yleiskaavassa 2002 Kalasatama on merkitty kerrostalovaltaisen asuintoimintojen alueeksi ja sen keskus eli metropysäkin ympäristö keskustatoimintojen alueeksi (Osayleiskaava 2008, 8–9). Tähän keskustatoimintojen alueelle uudet tornit siis sijoittuvat.

Koko kaupunginosan eli silloisen Hermanninrannan ja Sörnäistenrannan osayleiskaavan valmistelu käynnistyi 2004. Uudesta osayleiskaavasta järjestettiin ideakilpailu, jonka voittajaan ja eräaseen toiseen ehdotukseen vuonna 2008 hyväksytyn osayleiskaavan maankäyttö pohjautui (Osayleiskaava 2008, 20–21; Kärki 2008, 16–17). Myös purettavaksi päätetyn Hanasaari A paikalle tulevasta asuinkorttelista järjestettiin 2006–2007 asemakaavan ideakilpailu, jonka voittaneessa ehdotuksessa (ALA arkkitehtitoimiston ehdotus Tropaion) oli mukana myös 20-kerroksisia taloja. (Kärki 2008, 16–17.)

Uuteen osayleiskaavaan liittyvässä selvityksessä kaavan vaikutuksesta kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön viitataan alueen mahdollisiin korkeisiin rakennuksiin. Havainnekuvassa Hämeentien sillalta Junatien suuntaan on yksi lasiseinäiseltä näyttävä tornitalo. "Uusi korkea rakennusmassa tulee toimimaan maa-merkin tyyppisesti tästä suunnasta nähtynä." (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2005, 14.) Myös suhteessa pohjoisen suuntaan huomautetaan, että mahdolliset korkeat rakennukset muuttavat näkymää (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2005, 14). Muuten havainnekuvat ilmentävät uutta kaupunkirakennetta melko suurena massana, joista jokunen rakennus nousee muita korkeammalle. Alue näkyisi uutena "kaupunkirintamana" eri suunnista katsottuna (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2005, 7, 15, 17). Korkeuden kaupunkikuvallisiin vaikutuksiin ei juuri oteta kantaa. Alueen teollisuus- ja satamahistoria ja muutosvaikutukset huomioidaan, samoin alueen merkitys kansainvälisenä porttina. Pohjoissatamasta näkyvän kaupunginosan luonnehditaan tuovan uuden ulottuvuuden kaupunkiin, ja tällainen visuaalinen elementti liittyy sen kiinteämmin osaksi keskustaa (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2005, 22).

Osayleiskaava 2008 toteaa, että kaupunkirakenteesta ja kaupunkikuvasta muodostetaan kantakaupunkimainen, monipuolinen ja tiivis. Se luetaan osaksi kantakaupunkia ja sen todetaan sijoittuvan näkyvälle paikalle. (Osayleiskaava 2008, 19.) Havainnekuviissa (Osayleiskaava 2008, 28–29) näkyy paljon rakennuksia melko tiiviisti sijoiteltuna, metroaseman kohdalla on hieman korkeampia rakennuksia.

Osayleiskaavassa mainitaan, ettei se ota kantaa Hanasaari B:n suojeluun, mutta luo edellytykset suojelulle, kun se tulee ajankohtaiseksi. Kaava luonnostelee tilanteen, jossa mahdollinen uusi voimala C on korvannut alas ajettavan B-voimalan. Osayleiskaavan yhteydessä on tehty selvitykset vaikutuksista kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön sekä rakennettuun ympäristöön (Osayleiskaava 2008, 42, 44, 56).

Kaavaselostus kuvaa Kulosaaren sillan pohjoisosaa vehreäksi ja kaupunkikuvalisesti Arabianrantaan liittyvänä, eteläpuoli taas sijoittuu osaksi tiivistä, merellistä kaupunkirakennetta. Samalla todetaan, että alueen eteläosa tulee näkymään "näyttävästi" keskustan rannoilta. Rannat olivat pääosin rakentamatonta, osayleiskaavan kuvauksen mukaan. (Osayleiskaava 2008, 7, 30.) Kun teollisuus, voimalat ja hiilikasat saadaan raivattua, on alue otettavissa haltuun uuden rakentamisen pohjaksi. Portti-aihe sisääntuloväylän merkinä luonnostellaan osayleiskaavassa: "Metroaseman tienoilla korkeat vertikaaliset rakennukset korostavat sisääntuloa kantakaupunkiin." (Osayleiskaava 2008, 31).

Helsingin kiinteistölautakunta esitti Kalasataman keskuksen toteutuskilpailun järjestämistä kaupunginhallitukselle 4.8.2009 (Kiinteistölautakunta 119/2009). Kiinteistölautakunta lakkautettiin 1.6.2017 kaupunkiympäristölautakunnan aloittaessa toimintansa. Esityksessä kiinteistölautakunta pyytää lupaa Kalasataman keskuksen toteutuskilpailun järjestämiseen ja korttelien 10595–10598 myyntiin kilpailussa lopulta valittavalle voittajalle. Kaupunginhallitus oli tehnyt jo 19.1.2009 varauspäätöksen kyseisistä kortteleista suunnittelukilpailua varten (Kiinteistölautakunta 119/2009, 3).

Toteuttamisen mahdollistava asemakaavamuutos oli tullut voimaan jo 2.1.2009. Satama oli siirtynyt Vuosaareen ja alue oli mahdollista ottaa muuhun käyttöön. Voimassa olleen asemakaavan 11760 mukainen sallittu kerrosala oli yhteensä 110 350 k-

m 2. (Kiinteistölautakunta 119/2009, 4.) Kokonaisuudessaan alueelle aiottiin kaavoittaa 1,3 miljoonaa kerrosalaneliometriä uutta rakennusoikeutta asumiseen, palveluihin ja toimitiloihin (Hankekuvaus 2009, 2).

Kiinteistöviraston tonttiosasto oli laatinut yhdessä kaupunkisuunnitteluviraston ja talous- ja suunnittelukeskuksen kanssa hankekuvauksen toteutuskilpailua varten (Kiinteistölautakunta 119/2009, 6). Se antoi tietyt suuntaviivat alueen kehittämisuunnitelmille ja tulevaisuuden rakentamiselle. Suunnitteluvaihe on varmasti sisältänyt erinäisiä keskusteluita tavoitteista ja toiveista kaupungin kehityksen suunnasta ja on pitkän kaupunkisuunnittelun tulosta. Kaupunginvaltuusto hyväksyi kaupunginhallituksen ehdotuksen mukaisesti hankekuvauksen 26.8.2009 (Kaupunginvaltuuston pöytäkirja 14/2009).

3.2 Toteutuskilpailu

Toteutuskilpailu järjestettiin julkisena hankintana, joka noudatti kilpailullista neuvottelumenettelyä. Prosessi toteutui ajalla 15.9.2009–21.12.2010. Kaksivaiheinen ja joustava kilpailullinen neuvottelumenettely mahdollistaa tarjouspyynnön tarkentamisen ja neuvottelujen käymisen tarjouksen jättäneiden kanssa, ja siten parhaan ratkaisun löytämisen (Karvonen-Kälkälä, Kälkälä ja Soback 2009, 3). Tuohon aikaan menettely ei Tekesin mukaan ollut vielä kovin käytetty ratkaisu (Karvonen-Kälkälä, Kälkälä ja Soback 2009, 1). Vuonna 2009 voimassa oli vielä vuoden 2007 laki julkisista hankinnoista (muuttui 2016). Sen mukaan monimutkaisissa rakennushankkeissa voidaan käyttää tätä menettelyä, jos hankkeen taloudellisia tai oikeudellisia ehtoja tai toteuttamisen teknisiä vaatimuksia ei voida määrittellä ennakkoon (Laki julkisista hankinnoista 2007/348, 29 §).

Suurissa rakennushankkeissa tarkat toteuttamisen tavat voi olla vaikea etukäteen määrittellä. Sitä voidaan käyttää monimutkaisissa hankinnoissa, jossa ei pystytä etukäteen objektiivisesti määrittelemään "hankinnan oikeudellisia, rahoituksellisia tai taloudellisia ehtoja ja yksityiskohtia taikka teknisiä keinoja" tavoitteiden toteuttamiseksi, tai tapauksissa, jos "hankinnasta on visio ja halutaan innovatiivinen toteutus" (Karvonen-Kälkälä, Kälkälä ja Soback 2009, 4).

Kalasadaman arvioidaan olevan kaksi kertaa Kampin kokoinen kokonaisuus ja kilpailussa hyödynnettäisiin Kampin keskukselta saatuja kokemuksia (Kaupunginvaltuuston esityslista 8/2011). Kalasadaman toteutuskilpailun hankekuvauksessa lähtökohtana on Kampin keskuksen laatutaso (Hankekuvaus, 2009, 3). Kamppi heijastelee Helsingin keskustan painopisteen muutosta historiallisesta ytimestä, ja eri kontekstista huolimatta on molempien keskittymien rakentumisessa eräänlaista näytösluonnetta oman aikaisten kansainvälisten tyyli-ihanteiden viittauksineen (Ilmonen 2010, 47). Aikanaan massiivinen Kampin kauppakeskuksen ja alueen hanke muuttivat kaupunkikuvaa.

Kampin keskuksen toteutti SRV, arkkitehtuurista vastasi Pekka Helinin toimisto - samat, jotka lopulta toteuttivat Kalasadaman keskuksen. Kalasadaman hankkeesta

saatavia uusia kokemuksia ajatellaan hyödynnettävän jatkossa myös Pasilan kehittämisessä (Kaupunginvaltuuston esityslista 8/2011). Keski-Pasilaan rakentuvan Triplan rakennusprojektista vastaa YIT. Nyt kerrotaan Triplan olevan mittakaavaltaan kolme kertaa Kampin kokoinen (YIT Näin Tripla rakentuu). Rakennushankkeiden koko kasvaa koko ajan – ja Pasilaan tavoitellaan vieläkin korkeampia tornitaloja.

Kalasadaman toteutuksen ehdot ja vaatimukset on määritelty tarkasti. Keskus sisältää sekä yksityisiä että julkisia osia ja pysyviä käyttöoikeuksia. Toteuttaja ostaa alueet ja sitoutuu rakentamaan keskuksen ja on velvoitettu korvausta vastaan rakentamaan kaupungin omistukseen tulevat määrätyt julkiset osat (kuten kadut, metrorakenteet, sillat, terveysasema). Yksityiset osat tulevat toteuttajan omistukseen ja käsittelevät mm. tornitalot ja kauppakeskuksen. (Hankekuvaus 2009, 1–4.)

Toteutuskilpailun tarkoituksena "on löytää Kalasadaman keskukselle kokonaisuutena taloudellisesti, toiminnallisesti ja kaupunkikuvallisesti paras, kaupungin sille asettamat tavoitteet täyttävä toteutuskelpoinen ratkaisu". Kalasadaman sijainniksi luonnehditaan itäinen kantakaupunki. Siitä tulisi uuden kaupunginosan liikenne- ja palvelukeskus. Tavoitteina on muun muassa "omaleimainen" ja "kiinnostava kaupunkiympäristö" ja "kantakaupunkiin liittyvä uusi, korkeatasoinen ja vetovoimainen asunto- ja toimistoalue". (Hankekuvaus 2009, 1–3.) Ehdot kaupunkikuvan osalta ovat melko viitteelliset. Tavoitteet jäävät epämääräisiksi näiden subjektiivisesti ja tilannekohtaisesti määrittävin adjektiivien valossa. Lisäksi Kalasadamat sijaitsee ja siitä on tarkoitus edelleen kehittää liikenteen "solmukohta" (Hankekuvaus 2009, 5, 8, 23).

Kilpailussa asetetaan myös kaupunkikuvalliset ja toiminnalliset vaatimukset (Hankekuvaus 2009, 20). Kiinteistölautakunnan esityksessä ja hankekuvauksessa ilmaistaan selvästi tavoitteet maamerkkirakentamisesta ja porttiaiheen toteuttamisesta. Maamerkit tehdään rakentamalla, eikä tässä huomioida muita kuin fyysinen ulottuvuus.

Kalasadaman keskukseseen tulee toteuttaa korkeatasoinen, keskustamainen, tiivis kaupunkirakenne, joka toimii kaupunkikuvassa maamerkinomaisena porttina saavuttaessa Kalasatamaan kaikista neljästä ilmansuunnasta (Hankekuvaus 2009, 21).

Lisäksi keskukseseen toteutetaan maamerkiksi kaksi 16-kerroksista asuinrakennusta - - (Hankekuvaus 2009, 3; Kiinteistölautakunta 119/2009, 7).

Asemakaava mahdollistaa viiden yhdensuuntaisen toimistosiiiven ulottamisen metroradan yli seitsemännestä kerroksesta ylöspäin, jolloin syntyy porttimainen korostus Kulosaaren sillan kaupunkitilassa. Kaupunkikuvallisena korostuksena on kaksi 16-kerroksista asuinrakennustornia, jotka suuntautuvat ja avautuvat etelälounaaseen, Pohjoissataman yli keskustaan. (Kiinteistölautakunta 119/2009, 4–5.)

Asemakaavan mahdollistamat, metroradan yli ulottuvat rakennukset kuvastavat tavoitetta muodostaa näkyvä porttiaihe. Porttiaiheen voi myös toteuttaa toisin. (Hankekuvaus 2009, 22.)

Lynchin maamerkkiteorian mukaan solmukohdissa ja huomiota herättävien objektien kohdalla havainto tiivistyy. Kohteen merkitys vahvistuu, jos se havaitaan toistuvasti ja eri suunnista, eri näkökulmista. Sijainti risteyksessä, kohteeseen liittyvä toiminta ja

historialliset assosiaatiot sekä symbolimerkitys vahvistavat maamerkkiä. (Lynch 1960, 101, 81–82.) Portti on kulkuväylä ja symbolinen siirtyminen tilasta toiseen, siirtymän fyysinen merkkiaukohta. Kalasatamassa keskuksisuus ja maamerkkiys korostuvat. Lisäksi porttina toimiessaan se muodostaa Itäväylälle myös horisontaalisen perspektiivin. Itäväylä vahvistuu symbolisena valtakatuna kaupunkiin ja uutena siirtymänä urbaaniin keskukseen.

Kaupunkikuvaa ei erikseen määritellä, mutta se tuntuu painottuvan visuaalisuuteen. Toki puhutaan monipuolisesta, saavutettavasta ja palvelevasta keskuksesta. Kaupunkikuvallisena etuna on, että kadulle avautuu toimitiloja (Hankekuvaus 2009, 22).

16-kerroksiset rakennukset eivät kuulosta kovin korkeilta, mutta kuvaus asettaa tietyn standardin sille, millaista tavoitellaan. Hankekuvaus lataa suuria odotuksia näyttävyydestä ja innovatiivisuudesta kilpailuun osallistuville. Se jättää pelivaraa rakennuskorkeudelle. Korkeus voi "perustelluista syistä" olla asemakaavaa korkeampi tai matalampi, asuintornein oltava kuitenkin vähintään 16-kerroksisia (Hankekuvaus 2009, 22). Asemakaavassa oli jo jonkin verran rakennusoikeutta, mutta kuten myöhemmin kävi ilmi, ei rakennusoikeus riittänyt SRV:n suunnitelmaan.

Valintaperusteina jatkoneuvotteluihin valittaville ehdotuksille pidetään kilpailuideoiden suhdetta asemakaavaan, kaupungin tavoitteisiin ja idean kehityskelpoisuuteen. Poikkeamat asemakaavasta "suhteutetaan toiminnallisiin ja muihin hyötyihin ja parannuksiin", ja ehdotusten "pääominaisuuksia, konseptin sisältöä sekä kaupunkirakenteellisia ja kaupunkikuvallisia ansioita" painotetaan yksityiskohtia enemmän. (Hankekuvaus 2009, 18.)

Keskuksen toivotaan valmistuvan seuraavaan noususuhdanteeseen ja pyrkimyksenä on saada "nopeasti vetovoimainen ja monipuolinen paikallis- ja liikennekeskus" (Kiinteistölautakunta 119/2009, 4). Alueena se oli kiinteistölautakunnan mukaan perusteltu valinta kehitettäväksi, koska alue on toimitilarakentamiselle keskeinen alue ja sen liikenneyhteydet ja sijainti ovat hyvät. Keskus parantaisi lähialueiden palvelutarjontaa sekä "vilkastuttanee nykyisen Sörnäisten tukkutorin alueen toimintaa sekä luo sen ja Suvilahden alueen toiminnalle täysin uusia kehittämisedellytyksiä." (Kiinteistölautakunta 119/2009, 5). Hankekuvauksessa mainitaan vain läheinen Suvilahden entisen kaasutehtaan alue (kaupungin kiinteistöyhtiön hallinnassa) merkittävien kulttuuritapahtumien paikkana, Sörnäisten tukkutorista taas kaavailtiin tuolloin ruokakeskittymää (Hankekuvaus 2009, 7). Toisaalta alue nähdään tyhjänä, "vielä rakentamattomana" asuin- ja toimitila-alueena (Kiinteistölautakunta 119/2009, 5).

Alueen tyhjyys tai kulttuuriperintöarvot ovat aina tulkinnanvaraisia. Suvilahden ja Hanasaaren voimalaitosten ja muun teollisen Sörnäisen kulttuurihistorialliset arvot ovat melko yleisesti tunnustettuja, mutta entä sataman ja teollisuuden sosiaalishistoria, työkulttuurit, rakennetut ympäristöt? Näkyvätkö ne mitenkään osana suunnittelua? Kervanto Nevanlinnan mukaan suunnittelussa on tyypillistä nähdä alue rakentamattomana, tyhjänä tauluna ja olla välittämättä sen paikallisista merkityksistä (Kervanto Nevanlinna 2009, 59–66, 130). Menneisyys näkyy ainakin katujen ja talojen nimistössä, joten jollain tavalla historiaa halutaan kantaa mukana, edes kaukaisin viittauksin. Kadunnimet viittaavat satamamenneisyyteen ja teollisuushistoriaan (Anta-

reksenkatu, Kivihiihenkatu), korttelien nimet satamaslangiin (Fiskari, Duunari) (Lehtonen 2018). Asuintornitalot on nimetty merenkulun innoittamina: Majakka, Loisto, Kapteeni, Luotsi, Kartta ja Kompassi (Juvonen 2015).

Kaupunginvaltuusto käsitteli Kalasataman toteutuskilpailun järjestämistä ja kortteleiden myyntiperusteita kokouksessaan 26.8.2009. Uuden keskuksen kaupunkikuvalliset vaikutukset eivät nousseet esiin. Kymmenen valtuutettua ja apulaiskaupunginjohtaja pitivät puheenvuoron (yht. 13). Puheenvuoroissa nousi esille mm. tonttimaan myynti, asuntorakentamisoikeuden hinnat, kevyt liikenne, ympäristötaide. Suunnittelukokonaisuuden suuruus, massiivisuus ja riskit tiedostettiin, mutta kokonaisuutena hanketta haluttiin edistää. Parissa puheenvuorossa todetaan, että hanke on hyvin valmisteltu (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 14/2009, 73–74). Maan myynti nähtiin tässä tapauksessa hyväksyttävänä. Esimerkiksi valtuutettu Lahti (KOK) perusteli, että riskipitoisessa hankkeessa riski siirtyy nyt rakennuttajalle, Arhinmäen (VAS) mukaan myynti oli perustelu, koska kyseessä oli kokeiluluontoinen ja suuri hanke (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 14/2009, 68–69, 74).

Ainoastaan SKP:n Yrjö Hakanen vastusti hanketta ylimitoituksen ja maan myynnin takia. Tonttien vuokraaminen olisi kestävämpi ja enemmän tuloja tuottava ratkaisu kaupungille. Nyt yksityiselle luovutetaan hallintaoikeus julkiseen tilaan ja rakentamisen lisäksi suunnittelu on ulkoistettu. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 14/2009, 69–70.) Muissa puheenvuoroissa julkisen ja kaupallisen tilan suhde tuli esille vain viittauksenomaisesti. Hakasen ehdotus vuokrata maa-alue myymisen sijaan ei saanut kannatusta, ja toteutuskilpailun järjestäminen näillä ehdoilla hyväksyttiin.

3.3 Valintaperusteet

Toteutuskilpailuun osallistuneista kuudesta ehdotuksesta kilpailullisiin neuvotteluihin valittiin 29.3.2010 kolme ehdokasta: SRV, Skanska ja Citycon. Neuvottelut kestivät kahdeksan kuukautta ja kaikki täyttivät vaaditut ehdot. Lopulta vain SRV toimitti pyydetyn tarjouksen oman suunnitelmansa toteutusehdotuksesta. (Kaupunginvaltuuston esityslista 8/2011.)

Skanska vetäytyi, koska "Suomen oloissa ainutlaatuisen kaupunkikeskuksen" toteuttaminen ja etenkin hankkeen "kunnianhimoinen kauppakeskusratkaisu" ei olisi kannattava ehtojen ja velvoitteiden puitteissa (Skanska 3.3.2011). Yritys oli kuitenkin kiinnostunut toteutuksesta ja ehdotti aloittamaan terveysaseman rakentamisella, ja jatkamaan markkinaehtoisesti. Skanska viittaa kunnianhimoiseen suunnitelmaan ja korkean rakennusoikeuden toteuttamiseen "tornimaisina massoina" joiden avulla annetut kaupunkikuvalliset tavoitteet voitaisiin saavuttaa. (Skanska 3.3.2011) Citycon luopui yhteistyökumppanin vetäytyttyä hankkeesta (Citycon 3.3.2011). SRV oli siis käytännössä ainoa mahdollisuus hankkeen toteuttajaksi.

Kortteleiden myyntiä ja kaupungin maksamaa korvausta vastaan toteuttaja on velvoitettu rakentamaan ja huolehtimaan julkisten tilojen toteutuksesta. Esimerkiksi

sosiaali- ja terveysaseman omistajasi tulee SRV, kaupunki vuokralaiseksi. Kokonaiskauppahinta tulisi tarkentumaan laajan kokonaisuuden vaiheittaisessa toteutuksessa, johon liittyi myös asemakaavan ja rakennusoikeuden muutos. (Toteutussopimusehdotus 2010, 4–8, 30–34). Valittavalla on oltava edellytykset projektin läpiviemiseen onnistuneesti ja aikataulussa. SRV:llä on reilusti kokemusta suurista hankkeista, Kampin keskuksen lisäksi mm. Musiikkitalosta, hotelleista, asuinalueista ja maanalaisista parkkihalleista. Nyt yritys suunnittelee Espoon Keilaniemeen neljää asuintornia, joissa on yli 30 kerrosta.

Valintaperusteena kilpailussa on kokonaistaloudellinen edullisuus. Arvio kokonaistaloudellisesta edullisuudesta pohjautuu vertailuperusteisiin. Vertailuperusteina käytetyt hinta- ja laatumääreet täytyy ilmoittaa yksityiskohtaisesti etukäteen (Karvonen-Kälkäjä, Kälkäjä ja Soback 2009, 10). Perusteet voivat olla tulkinnanvaraisia, etenkin kun puhutaan ulkoasusta tai viihtyvyydestä. Vertailuperusteina voidaan käyttää esimerkiksi laadun ja hinnan lisäksi esteettisiä ja toiminnallisia ominaisuuksia (Laki julkisista hankinnoista 2007/348, 62 §).

Kalasadaman kohdalla valintaperusteina ovat kaupunkikuvallinen ja arkkitehtuurinen ratkaisu (30 % painoarvo), toiminnallisuus (30 %), kaupungille aiheutuvat maksuvelvollisuudet (30 %) energiatehokkuus (10 %). Valintaperusteet kerrotaan ilmoitettavan tarkemmin neuvottelukutsun yhteydessä. (Hankekuvaus 2009, 20.) Arkkitehtuuri ja kaupunkikuva saavat siis melkein kolmanneksen painoarvon. Missä vaiheessa on määritelty, millaista kaupunkikuvaa halutaan edistää? Porttiteema ja maamerkkirakentaminen on annettu vinkeiksi - *korkeatasoinen, keskustamainen, tiivis kaupunkirakenne, joka toimii kaupunkikuvassa maamerkinomaisena porttina* (Hankekuvaus 2009, 21).

Kaupungin ja SRV:n välisessä toteutussopimuksessa tavoitteet toistuvat ja siinä todetaan, millainen alueesta tulee: "Keskus on kaupunkikuvallisesti ja toiminnallisesti korkeatasoinen, keskustamainen kokonaisuus ja tiivis kaupunkirakenteen osa, joka toimii kaupunkikuvassa maamerkinomaisena porttina -- kaikista neljästä ilmansuunnasta." (Toteutussopimusehdotus 2010, 9). Vaikuttaisi, että voittaja on juuri sellainen, mitä tavoiteltiin.

3.4 SRV:n suunnitteluratkaisu

SRV:n ehdotus vaikuttaa sanallisen kuvauksen mukaan vastaavan pyydettyyn ja tavoiteltuun. Kieli on determinististä, näin tulee tapahtumaan, ja se tukee toteutuskilpailun tavoitteita. Keskukselta "tulee Itäisen kantakaupungin palveluiden ydin, toiminnallinen ja kaupallinen keskus.", se "on tärkeä portti idästä ja pohjoisesta, liikenteen solmu". (SRV 2011, 9.)

Toteutuskilpailun porttiteema ja maamerkkiys vaikuttavat toteutuvan SRV:n suunnitteluratkaisussa. Kahdeksan tornitaloa sijoittuu symmetrisesti Itäväylän kummallekin puolelle. Havainnekuva Kulosaaresta näyttää tien, joka sukeltaa tornien välistä kuin portista kaupunkiin (SRV 2011, 19).

Kuin kontrastina uudelle ja korkealle asetetaan historialliset korttelit (joka mainitaan kahdesti yhden sivun tekstissä). Yläpuistosta ja torneista avautuu "poikkeuksellisen vaikuttavat näkymät merelle yli historiallisten kortteleiden." (SRV 2011, 9). Nämä rakennukset siis myös mahdollistavat uudenlaisen näkymän kaupunkiin.

Uusi rakentaminen ja historiallinen kaupunki asetetaan tavallaan vastakohtiksi tai ajallisen janan ääripäihin. Olemassa olevalle annetaan arvoa, mutta tämän polariiteetin kautta myös korkeutta pystytään perustelemaan – korkeat rakennukset sijaitsevat riittävän etäällä.

Helsingin arvokkaassa silhuetissa juuri Kalasatamaan sopii korkea rakentaminen. Se ei häiritse historiallisten maamerkkien asemaa, etäisyys vanhoihin kortteleihin, Tuomiokirkkoon, Uspenskin katedraaliin ja Stadionin torniin on riittävä. Voimaloiden suuri skaala sallii vierelleen vertaisensa tehokkaan maankäytön. Kahdeksan tornin ryhmä muuttaa entisen Sörnäisten rannan 2010-luvun kaupunkirakentamisen uudeksi maamerkiksi pääkaupungin kudokseen. (SRV 2011, 9.)

Vakiintuneiden kohteiden lisäksi viitataan myös uudempaan kulttuuriympäristön kerrostumaan, joiden koko tavallaan puoltaa Kalasatamankin massiivisuutta. Tietoisesti rakennetaan maamerkkiä, joka kuvastaa uutta ja innovatiivista kaupunkia.

Mukana on yksi valokuvasovitus, kaukomaisema mereltä katsottuna, jossa näkyy mm. tuomiokirkko vasemmalla, Kalasataman tornit oikealla reunassa - kuin osoittamaan, että ovat tarpeeksi etäällä toistaan (SRV 2011, 20). Kuvassa on aurinkoinen kesäpäivä.

Muuten todelliset vaikutukset kaupunkikuvaan jäävät hämäräksi. Tornien ulkoasua ja arkkitehtuuria kuvataan vaikeasti ymmärrettävällä ammattikielellä. Arkkitehtien kielenkäyttö sekä vaikeuttaa ymmärtämistä maallikkojen piirissä, mutta myös irrottaa suunniteltavan kohteen arkitodellisuudesta erilliseksi muovattavaksi taiteelliseksi objektiksi (Lapintie 2001, 22–23). "Vertikaalisuuden ja gravitaation annetaan näkyä kokonaisuudessa, tornit viedään ylhäältä alas. Komposition tasapaino aikaansaadaan sekundäärisellä horisontaalijäsenyksellä, joka samalla luo alustan arkkitehtonisten elementtien ja energiansäästön yhdistämiseksi." (SRV 2011, 9.)

"Vertikaaliosat" eli tornit yhdessä ympäristön kanssa "luovat kiinnostavan jännitteisen, elävän arkkitehtonisen kokonaisuuden." Tornit kuvataan pelkistetyin veistoksellisiksi, niiden "uutena teemana kubistinen makrojäsennys, joka vaikuttaa mitta-kaavan kokemiseen. Vertikaalisuutta tasapainottaa horisontaalitekstuuri (himmennettyä lasia, keramiikkaa tai vaaleaa metallia), joka suojaa tiloja ulkoiselta lämpökuormalta." (SRV 2011, 9.)

Syntyy kuitenkin mielikuva, että ammattilaiset ovat ottaneet kaiken huomioon, tekniset, arkkitehtoniset ja ulkoasulliset seikat materiaaleineen ja väreineen sekä sopivuuden ympäristöön. Kuitenkin tornien kohdalla kaupunkikuva tuntuu typistyvän ulkoasuun ja materiaaleihin. Lyhyessä kaupunkikuvaan liittyvässä kappaleessa esitellään toki myös puistoa, taidepuistoa, vihreitä kattoterasseja ja yhteisiä viherhuoneita. Kaupunkikuva laajenee visuaalisesta kokemukselliseen.

Kaupunkikehityksellisesti keskuksesta hahmotellaan uusi ja uraauurtava. Se on "uusi kaupunkirakentamisen malli", "monifunktionen urbaani tiivistymä, johon verrattavia kansainvälisiä toteutuksia on vähälukuinen määrä." Se kuvataan tiiviinä, päällekkäin rakentuvana ja toiminnallisesti lomittuvana sekä innovatiivisena. Siitä

"kehitetään uusi, erilainen urbaanin palveluasumisen malliesimerkki". Kokonaisuus silti integroituu ympäristöönsä. Utta on asumisen, työn, palveluiden ja liikkumisen vuorovaikutus fyysisessä tilassa, "mihin kumuloituu kaupunkielämän jalostunut laatu." (SRV 2011, 9.) Suunnittelu tavoittelee kaupunkimaisuutta, urbaania elämäntapaa ja uudenlaista kaupunkia. Vaaditaanko tornitaloja tiivistämisen ja tehokkuuden vai näyttävyyden ja uutuusarvon vahvistamisen vuoksi?

Ehdotuksessa on 21 havainnekuvaa sisältäen kaukomaisemia eri suunnista kuvattuna, sekä lähiympäristöstä ja tornien juurelta kuvattuja kaupunkinäkymiä. Lisäksi mukana on lukuisia pieniä valokuvia havainnollistamaan hotellihuoneita, asuntoja sekä toimistoja - nämä ovat värikkäitä, tunnelmallisia ja sisältävät yksityiskohtia kuten sisustuksia, ravintolakuvia, vesielementtejä, viherkasveja.

Kaikissa havainnekuviissa on hyvä sää ja taivas näyttää melko samalta - sinisellä taivaalla on valkoisia pilviä. Ulkokuviissa värimaailma toistuu, valkoista, mustaa, harmaata, sinistä, vihreää. Muutamassa muussa eri suunnista kuvatussa kaukomaisemassa tornit ovat vaaleana hohtavia, ikkunallisia tai hieman utuisia, mutta muut rakennukset ovat valkoisia geometrisiä muotoja. Osassa auringonvalo kultaat tornit.

Ensimmäinen havainnekuva on kaukomaisema Mustikkamaan suunnasta, jossa tornien yllä paistaa kalpeavaloinen aurinko. Kuva näyttää talvimaaisemalta, mutta voi johtua viitteenomaisesta maiseman mallinnuksesta. Tämä ensimmäinen havainnekuva aivan kuin jatkaa mielikuvaa Pohjolan valkeasta kaupungista. Keskus hohtaa valkoisena rannalla, koko muu rakennuskanta on myös vaaleaa ja oudon läpikuultavaa, maasto näyttää lumen peittämältä, utuinen aurinko hehkuu pastellitaivaalla ja heijastuu meren lahteen.

Kuva 11. Havainnekuva Kalasatamasta. Helin&Co Arkkitehdit.

Lähimaisemaa ja sisätiloja kuvaavissa havainnekuviissa on ihmisiä, kuiva ja poutainen sää, nurmi vihertää. Eräässä havainnekuviissa iäkkäämpi pariskunta katsoo kohti torneja Itäväylän sillalla, toinen osoittaa sormellaan niitä kohti. Sama pariskunta ihmettelee toisessa kuvassa myös yläpuistoon johtavia portaita tai taivaalla näkyvää kuumailmapalloa. Uusi ja vanha kohtaavat. Eräs vihreäpaitainen nainen esiintyy myös ainakin kahdessa kuvassa. Vihreä väri sopii hyvin korostamaan viherhuoneita ja puistoa - sekä symboloimaan kestävästä kehityksestä tukevaa tiivistä kaupunkikeskittymää.

Kuvat luovat modernin, kiiltävän ja mukavan, hieman kliinisen vaikutelman, joka viestii uudesta ja hienosta kaupungista. Positiiviset, houkuttelevat mielleyhtymät havainnekuvien tarkoituksena onkin. Ne toimivat suunnittelun ja mielikuvittelun tukena, hahmottelevat toivottua lopputulosta, pyrkivät saamaan asiakkaan ja päättäjät puolelleen.

SRV:n tarjous 2010 perustuu suunnitelman edellyttämiin rakennusoikeuksiin ja siihen, että alueelle saadaan voimaan toteuttamisen mahdollistava asemakaavamuutos ja rakennusluvut (Toteutussopimusehdotus 2010, 33). SRV:n ehdotuksessa on yhteensä 176 400 kerrosalaneliömetriä, kun asemakaava sallii 110 350 k-m². SRV:n ja kaupungin välisen toteutussopimuksen mukaan kaupungilla on velvollisuus hyväksyä rakennuslupa- ja toteutussuunnitelmat, jos ne ovat SRV:n suunnitteluratkaisun pääperiaatteiden tai esimerkiksi sen "luonteen" mukaisia (Toteutussopimusehdotus 2010, 5-6, 33). Sopimuksessa kaupunki sitoutuu asemakaavan muutokseen: "kaupunki pyrkii saamaan mahdollisimman nopeasti voimaan tämän sopimuksen mukaisen - keskuksen toteuttamisen mahdollistavan asemakaavamuutoksen" (Toteutussopimusehdotus 2010, 29). Jos asemakaavamuutos ei tule voimaan määräajassa (36 kk sopimuksesta), neuvotellaan toteutuksesta vallitsevan kaavan rajoissa, mutta jos sopuun ei päästä (6 kk kuluessa), saavat osapuolet irtisanoa sopimuksen ilman velvollisuuksia. Kaupungilla ei ole korvausvelvoitetta, jos SRV olisi ehtinyt aloittaa (sallitut) maanrakennustyöt. (Toteutussopimusehdotus 2010, 39, 13.)

Kaupunkisuunnittelun tavoitteita ja uusien alueiden rakentamista halutaan tuki edistää, mutta kenellä on oikeasti valta kaupungin ulkoasuun ja asemakaavoitukseen? Yleisesti rakennusoikeus johtaa tontin arvon nousuun (Prusi 2013, 4). Kaupunki saattaa hyötyä korkean rakentamisen suunnitelmasta, jos myyntihinta perustuu suurempaan kerrosalaan. Toteuttaja hyötyy rakennusoikeudesta tulevaisuuden vuokra- ja myyntituloja ajatellen. Toteutussopimus allekirjoitettiin elokuussa 2011. Olisiko koko hanke ollut vaarassa, jos asemakaavamuutos ei olisi mennyt läpi?

3.5 Kaupunginvaltuuston hyväksyntä

Kaupunginhallitus hyväksyi kiinteistölautakunnan ehdotuksen SRV:n valinnasta toteutuskilpailun voittajaksi ja sopimuksen toteuttamisesta 26.4.2011, kaupunginvaltuusto 11.5.2011. Kaupunginvaltuuston kokouksessa pidettiin 27 puheenvuoroa (19 edustajaa) ja asia hyväksyttiin yhden valtuutetun vastustuksesta huolimatta, kahdella

toivomusponnella. Toivomusponnet liittyivät hankkeen etenemisen seurantaan ja rakentamisen aikaisiin liikennejärjestelyihin.

Voittajan valintaa käsittelevän valtuustokokouksen esityslistalla SRV:n ja kaupungin välinen toteutussopimus ilman liitteitä, hintalomake ja suunnitteluratkaisun pääsisältö. Koko toteutussopimus kaikkine liitteineen olisi nähtävissä kokouksessa (Kaupunginvaltuuston esityslista 8/2011). Pääsisältöön on SRV ehdotuksesta valittu 20 diaa kuvia, joista suurin osa on teknisiä rakennepiirustuksia (terveysaseman tilat, kadut ym.), muutama havainnekuvia. Yksi on kaukomaisema mereltä, kahdessa koko tornien kokonaisuus on nähtävissä. Yksi on kuva kattoterassilta näkymineen. Esityslista esittelee hankkeen tavoitteet ja kaavailut, mutta käsittely keskittyy neliömetreihin, sopimukseen, kustannuksiin ja toteuttamiskelpoisuuteen.

Valtuustokeskustelussa SRV:n ehdotukseen suhtaudutaan yleisesti ottaen hyväksyvästi ja korkeisiin rakennuksiin positiivisesti. Keskustelua herätti mm. arkkitehtuurin korkeatasoisuus, kaupunkimaisuus ja kauppakeskusmaisuus, tilojen julkisuus tai avoimuus - sekä se, että saatiin vain yksi tarjous, mikä kuitenkin lopulta nähtiin hyväksyttävänä tai perusteltuna. Rohkeutta kehittää uudenlaista kaupunkia kehuttiin ja kiinteistölautakunnan ponnisteluja kiiteltiin.

Kaupunginvaltuuston kokouksessa SKP:n Yrjö Hakanen vastusti edelleen hanketta ja vaati ehdotuksen hylkäämistä. Ongelmallista oli, että kilpailussa saatiin vain yksi lopullinen tarjous, ja että hankkeen hyväksyntä tarkoittaisi rakennusoikeuden lisäämistä 55 % nykyiseen verrattuna, ilman demokraattista päätöksentekoa ja kuulemisprosessia. Tarjous poikkesi paljon valtuuston aiemmin hyväksymistä kilpailuehdoista, jotka nyt siis hylättäisiin yrityksen hyväksi ja hyväksyttäisiin asemakaavan muutoksen tarve. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 13-14.)

"...miten maankäyttö- ja rakennuslainsäädännön normeihin sopii se, että kaupunki sitoutuisi tämän esityksen mukaan massiiviseen rakennusoikeuden lisäämiseen, joka edellyttää asemakaavan muutosta, josta asemakaavamuutoksesta ei ole järjestetty tähän mennessä minkäänlaista asukkaiden kuulemistä" (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 14). Kerrosalan lisäys ei ollut syntynyt "arkkitehtonisen, asukaskeskustelun, julkisen pohdinnan, erilaisten vaihtoehtojen selvittämisen kautta" vaan "puhtaasti bisnesasiana" (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 25).

Hakanen ei ota varsinaisesti kantaa korkeuteen tai kaupunkikuvaan. Hän viittaa, että nyt SRV vaatimukset ja liiketaloudelliset seikat ohittavat muut arviointiperusteet kaupunkikehittämisessä (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 28). Kaupunginjohtaja Pajunen ei näe ristiriitaa MRL:n kanssa, koska sopimukset ovat ehdollisia, ja toteaa että sopimuksen voi irtisanoa, mikäli asemakaava ei tule voimaan eikä muuhun tyydyttävään neuvottelutulokseen päästä (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 27).

Vihreiden Soininvaara ei ole huolissaan kyseisen hankkeen epädemokraattisuudesta. Hänestä kaupungin menettely on "luova", ja sillä saadaan "hyvää kaupunkia" ja demokratiapuutteilla voi "viisastella". Kaupungilla on kuitenkin lopullinen päätösvalta hyväksyä ehdotukset. On parempi tehdä tiukka kaava, jota tarpeen mukaan muutetaan, kuin väljä kaava, johon saisi rakentaa mitä vain. Se, että "pannaan kaavat ja tehkää tähän jotakin, saatte tehdä mitä tahansa, se vasta epädemokraattista olisi." (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 29.) Alueen alkuperäisen kaavan

tiukkuus tai väljyys on tulkinnanvaraista, mutta sen perustella toteutuskilpailu järjestettiin - ja nyt muuttuu sekä kaava että maisema, mutta kuinka osallistavan ja keskus-televan prosessin jälkeen? Hakasen mukaan kyseessä "ei ole se, toimiiko vuoropuhelu virkamiesten ja rakennusliikkeiden ja gryndereiden välillä vaan se, toimivatko asukaiden vaikutusmahdollisuudet heidän omaan elinympäristöönsä oleellisesti liittyvissä asioissa ja myös heidän palvelujaan koskevissa asioissa." (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 30).

Tornitalojen arkkitehtuurin onnistuminen huolettaa hieman joitakin valtuutettuja. "Pilvenpiirtäjät" nähdään kuitenkin Helsinkiin sopiviksi (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 9). Viitataan Helsingin matalaan silhuettiin, josta lähinnä vain kirkontornit ovat kohonneet, mutta "vanhan kivikaupungin laidoilla" korkeampi ja tehokkaampi rakentaminen perusteltua (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 16). Korkeus ja tehokkuus liitetään yhteen, korkeus hyväksytään kantakaupungin ulkopuolella. Kalasatamasta toivotaan kantakaupunkimaista aluetta esikaupunkimaisuuden sijaan (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 17). Kalasatamaan "rakennetaan uutta kantakaupunkia" (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 22). Kaupunkisuunnittelulautakunnan puheenjohtaja Rauhama (KOK) iloitsee rohkeudesta rakentaa korkeaa ja siitä, että tehdään "riittävän kunnianhimoista uutta Helsinkiä". Tornit tulevat tarjoamaan asumista, mitä aikaisemmin ei ole ollut tarjolla. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 21.) Tornitalot soveltuvat metroaseman viereen, jolla ei ole "minkäänlaisia virkistyskäytön tai muun, kaupunkilaisten käytön kannalta olevia arvoja ollut." (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 27). Kalasatamaan liitetään tehokkuus, kantakaupunkimaisuus ja uutuus.

Kaupunkihistorian, Helsingin kaupunkikulttuurin ja urbanisaation tutkija, professori Kolbe (Keskusta) suhtautuu asiaan innostuneesti. "Kaupunki tarvitsee tämänkaltaisia markkeerauksia ja murroskohtia, jotka osoittavat uuden ja vanhan taitetta." Nyt aiemmat visiot ja 30-luvun "metropolifantasiat" saivat täyttymyksensä. Toiveena on silti, että ulkoisesti tornit edustaisivat oman ajan innovatiivista arkkitehtuuria, joka irtautuisi modernismin "paikoin aika yhdenmukaistavasta katukuvasta". Sijainti "idän porttina" yhdistää alueen kantakaupunkiin ja mahdollistaa "vireän urbanismin". (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 8/2011, 17-18.)

Hakasen hylkäysehdotus ei saanut muilta kannatusta. Asemakaavan muutoksen tarve ilmaistaan selvästi kaupunginvaltuuston kokouksessa (Kaupunginvaltuuston esityslista 8/2011). Toteutuskilpailussa oli jo jätetty avoimeksi mahdollisuudet asemakaavamuutokseen, ja SRV:n ehdotuksen myötä tuli rakentamisoikeuden lisääminen hankkeen perusoletukseksi.

Toteutussopimus kaupungin ja SRV:n välillä allekirjoitettiin 16.8.2011. Pian tämän jälkeen alkoi asemakaavan muutoksen prosessi. Muutosehdotus on päivätty 15.11.2011, sitä muutettiin 17.4.2012 ja lopulta lausuntojen jälkeen se hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa 6.6.2012 (Yrjö Hakasen vastustuksesta huolimatta). (Kaupunginvaltuusto, päätös 11/6.6.2012). "Mittavat" vaikutukset kaupunkikuvaan huomioidaan vasta kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston tekemässä selostuksessa (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 19) sekä siihen liittyvissä selvityksissä, esimerkiksi Kalasataman keskuksen vaikutuksesta kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön (2011).

SRV:n ehdotuksen mukaisen rakentamisen ja tulevan asemakaavamuutoksen merkityksestä kaupunkikuvaan ei tässä vaiheessa näiden dokumenttien valossa juuri problematisoitu. Kauko- tai lähimaiseman muuttuminen ei nouse esiin. Myöskään asemakaavamuutoksen mahdollisista esteistä, asukkaiden toiveista tai osallisten kuulemisesta ei puhuttu. Esillä ovat vain kerrosalat ja rakennuskorkeudet, hinnat ja toteutus, velvoitteet ja ehtojen täyttäminen lainopillisesti pätevässä sopimuksessa. Tornitalojen havainnekuvat olivat nähtävillä, joten voisi olettaa sen aiheuttavan pohdintaa. Vai oliko kuvia kaukomaisemista tarpeeksi? Kaupunkikuvan vaaliminen sisältyy kaa-voitusta ohjaavaan maankäyttö- ja rakennuslakiin. Rakentamisessa on huomioitava, ettei "historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa turmella." (MRL 118§). Vasta asemakaavamuutoksen yhteydessä vaikutuksia kaupunkikuvaan pohditaan, mutta koska hanke on jo kaupunginvaltuuston hyväksymä, suunnitelmat pitkällä ja innostus uuden kaupunginosan kehittamisestä herännyt, niin kuinka todennäköistä on, että kaupunkisuunnittelusta vastaavat tahot jättäisivät sen toteuttamatta?

4 ASEMAKAAVAMUUTOKSEN PROSESSI

Kaavoitusta sääntelee Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132. Maanomistajilla ja osallisilla, joihin kaava saattaa vaikuttaa, sekä viranomaisilla ja yhteisöillä toimialojensa mukaisesti on oltava mahdollisuus osallistua valmisteluun ja arvioida se vaikutuksia sekä lausua mielipiteensä (Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132, 62§). Kaavoituksen alussa laaditaan osallistumis- ja arviointisuunnitelma sekä kaavaluonnos, sitten kaavaehdotus. Molemmassa vaiheissa on mahdollisuus esittää mielipiteitä. Valmisteluun liittyvää aineistoa on oltava nähtävillä kaupunkisuunnitteluvirastossa ja kaupungin nettisivulla, siitä on tiedotettava osallisia kirjeellä, julkaistava ilmoitus lehdessä yms. Kaupunkisuunnittelulautakunnan puoltama ehdotus menee hyväksyttäväksi kaupunginhallitukseen, lopulta asian hyväksyy kaupunginvaltuusto. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2012, 42.)

Uusien ja muutettavien kaavojen prosessit voivat olla ajallisesti pitkiä, taloudellisesti raskaita ja henkisesti uuvuttavia. Ne vaativat suuren määrän erinäisiä selvityksiä, lausuntoja sekä kuulemisia. Viranomaiskielistä ja raskaslukuisia, itseään toistavia materiaaleja liitteineen on useita kymmeniä sivuja. Kaavoitusprosessit ovat säänneltyjä ja kaavoitukseen liittyvät asiakirjat ovat lakitekstinomaisia – ja kaavamaisia - dokumentteja. Niitä ohjaa lainsäädäntö ja ne syntyvät osana määriteltyjä prosesseja. Esimerkiksi asemakaavan selostuksen rakenteeseen ja sisältöön on laadittu ohjeistus (Ympäristöministeriö 2000, 24–44). Kaavadokumentit pyrkivät objektiiviseen ilmaisuun, totuudellisuuteen ja yksiselitteisyyteen, eivätkä suoraan pyri vaikuttamaan mielikuviin. Tästä huolimatta teksteillä on osana kokonaisuutta kielen (ja prosessin ohjauksen) kautta vaikutusta mielikuvien muodostumiseen.

Kalasadaman keskuksen asemakaavan muutosprosessi kesti yli kaksi vuotta, viereille tulosta 13.5.2011 voimaantuloon 28.6.2013 asti. Kaavamuutos tuli vireille kaupunkisuunnitteluviraston aloitteesta, vain kaksi päivää kaupunginvaltuuston valittua voittajaksi SRV:n. Osallistumis- ja arviointisuunnitelma hankemateriaaleineen oli nähtävillä 27.5.–18.6.2011. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, liite 1.) Muutosluonnos lähetettiin tiedoksi syyskuun alussa ja se oli nähtävillä kaupunkisuunnitteluvirastossa 12.9.–30.9.2011. Kaavaehdotus esiteltiin 15.11.2011 kaupunkisuunnittelulautakunnalle, joka puolsi hyväksymistä 22.11.2011. Ehdotus oli nähtävillä 16.12.2011–17.1.2012. Useat tahot antoivat lausuntonsa mm. Kaupunginmuseon johtokunta, Helsingin energia, terveyslautakunta, ympäristölautakunta. Lausuntojen perustella ehdotusta vielä hieman muutettiin 17.4.2012. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 24–33.)

Kaupunginhallitus hyväksyi muutoksen 28.5.2012, kaupunginvaltuusto 6.6.2012. Voimaan uusi asemakaava 12070 on kaupungin karttapalvelun asemakaavatietojen mukaan tullut vasta vuoden kuluttua hyväksynnästä, 28.6.2013 (Helsingin karttapalvelu). Asemakaavasta tehtiinkin ainakin yksi valitus Helsingin hallinto-oikeuteen. Se liittyi korkeiden rakennusten palo- ja pelastusturvallisuuteen sekä leikki- ja oleskelutilojen turvallisuuteen ja riittävyteen. Valitus kuitenkin hylättiin helmikuussa 2013. (Helsingin hallinto-oikeus 2013.)

Kalasadaman projektin yhteydessä laadittiin lukuisia selvityksiä rakentamisen ja kaavamuutoksen vaikutuksista. Asemakaavamuutoksen selostuksen liiteraportteja

on 18, mm. toteutussopimus, joukkoliikenneselvitys, ekotehokkuuden arviointi, varjostusselvitys ja tuulisuusselvitys, päästöjen leviämismalliselvitys. Mukana ovat myös tämän tutkimuksen aineistona olevat Kalasataman keskuksen vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön ja Korkea rakentaminen Helsingissä - joka tosin kerrotaan liitettäväksi selostukseen sen valmistuttua. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, i-ii.)

Asemakaavamuutos kävi läpi kommentointimankelin, jossa viranomaislausuntoja antoivat eri asiantuntijatahot sosiaalilautakunnasta eläintarhan johtokuntaan omien toimialueidensa mukaan. Pyydettyjen lausuntojen lisäksi on osallisilla mahdollisuus lausua mielipiteensä kykyjensä ja kommentointihalujensa mukaan. Kaavan valmisteluvaiheessa esitettiin kirjeitse yksi mielipide, samoin ehdotusvaiheessa saatiin yksi mielipide (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 24–26). Selostuksessa kerrotaan, että mielipiteitä on esitetty suullisesti ja puhelimitse (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 25), näitä ei kuitenkaan avata sen tarkemmin. Nämä mielipiteet jäävät tutkimuksen ulkopuolelle, mutta tässä lyhyesti lausunnot prosessin osana esimerkinomaisesti.

Kirjallisista muutosluonnokseen liittyvässä mielipiteessä esitettiin, että keskusta ja palveluita täytyisi tarkastella yleiskaavatasolla. Vastauksena kerrotaan, että Kalasatama on osoitettu yleiskaavassa ja alueen osayleiskaavassa ja asemakaavamuutoksen yhteydessä on tehty kaupallinen selvitys. Kaavaehdotukseen liittyvässä kirjeessä ilmaistiin huoli puutteellisista varjoisuusselvityksistä ja esitettiin, ettei kerroslukua tulisi nostaa. Tämän johdosta varjoisuusselvitystä oli täydennetty kaavioilla, jotka kuvasivat talvi- ja kesäpäivän seisauksien valaistusolosuhteita. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 25–26.) Vaikuttaa, että mielipiteisiin on vastattu viittaamalla muihin viranomaisdokumentteihin ja täydentämällä selvityksiä - auktoriteettiasemaa vahvistaen. Mitä auttaa se, että lisätään kuvat valaistusolosuhteista, jos kukaan ei analysoi, mitä ne tarkoittavat? Lisäksi todetaan: "Asemakaavan muutoksen valmistelun yhteydessä ei ole ilmennyt sellaisia seikkoja, jotka edellyttäisivät rakennusten korkeuden rajoittamista voimassa olevaan asemakaavaan." (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 26.)

Entä ne osa-alueet, jotka vaikuttavat laajemmin ja toimialojen ulkopuolella? Kuten kaupungin silhuetti ja kaupunkikuva? Kenellä on kokonaiskuva kaupungin kehittämisessä? Korkeat rakennukset vaikuttavat suuresti maisemiin, kaupunkikuvaan ja kulttuuriympäristöön. Osin nämä ulottuvuudet ovat toisiaan läpileikkaavia. Kulttuuriympäristö näkyy maisemassa, kaupunkikuva sisältää merkkejä menneisyydestä. Maisemat ovat osa kulttuuriympäristöä.

4.1 Kaupunginmuseo

Kulttuuriympäristöjen osalta ratkaiseva viranomainen on Helsingin kaupunginmuseo. Se ei kuitenkaan ollut mukana valmisteluvaiheessa - kaavaselostuksessa ei mainita sitä yhteistyöviranomaisten joukossa (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 24).

Kaupunginmuseo esitti mielipiteensä kuitenkin jo osallistumis- ja arviointisuunnitelman vaiheessa (oas) 17.6.2011 sekä antoi lausunnot muutosluonnoksesta 5.10.2011 ja muutosehdotuksesta 24.1.2012. Kaupunginmuseon lausunnoista käy ilmi, että yhteistyötä olisi toivottu tehtävän ja asiantuntijuutta kaupunkimaisemaan liittyvien kysymysten osalta hyödynnettävän paljon aiemmin, jo suunnitteluvaiheessa.

Ensimmäisessä yhteydenotossaan oas-vaiheessa kaupunginmuseo toivoo, että korkean rakentamisen sijoittamista tarkastellaan kokonaisuutena ja sen sijoittamista ilman, että "kaupungin historiallinen silhuetti vaarantuu". Museo vaatii useampaa tarkastelukulmaa ja että vaikutukset kulttuuriympäristöön ja "erityisesti sen välittömässä läheisyydessä olevaan valtakunnallisesti merkittävään" Suvilahden alueeseen selvitetään. "Suvilahti ei saa jäädä alisteiseen asemaan ylikorkeiden rakennusten juurella, kuten on tapahtumassa, jos kaava toteutuu". Kaavamutoksen lähtökohdaksi olisi oltava sen "luonteva liittyminen ympäröivään uuteen kaupunkirakentamiseen". Museo ilmaisee myös haluavansa lausua tulevasta asemakaavaluonnoksesta. (Helsingin kaupunginmuseo 2011a.) Museo on selvästi huolissaan kulttuuriympäristöön kohdistuvasta muutoksesta. Mutta milloin rakennus olisi *ylikorkea*? Jättäessään muut varjoonsa konkreettisesti tai kuvaannollisesti?

Luonnosvaiheessa kaupunginmuseo huomauttaa, että kerrosmäärä on voimassa olevaan asemakaavaan verrattuna ylittynyt 100 %, ja siten vaikutukset "kaupunkikuvaan ja kulttuurimaisemaan moninkertaistuneet" (Helsingin kaupunginmuseo 2011b). Numeraalinen esitystapa havahduttaa muutoksen skaalaan.

Kaupunginmuseo viittaa kaupunkisuunnittelun tekemään selvitykseen rakentamisen vaikutuksista maisemaan ja kulttuuriympäristöön sekä esittää "huolestuneisuutensa siitä, että Suvilahti jää alisteiseen asemaan korkeiden rakennusten varjossa." Keskeneräiseen korkean rakentamisen selvitykseen ei museolla vielä ollut mahdollista tutustua. (Helsingin kaupunginmuseo 2011b.)

Kaupunginmuseon mukaan julkinen keskustelu on jäänyt vähäiseksi, ja tässä ensimmäisessä näin pitkälle edenneessä hankkeessa "tullaan linjaamaan Helsingin rantojen rakentamista ja merellisiä näkymiä." (2011b). Kaupunginmuseo käyttää vahvoja, ehdottomia ja lopullisuuteen viittaavia ilmaisuja kuvatessaan suurta muutosta.

- - korkea rakentaminen 33-kerroksisine massoineen tulee muuttamaan Helsingin näkymiä ja merellistä maisemaa lopullisesti, mutta myös lähimaisemaa mm. Kallion kirkon torni jää uutta keskusta matalammaksi. Samalla Helsingin historiallinen siluetti, jota leimaavat kirkontornit, Erottajan pelastusaseman torni, hotelli Tornin rakennus ja voimalaitosten piiput, menetetään lopullisesti. Kaupunki menettää identiteettiään ja ominaisuutensa. (Helsingin kaupunginmuseo 2011b.)

Kaupunginmuseo ei vastusta muutosta itsesään, mutta korostaa hallittua muutosta – jolloin "kaupunki säilyttää historiallisesti vahvat, ainutlaatuiset ominaispiirteensä kuten ääriviivansa, jotka tekevät siitä juuri Helsingin. Kalasataman keskuksen toteutuessa ei näin tapahdu." (2011b; 2012)

Museolla vaikuttaa olevan kokonaisvaltainen näkemys siitä, mihin muutos ulottuu - näkymät, merellinen maisema, lähimaisema, historiallinen silhuetti, identiteetti, ominaisuusluonne. Se korostaa olemassa olevien, tunnistettujen ominaispiirteiden säilyttämistä. Toisaalta ominaispiirteet ovat määrittelemisprosessien kautta vakiintuneet,

tiettyjen hallitsevien diskurssien kautta, ja edustavat tässä kenties kulttuuriperintöalan arvotuksia. Kuitenkin näkemykset siitä, mikä tekee Helsingistä Helsingin, saattavat vaihdella.

Museo toistaa kaavaehdotusvaiheen lausunnossaan 24.1.2012 aiempia näkemyksiään rakentamisen vaikutuksista kaupunkikuvaan ja kulttuurimaisemaan sekä käsityksiään kaupungin historiallisesta silhuetista, ominaispiirteidensä säilyttämisestä ja identiteetin menetyksestä. Nyt lausunto annetaan kaupunginmuseon johtokunnan nimissä. Siinä käytetään samoja tai lähes samoja ilmaisuja, ja ilmaisu on edelleen dramaattisen toteavaa lopullisine menetyksineen. Tässä vaiheessa selvitys korkeasta rakentamisesta oli jo valmistunut.

Museon johtokunta liittyy nyt Kalasataman entistä vahvemmin Helsingin merelliseen ympäristöön, ja antaa siten erilaisen merkityksenannon kaupunkikuvan vaikutuksiin. "Sörnäisten ranta, nykyinen Kalasatama liittyy oleellisesti Vanhankaupungin lahdelta ulottuvaan Helsingin merelliseen maisemaan." (2012.)

Viranomaisroolinsa myötä museo ottaa toki kantaa oman näkökulmansa pohjalta. Museo käyttää termiä historiallinen kaupunkikuva, joka tuo syvyyttä ja jatkuu. Muistuttaako se kaupungin ja kaupunkikuvan kerroksellisesta rakentumisesta vai herättääkö mielikuvan staattisesta yksiulotteisuudesta?

Kaupunginmuseo vaati korkean rakentamisen tarkastelua kokonaisuutena kaikissa kolmessa lausunnossaan. Viimeisessä lausunnossa 2012 vaadittiin näin merkittävän asian ratkaisemista yleiskaavalla ja asukkaiden osallistamisella (Helsingin kaupunginmuseo 2012). Lisäksi se edellytti kaikissa kolmessa lausunnossaan, että hanketta tarkastellaan suhteessa valtakunnallisesti merkittävään Suvilahden alueeseen. Modernimpia Hanasaaren voimalaitoksia ei mainita lainkaan. Suvilahti on kulttuuri-perintöarvottamisen prosessissa jo aiemmin merkittäväksi määritelty.

Museo on huolissaan sekä lähi- että kaukomaiseman muuttumisesta. Sen mukaan Suvilahti jää alisteiseen asemaan tornien myötä (2012), mikä on päinvastainen näkemys kuin kaupunkisuunnittelun. Museo perustelee näkemyksensä ainakin niin, että tornitaloista tulee merkittäväksi tunnistettujen alueiden *taustamaisemaa*. Tätä kolmiulotteista kerroksellisuutta suunnittelu ei huomioi merkittävänä tai näe negatiivisena. Myös havaitsemiseen ja tulkintaan liittyvät seikat sivuutetaan.

- - korkea rakentaminen - - tulee olemaan valtakunnallisesti merkittävien kaupunginosien ja alueiden taustamaisemana ja muuttamaan siten Helsingin näkymiä ja merellistä maisemaa lopullisesti, mutta myös lähimaisemaa mm. Kallion kirkon torni jää uutta keskusta matalammaksi. Kalasataman keskuksen vieressä sijaitseva valtakunnallisesti merkittävä Suvilahti ei saa jäädä alisteiseen asemaan korkeiden rakennusten juurella, kuten on tapahtumassa, jos kaava toteutuu. (Helsingin kaupunginmuseo 2012.)

Kaupunginmuseo huomauttaa ehkä paljastavasti viitatessaan selvitykseen Korkea rakentaminen Helsingissä: "Kaupunkisuunnittelulautakunta on yksin hyväksynyt suositukset ja siten linjannut kaupungin korkean rakentamisen paikat meneillään olevien hankkeiden pohjalta. Kaupunginmuseo on ollut erittäin kriittinen näiden alueiden suunnittelusta korkeasta rakentamisesta." (Helsingin kaupunginmuseo 2012.) Tämä viittaisi suunnitteluprosessin nurinkurisuuteen ja vallankäytön vääristymisiin. Kaupunkisuunnittelu käyttää määrittely- ja päätäntävaltaa, mutta kenen agenttina tai

eduksi? Joutuuko keskustelu kaupunkikuvasta väistymään hankkeiden läpiviemiseksi?

Museon johtokunnan lausunnossa todetaan: "Mittakaavallisesti yhtenäinen Helsingin keskusta on arvo, jolla kaupunki myönteisellä tavalla erottuu useista Euroopan jo tornirakentamisen toteuttaneista suurkaupungeista." Helsinki tunnetaan merellisestä kansallismaisemasta ja kantakaupungin mittakaavasta ja niitä arvostetaan, mutta hanke on ristiriidassa näiden arvojen kanssa. (Helsingin kaupunginmuseo 2012.) Arvot tosin esitetään yksiselitteisenä ja yleisesti hyväksytyinä.

Lausunnoissa viitataan syvempiin merkityksiin ja erilaisiin arvoihin, kuin visuaaliseen estetiikkaan pohjautuvat tai urbaniteetin ilmentymiin viittaavat arvot. Tässä on kyse siitä, mikä erottaa kaupungin muista, tai on erottanut, mitkä ovat sen ominaispiirteet. Mihin arvoihin kaupunkikehityksessä samaistutaan, omiin vahvuuksiin ja historiaan, vai uusiin, ulkopuolisiin vaikutteisiin? Eri intressiryhmät viestivät omia arvojaan ja merkityksenantojaan tulevaisuuden suunnannäyttäjinä.

Kaupunkisuunnitteluviraston vastineessa kaupunginmuseon luonnosvaiheen lausuntoon todetaan, että selvityksessä *Korkea rakentaminen Helsingissä* "tarkastellaan koko kantakaupungin aluetta" ja että se "tukee suunnitelmia rakentaa Kalasataman keskukseen ympäristöönsä huomattavasti korkeampia rakennuksia". Selvityksessä *Kalasataman keskuksen vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön* taas "todetaan perustellusti, että Kalasataman keskuksen uudet rakennukset eivät juuri lainkaan vaikuta Suvilahden laitosten kaupunkikuvalliseen asemaan". (Helsingin kaupunginmuseo 2012 mukaan.) Vastineessa todetaan, että Kalasatama muuttaa kaukomaisemaa ja näkymiä merkittävästi ja "tulee luomaan oman historiallisen kerroksensa ja vahvan identiteettinsä lähialueelle", lisäksi asemakaavamuutos on "perusteltu ja hallittu ja Helsingin nykyisiä ominaispiirteitä ja historiallisia arvoja kunnioittava." (Helsingin kaupunginmuseo 2012 mukaan).

Vastineessa vedotaan kaupunkisuunnitteluvirastossa tehtyihin selvityksiin, jotka tukevat muutosta (kehäpäätelmät, objektiivisuus?). Uusien kerrosten tai identiteetin luonnetta ei problematisoida, tai Suvilahden kaupunkikuvallisen aseman säilymistä perustella. Kieli on toteavaa, määräävää ja asiaa vahvistavia adjektiiveja: perusteltu, hallittu, kunnioittava. Toisaalta tässä viitataan kaupunkien jatkuvasti muuttuvaan luonteeseen, rakentamalla muodostuu uusia kulttuuriympäristöjä ja tulevaisuuden historiallisia kerrostumia.

Museo on eri mieltä ja toteaa, ettei "asemakaavan muutos kunnioita Helsingin nykyisiä ominaispiirteitä ja historiallisia arvoja, vaan Kalasataman massiiviset tornitalot turmelevat ja väheksyvät niitä" (Helsingin kaupunginmuseo 2012).

Kaupungin kulttuuriperinnöstä vastaava viranomaisnäkökulma näkee Helsingin ominaispiirteet olemassa olevassa, menneessä, vakiintuneessa, historiallisessa silhuetissa ja maamerkeissä. Kaupunkisuunnittelu näkee arvot uudessa, urbaanissa, modernissa, massiivisessa keskuksessa, joka yhdistää hajanaisen kokonaisuuden ja toimii porttina maailmalle, joka muuttaa joitakin maisemia ja antaa uudet kasvot.

4.2 Asemakaavan selostus

Asemakaavan selostuksessa kuvataan muutoksen lähtökohdat, osallistumis- ja arviointisuunnitelma, suunnittelun vaiheet sekä se, miten valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden erityistavoitteet koskevat asemakaavaa. Kerrotaan mitä selvityksiä on tehty, ja että muutos on linjassa yleis- ja maakuntakaavan kanssa. Kaikesta saa kuvan, että kaikki on huolellisesti suunniteltu.

Asemakaavamuutoksen selostuksen kieli on toteavaa ja selontekomaista, spekuloinnille ei ole sijaa. Käytetään presenssiä ja passiivia, toisinaan futuuria. Muodostuu mielikuva, että selostus kuvaa maailmaa sellaisena kuin se on tai sellaisena kuin se tulee olemaan. Toimijana on ”kaupunki” ja eri selvityksiä tehneet virastot, joka jättää etäisen ja hahmottoman kuvan. Selostus on viranomaisen koostama kuvaus, joka pohjautuu selvityksiin ja tutkimuksiin. Selostus kuvaa myös suunnittelun prosessia. Siinä raportoidaan, mitkä tahot ovat olleet mukana suunnittelussa ja mitkä antaneet lausuntoja. Luodaan kuvaa perinpohjaisuudesta – kaikki nämä omista vastuualueistaan vastaavat asiantuntijat ovat osallistuneet ja jakaneet tietouttaan. Asiantuntijan ja selvittäjän rooli sekä koko projektin hallitseva ”kaupunki” antaa kuvan, että suunnittelusta vastaavilla on kaikki tarvittava tieto ja asiantuntemus. Kuka ei-asiantuntija rohkenisi kyseenalaistaa sanottua?

Selostuksen loppuun on liitetty kaavakartta merkintöineen sekä muita karttakuvia ja runsaasti teknisiä piirustuksia metrokortteleista ja liikennesuunnitelmista, pohjapiirroksista ja julkisivuista, sekä otteet maakuntakaavasta ja yleiskaavasta 2002, Sörnäistenrannan ja Hermanninrannan osayleiskaavasta kaavamerkintöineen. Ainoa varsinainen esittävä havainnekuva tornitaloista (SRV:n ehdotuksesta) on selostuksen kannessa. Se on melko läheltä kävelijän tasosta rakennuksia kuvaava, sinisen, valkoisen ja vihreän sävyinen, ei mitenkään maalaileva maisema, vaan jotenkin samaan aikaan sekä kokoa että inhimillisyyttä korostava – etualalla oikealla kävelee naishenkilö. Muuten dokumentissa ei ole valokuvasovituksia tai havainnekuvia luomassa mielikuvia. Niitä löytyy runsaasti liitteinä olevissa selvityksissä, joihin selostuksessakin viitataan (Kalasataman vaikutukset kulttuuriympäristöön ja korkean rakentamisen selvitys). Selostuksen tekniset piirustukset vahvistavat suunnittelun ulottuvuutta, insinööritaitoa, rakentamista, käytäntöä.

Eri tahojen antamat lausunnot on eritelty omiksi kappaleiksiin – paitsi kaupunginmuseon, joka on samassa kappaleessa HSL lausunnon perässä (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 28). Ehkä tämä on vain tahaton virhe ja mitätön seikka kokonaisuudessa, mutta on kiintoisaa huomata, että ainoan kriittisesti korkeuteen suhtautuvan tahon lausunto ikään kuin piiloutuu muun informaation joukkoon, teksti kun ohjaa katsomaan kappaleittain lausunnon antajia.

Kaavamuutokseen tehtiin joitakin muutoksia lausuntojen ja kommenttien perusteella. Kaupunginmuseon varsinaiseen huoleen ei juuri vastata. Selvitystä 4 täydennettiin parilla havainnekuvalla rakentamisen vaikutuksista kaupunkikuvaan pimeällä (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 30–31). Kaupunkikuva typistyy havaittuun maisemaan? Lisäksi kaavamääräyksiin lisättiin muun muassa, ettei tornien julkisivuihin tule tehdä yhtenäisiä lasipintoja, rakennuksia ei saa valaista ympäröivää aluetta

kirkkaammin, "julkisivujen tulee olla kaupunkikuvallisesti korkealaatuisia", mitä materiaaleja julkisivuissa saa käyttää (lasia, metallia, tiiltä, klinkkeriä tai luonnonkiveä) (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 29–31). SRV:n havainnekuviissa ja selvitysten valokuvasovituksissa tornit hohtivat kauniin valkoisina.

Kaavamuutoksen selostus kuvaa, mitä tavoitellaan ja miksi. Koko prosessi antaa suuremman painoarvon kilpailulle ja sen lopputuloksen toteuttamiselle, kuin ole-massa olevalle asemakaavalle. Kaavamuutokselle oli toki jätetty mahdollisuus kilpailuvaiheessa. "Kilpailun tulos poikkeaa alueen voimassa olevasta asemakaavasta rakennusoikeuden ja kerrosluvun osalta siinä määrin, että sen toteuttaminen edellyttää asemakaavan muutosta Kalasataman keskeisimmälle korttelialueelle" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 1). Asemakaavamuutoksen tarkoitus on mahdollistaa voittajaehdotuksen rakentaminen suunnitelman mukaisena, ja siten saada muodostettua eri toimintojen ja joukkoliikenteen vahva keskittymä (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 9). Kalasataman keskus "tulee toimimaan" joukkoliikenteen ja kevyen liikenteen "solmukohtana itäisessä kantakaupungissa" sekä "tulee muodostamaan uuden kaupunginosan ytimen" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 1). Todetaan, että keskuksella "tulee olemaan mittavat kaupunkikuvalliset vaikutukset" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 19). Selostus on deterministisiä toteamuksia täynnä, näin tulee tapahtumaan. Tavoitteena on luoda "toiminnallisesti monipuolinen keskus, joka toimii kaupunkikuvallisena maamerkinä ja porttina Kalasatamaan saavuttaessa kai-kista neljästä ilmansuunnasta" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 9).

Asemakaava osallistuu luomiseen, sen tavoitteena on mahdollistaa positiiviset, tavoiteltavat asiat. Ensin luodaan tavoiteltava tilanne, houkutteleva mielikuva, jonka toteutuminen on kiinni tämän kaavamuutoksen hyväksynnästä. Kaupunki on asettanut vision, jonka rakennusyhtiö toteuttaa. Mitkä ovat muiden osallisten todelliset vaikutuskanavat? Luoko fyysinen keskusta myös kaupunkikuvaa? Millaista kaupunkikuvaa?

Alueen nykytila ja ympäristö kuvataan lyhyesti ensisijaisesti liikennealueeksi, jonka "ainoa rakennus on Kalasataman metroasema". Ympärillä ovat Suvilahden "kulttuurihistoriallisesti merkittävät entisen kaasutehtaan ja sähkölaitoksen rakennukset" ja oman kokonaisuutensa muodostava Hanasaari B-voimalaitos. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 5.) Kulttuuriympäristö on rajattu näihin arvokkaina pidettyihin ja aluetta hallinneisiin rakennuksiin. Suuntaako tämä keskustelua tornitalojen vaikutuksesta suhteessa näihin nimettyihin ja esiin nostettuihin rakennuksiin? Maise-man osittaminen vie huomiota kokonaisuudelta.

Selostuksessa käydään vain lyhyesti läpi "vaikutukset kaupunkikuvaan, maise-maan ja kulttuuriympäristöön sekä Suvilahden kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen ympäristöön" ja viitataan liitteenä olevaan tehtyyn selvitykseen. Selostuksessa oleva teksti on lähes suoraan selvityksestä. Tässä todetaan keskuksen mittavat kaupunkikuvalliset vaikutukset ja niiden näkyminen kauas ja vaikutukset identiteettiin ja urbaniteetin lisääntymiseen: "- - rakentaminen tulee vahvistamaan uuden kaupunginosan muodostumista Helsingin urbaaniksi osaksi ja tulee muuttamaan kantakaupungin itäisten kaupunginosien identiteettiä merkittävästi." (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 19.) Kantaa ei kuitenkaan oteta siihen, millaisia vaikutukset esimerkiksi kaupunkikuvaan tosiasiaassa ovat.

Kieli luo tilaa: "tulee olemaan mittavat kaupunkikuvalliset vaikutukset", "tulee näkymään kauas", "rakentaminen tulee vahvistamaan uuden kaupunginosan muodostumista Helsingin urbaaniksi osaksi", "tulee muuttamaan kantakaupungin itäisten kaupunginosien identiteettiä merkittävästi", "on tornitaloryhmä", "tullaan kokemaan", "tulevat entisestään korostamaan", "tulevat lähivuosina häviämään". (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 19–20). Teksti ei anna tulkinnan välineitä siihen, onko kaupunkikuvallinen muutos positiivinen vai negatiivinen tai miten identiteetti muuttuu. Viitaanko tässä itään liitettyihin negatiivisten assosiaatioiden muuttamiseen?

Merellisyys, näkyvyys pohjoisesta ja idästä saavuttaessa sekä omaleimaisuus nähdään alueen sosiaalista asemaa nostavina. Kalasatamasta tulee alueen "symboli". (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 21.) Uusi, merkittävä, luonnonläheinen ja näytävä keskus luo uuden kiinnkohdan ja ankkuri – mutta tämä näkökulma katsoo keskusta saapujan näkökulmasta, ei etelän kantakaupungista katsojan, jota kaupunginmuseo korostaa. Näkökulmat eroavat maantieteellisen sijoittumisen mukaan.

Etenkin kulttuuriympäristöllisten ja maisemallisten vaikutusten kannalta jää epäselväksi, millä perusteella päädytään johtopäätöksiin siitä, että keskus "tullaan kokemaan kolmantena osapuolena Sörnäisten rantatien laajassa urbaanisessa skenaariossa yhdessä Hanasaari B-voimalaitoksen kanssa", tai että "koko ja valtava mitta-kaava tulevat entisestään korostamaan Suvilahden laitosten merkitystä lähiympäristössään sekä autoilijoiden että jalankulkijoiden kannalta" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011b, 19–20). Valveutuneen kansalaisen tai muun osallisen on tutustuttava liitteeseen tutustuakseen paremmin näihin vaikutuksiin. Kaavaselostuksella on kuitenkin valtaa siinä, että se tiivistää tietyt asiat yleisölle ja kertoo kokonaisuuden. Yleisö ei ehkä halua, jaksaa tai näe tarpeellisena tutustua lukuisiin liiteraportteihin - jotka saataan nähdä vielä enemmän asiantuntijoiden vaikeaselkoisina raportteina.

4.3 Kalasataman vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön

Pohdinta kaupunkikuvan, maiseman ja kulttuuriympäristön muutoksista on kaava-muutoksen julkisessa prosessissa ulkoistettu lähinnä liitteenä olevaan selvitykseen. Selvitys kuvaa oletettua lopputulosta ja hahmottelee rakentamisen visuaalista vaikutusta – se kuvaa parhaalla mahdollisella tavalla hahmoteltua tilannetta suunnitelman toteutuessa kuvitellusti. Selvityksellä on rooli siinä, millaisena suunnittelualue kuvataan, millainen tila ja paikka Kalasatama on. Se luo tilan, jossa muutos tapahtuu. Rakentaminen tekee "keskuksesta kaupunkikuvassa selkeästi näkyvän uuden elementin" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 10). Ei ole epäilystä, etteikö sillä olisi vaikutuksia ympäristöön.

Raportti on asiantuntijoiden toteama skenaario. Perinpohjaiselta vaikuttava raportti on 61-sivuinen selostus lukuisine kuvineen. Valokuvasekoituksia tornien näkymisestä maisemassa on yhteensä 39 kappaletta, lisäksi raportin kuvituksena on 8 muuta havainnekuvaa ja yksi piirroskuva. Värikkäässä piirroskuvassa on kaupunkikohtausta rakennusten juurelta, eikä ole aivan selvää, onko kyseessä sisä- vai ulkotila

(taiteellinen piirroskuva on jotenkin mielikuvien kannalta kuvaavasti ennen yksisi-
vuista tekstiä Vaikutukset kulttuuriin).

Alueen historia kuvataan lyhyesti. Tarina on, että alueesta muodostui teollisuuden, sataman ja työväestön leimaama alue, jota myös mm. Englantilaiskalliota louhivalla muutettiin (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 7-8). Muutos on ollut aina läsnä. Kalasatama kuvataan siirtymävyöhykkeeksi ja rajaksi, jonka ulkopuolella ovat kulttuuriset ja sosiaaliset ja ympäristölliset vastakkainasettelut ja kontrastit. Kalasatama sijoittuu "kaupunkirakenteelliseen risteykseen", ja tämä risteysaseman ajatus on myös suunnittelussa toistuvan "solmukohdan" luomisen taustalla (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 8-10). Sijaintinsa puolesta alue on "perinteisen kantakaupungin itäisellä ääri laidalla" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 8).

Keskus kuvataan jakolinjaksi sekä suunnassa pohjoinen-etelä että suunnassa itä-länsi. Idässä alkaa sosiaalishistoriallisesti "erilainen maailma" ja Kulosaaren silta toimii "siirtymävyöhykkeenä" kaupunkirakenteiden sekä toiminnallisten "polariteettien" välillä itä-länsisuunnassa. Pohjois-etelä suunnassa taas Itäväylä jakaa alueen "selvästi kahtia". (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 8.) Tämä vahvistaa kuvaa sisääntuloalueesta tai kaupungin rajasta.

Kulosaaren eli itään liitetään varakas eliitti, huvilakaupunginosa, asuminen, vehreys, pieni mittakaava, kun taas entiseen satama-alueeseen (länteen) liitetään työväki ja opiskelijat, työnteko, urbaani kaupunkirakenne. Pohjoisessa on rauhallinen vesipinta, avara ja lähes luonnontilainen maisema, vanhankaupunginlahti, luonnonsuojelualue, keskuspuiston vehreys, Arabianranta, arvostettu asuinalue, Art and Design-alue, rantapuisto. Etelässä sen sijaan Helsingin tiivis, ja toiminnallisesti monipuolinen, urbaani keskusta, Katajanokan tunnusomainen silhuetti, Uspenskin katedraali, Merikasarmien 1810-luvun rakennuskompleksi, Kruununhaan kivitalorintama, 1970-luvun tehokkaasti rakennettu Merihaka ja sen massiivinen, betoninen asuin- ja liikerakennusryhmä. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 8.)

Pohjoisessa "kouriintuntuvasti lähellä" on luonto, etelässä taas on kaupunki (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 8). Jakolinjat kuvataan selkeästi ja yksinkertaisesti maisemalliseen luonnonläheiseen asuin- ja taidealueeseen, etelä taas hallinnon ja historian leimaamaan urbaaniin kivikaupunkiin. Jakolinja menee myös lännessä sijaitsevan kaupungin ja idän rauhallisemman, vähemmän kaupunkimaisen alueen välillä. Tehdään sopiva paikka alueita yhteen sitovalle ja paikkaa markkeeraavalle maamerkille? Kuin tämä kohta juuri vaatisi jotain tämänkaltaista uutta keskustaa.

Suunnittelualueen todetaan olevan linjassa sekä yleiskaavan että osayleiskaavan kanssa, ja että suunnitelma sopii myös voimassa olevaan asemakaavan suuntaviivoihin, niitä tarkentaen (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 9-10). Tämä kaikki vahvistaa kaavahierarkian mukaista toimintaa ja luo yhteistä kaavadokumenttien itseään kuvaavaa ja ruokkivaa todellisuutta. Viitataan erimerkiksi yleiskaavan tavoitteisiin täydennysrakentamisesta, pohjoisen ja etelän yhteen sitomisesta (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 9). Kuitenkin tuodaan esiin, että keskukselta muodostuu oma kokonaisuus ja se suunnitellaan "itsenäiseksi, omalaatuiseksi ja tässä tapauksessa hyvin korkeaksi ja tehokkaasti rakennetuksi Kalasataman osakokonaisuudeksi" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 10). Korkeus liitetään tehokkuuteen, nämä taas tarpeeseen luoda kokonaisuus ja selkeää identiteettiä? Markkeeraako korkea maamerkki kokoaavaa keskustaa vai vahvistaako se kuvattuja jakolinjoja?

Kaukomaiseman suhteen tarkastelupositio annetaan ”tarkkailijalle” ja ”aluetta lähestyvälle” (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 11), joten arvioinnissa pyritään huomioimaan sekä lähiympäristö että kaukomaisema.

”Arviointimenetelmänä on historiallinen tarkastelu, jossa hahmotetaan kohteen suhteen muodostumista lähiympäristönsä ja toisaalta, miten kohteen hahmo eri aikoina on piirtynyt kaupungin keskustasta katsottaessa.” (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 11). Kuitenkin kaupunkikuva tunnutaan liittävän vahvasti visuaalisen havaintoon, hieman etäiseen katsantoon, sillä kaupunkikuva termi liitetään ennen kaikkea havainnekuviin/valokuvasovituksiin.

Kulttuuriympäristö rajataan Suvilahden teolliseen ympäristöön. Vakiintunut, jo valmiiksi määritelty kulttuuriperintöarvoja sisältävä kohde on itsestään selväsi huomioitava vaikutusten arvioinnissa, mutta rajausta myös vie huomion pois muilta kulttuuriperintöarvoilta. Mitä nyt jää arvotusten tavoittamattomiin, jos valitaan vain Suvilahti vaalittavaksi kulttuuriympäristöksi. Miksi ei Helsingin matala silhuetti kokonaisuutena ole vaalittavaa kulttuuriympäristöä?

Raportissa kuvataan Suvilahden aseman muutosta maisemassa ja lähiympäristössä. Suvilahdelle annetaan arvoa rakennettuna ympäristönä, ja sen näkyvyys tai vuorovaikutus ympäristön kanssa on aikojen ja muuttuvan kaupungin myötä vaihdellut. Valmistuessaan 1908 Suvilahti sijaitsi syrjässä, oli ”itäisen kantakaupungin päättymisen maamerkki”, oli harvojen nähtävillä, se koettiin raitiovaunun tai 20-luvulta lähtien auton ikkunasta, ja vasta 30-luvun liikenteen muutokset toivat ”Suvilahden ainutlaatuisen sivistyneen arkkitehtuurin hienoudet laajemman yleisön arkiseen kokemukseksi”. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 11.)

Suvilahti kuitenkin joutui uusien rakennusten myötä ”urbaanin laaksomaiseman keskelle”, kun Hanasaari A:n rakentamisen myötä 50-luvulla Suvilahden asema muuttui

dramaattisesti, kun sen eteen tuli valtava hiilikasa ja laitosmassa, jotka peittivät Suvilahden taakseen lähes täysin. Uusien kaksoistornien koko ja savumäärä olivat verrattomasti paljon komeampia kuin pienemmän naapurin. Näin Suvilahti katosi keskustan ja Hakaniemen katukuvasta. Vain Katajanokan pohjoisrannasta käsin saattoi vielä havaita rakennusryhmän mielenkiintoisen siluetin. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 11.)

Sörnäisten rantatie 1960-luvulla ”palautti osin Suvilahden asemaa pääkaupungin kaupunkikuvan näkyvänä osana”, sen ”hieman epäsymmetriset piiput asettautuivat uuden pääväylän akseliin dramaattisella tavalla”, nyt ”suuret ihmismäärät saattoivat päivittäin ihailla laitoksen komeutta ja hienostunutta arkkitehtuuria” (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 12).

Kuitenkin jo 1974 Hanasaari B-laitos muutti Suvilahden ”kaupunkikuvallista asemaa paradoksaalisella tavalla”:

Vaikka uusi laitos kokonsa puolesta päihitti ja litisti Suvilahden kaupunkikuvallista asemaa keskustan suunnasta katsottuna, sen asema lähiympäristössä kuitenkin vahvistui. Uusi laitos oli mittakaavaltaan, mittasuhteiltaan ja arkkitehtuuriltaan aivan valtava verrattuna edeltäjiinsä. Hanasaaren laitos ei kilpaillut Suvilahden kanssa vaan se oli niin suureellinen ja arkkitehtuuriltaan ainoastaan kaukomaisemaan suunniteltu, että Suvilahden voimakkaasti karsitut laitokset saivat uutta kaupunkikuvallista arvoa. Niitä saattoi ihailla läheltä niin kuin

ne myös oli suunniteltu koettavaksi. Lisäksi laitosten ohi kulki nyt jo reilusti yli satatuhatta ihmistä vuorokaudessa noin 50 kilometrin tuntinopeudella. Laitosten kokeminen kilpistyi valtavaan gasometriin, joka reaaliajassa kertoi helsinkiläisille mikä oli taustalla olevan kelon kaasumäärä. Tämä asetelma on edelleen voimassa, vaikkei enää ole gasometria eikä pi-hisevää höyryä eikä piippujen harmaata savua. Ainoa tärkeä muutos on ollut Junatien ja Lautatarhankadun suurten tiilirakennusten vähittäinen rakentaminen. Ne toimivat kaikki taustaseinämänä Suvilahden laitoksille. Samalla ne lopullisesti estivät Suvilahden laitosten näkymistä pohjoisesta päin katsottuna.” (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 12.)

Alueen rakentuminen muutti siis sekä Suvilahden näkymistä että sen havaitsemista. Kuvaus myös muistuttaa, ettei Suvilahti alun perin ollut yleisesti ihasteltava kohde, se on aina ollut muutosten keskellä ja jäänyt jo nyt suurempien rakennusten varjoon. Ensin pieni Suvilahti, jolla on mielenkiintoinen silhuetti, katosi, mutta oli silti pääkaupungin kaupunkikuvan näkyvä osa, jonka piiput näkyvät dramaattisella tavalla, sen komeutta ja hienostunutta arkkitehtuuria saattoi ihailla. Sitten viereen ilmestyi mittakaavaltaan, mittasuhteiltaan ja arkkitehtuuriltaan aivan valtava, suureellinen, kaukomaisemaan suunniteltu Hanasaari B, joka paradoksaalisesti korosti Suvilahtea ja toi sille uutta kaupunkikuvallista arvoa, jota saattoi ihailla läheltä, kuten oli suunniteltu koettavaksi. Oliko Suvilahti suunniteltu koettavaksi lähimaisemassa, vai annetaanko sille positio olla osa lähimaisemaa? Oliko teollisuuslaitos ylipäänsä suunniteltu koettavaksi, muiden kuin työntekijöiden?

Kulttuuriperintöarvotus siirtää huomion esteettisesti virittyneeseen ja visuaaliseen arvotukseen. Hanasaari kuvataan värikkäin adjektiivein, sen kokoa suhteessa Suvilahden korostetaan. Jättimäisen Hanasaari B:n vaikutus perustellaan positiivisena, kun lähiympäristö ja intiimiys korostuivat. Uusien rakennusten vaikutus kuvataan jokseenkin suoraviivaisesti huomiomatta havainnon ja kokemuksen kompleksisuutta monien eri elementtien yhteisvaikutuksena. Miten tuo kaupunkitila menneillä vuosikymmenillä koettiin? Entä maiseman kantamat sosiaaliset, yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja poliittiset ulottuvuudet? Visuaalinen, kuviin perustuva havainto ei kerro koko totuutta.

Entä sitten tulevat muutokset? Suvilahdelta on jo viety sen kaukomaisemallinen merkitys ja korostettu lähiympäristöllistä merkitystä. Suvilahden läsnäolo kaupunkimaisemassa todettiin kauan sitten loppuneen (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 12), mikä auttaa perustelemaan myös uusia suuria tornitaloja. Kalasatama ei olisi ensimmäinen massiivinen kompleksi maisemassa.

Mittasuhteiltaan Kalasataman keskus on tornitaloryhmä, jota tullaan kokemaan kolmantena osapuolena Sörnäisten rantatien laajassa urbaanisessa skenaariossa yhdessä Hanasaari B:n ja Hanasaaren tulevien asuinrakennusten kanssa. Torniryhmän koko ja valtava mittakaava tulevat entisestään korostamaan Suvilahden laitosten merkitystä lähiympäristössään sekä ohi kiitävien kaupunkilaisten että jalkakäytävällä kulkevien kannalta. Viimeiset näkymät Suvilahden laitoksista kaukomaisemassa, Kulosaaren suunnasta katsottuna, tulevat lähi-vuosina häviämään uusien rannalle rakennettavien asuinrakennusten taakse. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 12.)

Perusteita sille, miten kokemus muodostuu, tai miksi valtava mittakaava juuri korostaisivat Suvilahtea ei juuri anneta. Selvityksessä kehityskulun logiikka vaikuttaa me- nevän niin, että jos rakennetaan lisää massiivisia rakennuksia, korostuu lähimaisema

entisestään. Kalasatama ei vaikuttaisi Suvilahden olemukseen kaukomaisemassa, uudet rakennukset eivät vaikuttaisi lähiympäristössä "juuri lainkaan" Suvilahden "kaupunkikuvalliseen asemaan" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 12). Uusi rakenne vaikuttaa samoin kuin edelliset, mille ei anneta minkäänlaista perustetta. Vaikutukset kuvataan yksiselitteisenä, tullaan kokemaan, tulevat korostamaan, tulevat häviämään. Selvityksessä ei anneta juuri kokoon tai massaan tai korkeuteen viittaavia adjektiiveja. Kokoluokkaa tai maiseman kolmiulotteisuutta ei pohdita, vaan suurus todetaan.

Havainnoissa korostetaan ohikulkijoita ja liikennettä. Urbaania kokemusta korostetaan viittaamalla liikkeeseen, kuten ohi kiitävät kaupunkilaiset, sukeltaa, vauhdilla kaartavat rampeja. Taidehistorian perinteeseen vivahtavat liikkumis-futuristiset ilmaukset tuntuvat vahvistavan mielikuvaa urbaaniin tilan tietoisesta lisäämisestä.

Metrosta ja autonikkunasta katsottuna laitosten asema säilyy ja osin voimistuu. Tultaessa kaupungin suuntaan matkustajat ajavat hetkeksi tunneliin, jonka suuaukolla Suvilahden rakennukset hetken verran ovat päänäkymänä kunnes metro sukeltaa tunneliinsa ja autoilijat vauhdilla kaartavat rampeja myöten Sörnäisten rantatielle. Siellä Hanasaaren uudet rakennukset ja Merihaka ovat dominantteina edessä näkyvissä. Tornirakennusten rakentaminen ei siis kilpaile Suvilahden laitosten kanssa vaan pikemminkin Hanasaari B:n kanssa. Laitosten nykyinen, positiivinen vaikutus lähiympäristössään siis jatkuu ja osin voimistuu. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 12.)

Vaikutus lähiympäristöön kuvataan positiivisena. Millä perusteella laitosten asema voimistuu? Jos uusi keskus kuitenkin rakennetaan maamerkiksi ja kiintopisteeksi, johon katse hakeutuu?

Entä miten havaitaan jatkossa Hanasaari B? Miksi vaikutuksia siihen ei problematisoida? Eikö se ole arvokas kokea omana kaupunkiympäristöllisenä ja arkkitehtonisena elementtinä? Mikä on kulttuuriympäristöllinen arvo? Kalasatamasta tulee osittainen tausta Hanasaarelle, eikä sitä enää pysty havaitsemaan muusta rakenteesta irrallaan tyhjyyttä vasten silhouetteineen (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 26).

Kaukomaiseman muutoksia pohditaan erillisessä lyhyessä osiossa Vaikutukset kaupunkikuvaan ja maisemaan. Keskuksen vaikutukset annetaan selviönä, eikä oteta kantaa, onko muutos hyvä vai huono. "Torniryhmä tulee osoittamaan uuden kaupungin keskuksen sijainnin ja se tulee näkymään kauas." (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 13). Todetaan, että "uudella ympäristöllä tulee olemaan mittavat kaupunkikuvalliset seuraukset", tornit huomataan eri suunnista, etenkin mereltä katsottuna, ne sijaitsevat kolmen "pääväylän fokuksessa", ne "tulevat erottumaan selvästi omana kokonaisuutena kuten Nesteen torni, Vuosaaren torni, tuomiokirkko ja muut kirkon-tornit sekä kunnallistekniset tornit tänään" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 13). Kaupunkikuva on visuaalinen, kaukomaisema korostuu, maamerkkimäisyys korostuu. Kaukomaiseman vaikutuksen yhteydessä on havainnekuva, jossa laskevan auringon valo heijastuu tornien pinnoissa, taivas pastellipilvinen, sinivaaleanpunainen. Vasemmalla etualalla kaksi melojaa lahdella. Kuvasta huokuu ylväs seesteisyys.

Keskuksella ei ole "kilpailijaa, tai vertailukohdetta", mutta Sörnäisten rantatien suunnasta siitä tulee kookas "dominantti" sekä "vertainen pari" ja "vastapaino" Hanasaaren voimalaitokselle. Raportin mukaan silti Hanasaari korkeammin piipuun jää dominoivaksi. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 13.) Tässä ei kuitenkaan huomioida perspektiiviä, leveyttä, materiaaleja, havainnon todellisuutta.

Lynchin mukaan maamerkit ovat tunnistettavampia ja merkityksellisempiä, jos niillä on selkeä muoto ja kontrasti taustaansa nähden, tai jos niiden tilallinen sijainti on hallitseva. Objektin ja ympäristön välinen kontrasti, kuten uusi ja vanha tai rakennuksen mittakaava, on Lynchin mukaan ehkä merkittävin tekijä maamerkin muodostumisessa. Maamerkki voi joko pienentää tai vahvistaa lähistönsä mittakaavaa. (Lynch 1060, 78–84.) Uudet tornitalot erottuvat kokonsa, arkkitehtuurinsa ja uutuutensa puolesta, ne ovat kontrasti olemassa olevalle ympäristölle. Uusien tornitalojen kuvattu vaikutus jää ristiriitaiseksi, toisaalta ne korostavat Suvilahden asemaa lähimaisemassa, toisaalta dominoivat kaukomaisemaa, toisaalta ovat vastapaino Hana-saarelle.

Lyhyessä vaikutukset kulttuuriin -osiossa hahmotellaan uuden kaupunginosan jatkuvuutta suhteessa aiempaan kaupunkikehitykseen, kaupunkirakenteeseen, historialliseen ja alueen sosiokulttuuriseen rakentumiseen. Kulttuurin käsite jää väljäksi. Puhutaan ulkoasusta ja sen vaikutuksesta alueen identiteettiin, alueen statuksesta ja alueen symbolimerkityksestä.

Kruunuvuorenselkä nimetään Helsingin kulttuurihistorialliseksi portiksi maailmalle. Alue alkoi muodostua "kaupungin urbaaniksi sisätilaksi" 1800-luvulla Suomenlinnan, Vallisaaren ja Santahaminan rakentamisen myötä. Asutus rajautui pohjoisessa Kulosaaren huvilakaupunginosaan. Täydennysrakentamisen myötä tämä urbaaniksi sisätilaksi muuttuminen "tulee voimistumaan." (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 59.) Osio kuvaa kehityskulkua vakuuttavasti ja maalaa mielikuvaa portista maailmalle. "Urbaani sisätila" jää abstraktiksi ja perustelemattomaksi vaikka faktuaalisesti kyseisten rakennushankkeiden myötä alueen merkitys varmasti muuttuikin. Raportti vetoaa historiaan ja jatkuvuuteen: "Näin selän pitkä kulttuurihistoriallinen, katkeamaton kehitys jatkuu maisematilan tullessa uudestaan kiinteäksi osaksi perinteistä keskustaa ja kantakaupungin itäpuolisko" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 59).

Toisaalta historialla voidaan perustella muutosta, jos se on ollut alueelle ominaista. Kalasataman alue nähdään osana "Helsingin merellisen olemuksen muutosprosessia", jossa Kruunuvuoren selkä on muuttunut "kaupunkia sivuavasta maismaelementistä kaupungin sisäiseksi tilaksi" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 59). Kalasatamasta halutaan tehdä reuna-alueen sijaan osa kantakaupunkia, kantakaupungin käsitettä laajennetaan.

Muutos toki on kaupunkikehityksessä oleellista ja historia on muutosta. Radiokaaleja muutoksia on helpompi perustella aiemmilla jo tapahtuneilla muutoksilla. Jos staattiseen vakiintuneeseen tilaan haluttaisiin jättimäinen tornitalo, olisi se vaikeampaa hyväksyä. Nyt alue kuvaillaan teollisuudesta asuinkäyttöön muutettavana, reuna-alueesta osaksi kantakaupunkia rakentuvana uutena alueena - joka on toisaalta eri ulottuvuuksia erotteleva historiallinen jakolinja ja siirtymäalue. Kasvun myötä entistä reuna-alueista tulee aina uutta ydintä. "Kruunuvuorenselkä ja Pohjoissatama ovat tulevaisuudessa leimallisesti urbaanin rakenteen sisällä eikä enää sen laidalla tai ulkopuolella" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 59).

Keskus muodostaa "pohjoisen 'linnakkeen' historiallisesti merkittävälle sisälahdelle Senaatintorin ympäristön, Suomenlinnan ja Kruunuvuoren ohella" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 59). Tuleva Kalasatama, *linnake*, rinnastetaan historiallisiin kohteisiin merkittävydeltään. Sille rakennetaan omaa identiteettiä. Tornit tuovat

“erikoisen elementin pääkaupungin maisemaan”, määrittelevät "kaupunginosan juuri Kalasatamaksi" ja "erottaa sen kaikista muista alueista" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 59). Korkean rakentamisen kautta haetaan näyttävyyttä ja erottautumista. Keskuksen todetaan voimistavan "urbaaniutta" ja "kuulumista keskustaan", se houkuttaa ihmisiä alueelle (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 59). Alue yhdistää asumista, työntekoa, palveluita ja liiketoimintaa, joten siitä tulee moninainen keskus, ja ulkoasu vaikuttaa olevan sen tärkeä osatekijä.

Kokonaisuuden toimintoinen ja rakennuksineen odotetaan vaikuttavan myös sosiokulttuurisiin mielle yhtymiin. Alueen todetaan vaikuttavan "perinteisten työväenkaupunginosien statukseen", on todennäköistä, ettei uusi kaupunkinosa "enää leimallisesti sijoitu pitkän sillan pohjoispuolelle vaan Kalasataman naapuriin (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 59). Rakentamalla toivotaan muutettavan näkökulmia ja kaupungin mentaalista karttaa. Toisaalta tätä historiallista traditiota pidetään yllä vastakkainasetteluun viittaamalla, vaikka toisaalta puhutaan alueen muutoksesta pois päin työväenluokkaisuudesta. Kalasatama gentrifioidaan tietoisesti ja levitetään keskiluokkaista ja urbaania kaupunkia laajemmalle.

Kulosaaren silta toimii - - välittäjänä työväestön vilkkaan ja yhteiskunnallisen eliitin rauhallisen asuinympäristön välillä. Samalla se on nivelenä kerrostalovaltaisen kivikaupungin ja huvilavaltaisen "puutarhakaupungin" välillä. Uusi rakentaminen tulee vahvistamaan tätä vastakohtaisuutta kun kantakaupungin rajalle nousee sananmukainen portti. Tämän portin takana alkaa keskusta. Portin katetun osuuden jälkeen avautuu esikaupunkialueiden vehreys ja avaruus. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 59.)

Kaupunkimaiseman rakentuminen vaikuttaa myös etäältä, siitä tulee havaitsijan horisonttia. Raportissa tämä nähdään positiivisena myös luonnonympäristön maisematilan äärellä olevan Arabianrannan näkymille. Kalasataman myötä *keskusta lähestyy Arabianranta* ja tornitalot tekevät Arabianrannasta *enemmän integroidun* osan kantakaupunkia, mikä on ollut tavoitteena aluetta suunniteltaessa. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 59.) Kantakaupunkiin integrointi toteutuu nyt uusien näkymien myötä - toisaalla asetettu tavoite toteutuu, mutta millä ehdoin? Nyt urbaani näkymä ja kantakaupunkimaisuus nähdään arvoina ylitse luonnonympäristön.

Kuvallisella viestinnällä on selvityksessä suuri rooli. Selvitykseen on otettu mukaan 33 tarkastelupistettä eri puolilta Kalasatamaa. Lisäksi on kaksi yöllistä kuvaa Katajanokalta ja Sörnäisten rantatieltä. Kuvat pimeään aikaan lisättiin kaavamutoksesta annettujen lausuntojen perusteella.

Kuviin on istutettu Kalasataman tornit valkoisina ja tasapintaisina. Mitään rakenteita tai edes ikkunoita ei näy. Ne näyttävät valkoisilta epätodellisilta tötteröiltä, mikä ei auta kuvittelemaan kaupunkitilaa ja uutta todellista maisemaa. Ainoastaan kahdessa kuvassa pimeään aikaan näyttävät tornit enemmän asuilta taloilta - lukuisissa ikkunoissa on valo, talot hohtavat öisessä maisemassa. Estetiikka tuo mieleen suurkaupungin pilvenpiirtäjäineen.

Suurimmassa osassa kuviin liittyy kuvateksti. Ne ovat lähinnä näkymää kuvailevia, ei vaikutuksia analysoivia. Tornit asettuvat, korostuvat, limittyvät, piirtyvät, pilkottavat, erottuvat, tulevat näkymään. Keskus tulee hallitsemaan, näkyy maamerkinä, luo merkittävän lisän, antaa kasvot, näkyy, erottuu. Osassa kaupunkia näkymät selvästi muuttuvat, joissain vaikutus on vähäinen. Joissakin kuvissa viitataan tuleviin

suunnitelmiin, jotka muuttavat maisemaa tai Kalasataman tornien näkymistä joka tapauksessa, tai puuston kasvuun ja kesällä näkymään vaikuttaviin lehtiin. Havainnekuvien ongelma onkin se, että niissä kuvataan vain yhden hetken säätila, valaistusolosuhteet tai vuorokaudenaika. Kaikissa havainnekuvin on kevät tai kesä, sää puolipilvinen tai muutamassa kuvassa täysin sininen. Hyvällä säällä kaikki näyttää paremmalta!

Vaikutuksia ei juuri problematisoida. Kuvatekstit kuvaavat vaikutuksia toteavasti, mutta eivät arvota niitä kovin voimakkaasti, tai anna välineitä arvioida onko muutos positiivinen vai negatiivinen. Muutoksista välittyy neutraali tai positiivinen kuva, vaikka monesti näkymä kuvien perusteella muuttuu radikaalistikin. Viidessä kuvassa viitataan, etteivät tornit uhkaa olemassa olevien maamerkkien asemaa. Esimerkiksi "Kallion kirkko säilyttää kaupunkikuvallisen asemansa" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 22).

Näkymä Katajanokan kanavalta, historiallisen jugendalueen keskeltä tulee muuttumaan. Se on osa vakiintunutta arvokasta keskusta-aluetta ja säilyy itsensä koskemattomana, mutta maisemallinen muutos on suuri. Vaikutusten arviointi jää tulkinnanvaraiseksi: "Asetelma tuo uuden kaupunkikuvallisen elementin, joka näkyy selkeästi siirryttäessä Senaatintorin ympäristöstä Katajanokan puolelle. Toisaalta näkymä tuo uuden kaupunkirakenteen keskeisimmän korttelialueen vanhimman korttelirakenteen näkymään" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 17).

Kuva 12. Katajanokan kanava. Helsingin kaupunki.

Kaupunkikuvallinen elementti on *uusi*, toisaalta *vanhimman* korttelirakenteen näkymään tulee uuden kaupunkirakenteen keskeisin korttelialue. Uusi ja vanha limityvät, näkymä muuttuu, vastinparit kuvataan kortteleina kuin kaupunkihistoriallisia eroja hälventäen. Katajanokan kärjestä katsottuna Kalasatama taas "näkyi maamerkinä uudessa siluettissa" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 50). Tässä näkymässä historiallista kaupunkikeskustaa ei näy, joten Kalasatama saa olla rauhassa maamerkki.

Suvilahden kohdalla kuvateksti ja valokuvasoitus tuntuvat olevan ristiriidassa. "Itäväylän, Junatien ja Sörnäisten rantatien risteysalueen kaupunkikuvallisesti merkittävin rakennus on Suvilahden kaasukello, jonka kaupunkikuvallinen asema pysyy pitkälti entisen kaltaisena" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 35). Suvilahden vieressä on kuitenkin sitä korkeampi ja melkein yhtä leveältä vaikuttava tornien kokonaisuus, joka ei voi olla vaikuttamatta havaintoon ja kokemukseen. Miten niin sen kaupunkikuvallinen asema säilyy? Mitä kaupunkikuvalla tässä tarkoitetaan? Onko se visuaalinen vai symbolinen?

Kuva 13. Itäväylältä. Helsingin kaupunki.

Suomenlinnasta on kaksi kuvaa, joista toiseen havainnekuvaan on lisätty Pasilan tornit. Ensimmäisessä kuvassa Kalasatama erottuu silhuetissa hyvin, mutta kuvatekstissä todetaan vain niiden olevan erillään maamerkeistä (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 48). Kuvasta erottuu Kallion kirkko ja Tuomiokirkko. Pasilan tornien vaikutusta ei selitetä mitenkään, sillä kuvatekstiä ei ole, vaikka ne ovat selvästi lähempänä maamerkkejä (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 49). Jää epäselväksi mitä tällä kuvaparilla halutaan sanoa – viitata laajempaan (vääjäämättömään?) maiseman muutokseen, vai käsillä olevan muutoksen vähäiseen vaikutukseen, ja että todella huolissaan vakiintuneiden maamerkkien suhteen kannattaisi olla Pasilan rakentumisesta?

Muutos silhuettiin on hyväksyttävämpää, jos vakiintuneet maamerkit ovat tarpeeksi etäällä tai jos niitä ei ole. Vaikutusten kuvaus on neutraalia tai positiivisin ilmaisuin kuvattua havainnekuviissa, joissa ei näy tunnettuja maamerkkejä. Vanhan kaupunginlahdelta keskus näyttäytyy massiivisena kompleksina rauhallisessa merimaisemassa, "keskus tulee hallitsemaan kaupunkimaisemaa" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 41). Kivinokan uimarannalta katsottuna matala silhuetti saa viereensä korkealle kohoavan keskittymän, "Kalasataman aluejulkisivu antaa kantakaupungille uudet kasvot" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 42). Kalasatama on kantakaupunkia, kaupunki saa uudet kasvot. Myös tähän Kivinokan uimarannan havainnekuvaan on lisätty Pasilan tornit. Niiden vaikutus on kuitenkin huomattavasti vähäisempi kuin Kalasataman, joka näkyy massiivisena kokonaisuutena rannalla. Kruunuvuorenrannasta käsin se "luo merkittävän lisän kaupunkisiluettiin" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 47). Itäväylällä se "tulee muodostamaan merkittävän maamerkin ja portin

idästä päin kantakaupunkiin saavuttaessa” (kuva ei tässä tosin tue tätä sanallista kuvausta) tai tornit “tulevat näkymään kookkaina” (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 44–45).

Muutamassa muussakaan havainnekuvassa, Suomenlinnan toisen kuvan lisäksi, kuvatekstiä ei ole. Esimerkiksi kuvassa, jossa muutos on vähäinen, ei tekstiä kaivattaisikaan. Teksti puuttuu näkymistä öiseen aikaan, vaikka niiden valaisevaa vaikutusta olisi voinut arvioida – kuvan perusteella valon määrä horisontissa näyttää lisääntyvän näiden täysvalaistuksessa olevien tornien myötä (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 18, 27). Kuvissa Hämeentielle saavuttuna, Kulosaaren sillan ja Sörnäisten rantatien risteyksessä ja Argoksemäellä ja Katajanokan näkymät laivastokadulta näyttävät muuttuvan paljon (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 33, 36, 37, 51), mutta näitä ei analysoida tai sanallisesti avata. Toisaalta mikään kuvateksti ei ole muutenkaan kovin valaiseva tai lukijaa tulkinnoissa auttava, vain pienillä sanavalinnoilla ja ilmaisun tavoilla vaikuttamaan pyrkivä.

4.4 Korkean rakentamisen selvitys

Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston työryhmän tekemän selvityksen Korkea rakentaminen Helsingissä valmistui Kalasataman asemakaavamuutosprosessin aikana. Siihen viitataan prosessin muissa asiakirjoissa tai aineistossa. Tarve selvitykselle oli, sillä käynnissä oli useita korkeita rakennuksia sisältäviä suunnitelmia. “Hankkeiden yhteisvaikutus on niin suuri, että niitä on välttämätöntä tarkastella koko kaupungin ja seudun mittakaavassa. Perinteinen asemakaavaprosessi, joka painottuu lähiympäristötarkasteluun, ei riitä havainnollistamaan hankkeiden yhteisvaikutusta.” (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 4.)

Raportti siis tavallaan paikkaa puutetta kokonaiskuvan hahmottamisessa ja asemakaavaprosessin vajavaisuuksia. Kaupunginmuseo huomauttaa lausunnossaan (2012), että selvitys valmistui liian myöhään - sen olisi pitänyt olla käytettävissä jo toteutuskielipailun alussa.

Selvitys suosituksineen jää melko yleisluontoiseksi, vaikka se kuvaakin aihetta monipuolisesti niin kaupunkirakenteellisesta, kaupunkikuvallisesta ja kaupunkihistoriallisestakin näkökulmasta. Selvitys summaa Helsingin kaupunkikehitystä, maisemallisia arvoja, aiempia korkean rakentamisen suunnitelmia ja toteutuneita rakennuksia. Se huomioi lähiympäristön lisäksi kaukomaiseman, mutta keskittää kaupunkikuvallisen tarkastelun kantakaupunkiin. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 4.) Selvityksessä annetaan kantakaupungille tietty, vaalittava positio. Se rajataan tärkeäksi osaksi kaupungin silhuettia, identiteettiä ja imagoa.

Nykyisen Helsingin kaupunkikuvallinen ominaispiirre perustuu kaupungin merelliseen horisontaaliseen siluettiin. Yhtenäisestä kaupunkirakenteesta kohoavat maamerkit muodostavat koko pääkaupungin ikonisen maiseman. Korkeilla rakennuksilla on mahdollisuus luoda uusia kaupunkinäkyelmiä ja mielenkiintoisia kaupunkikuvallisia kontrasteja. Toisaalta on myös riski muuttaa kaupunkinäkymien hierarkioita hallitsemattomasti valtakunnallisesti merkittävässä kulttuurihistoriallisessa kansallismaisemassa. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 4.)

Vaikutuksille annetaan kaksi vaihtoehtoa, hallittu ja hallitsematon. Nykykeskustelun ääripäiksi taas asetetaan "radikaalejakin muutoksia hyväksyvä, kansainväliseen urbanismiin vetoava taho" ja "historiallista jatkuvuutta, Helsingin perinteisiä arvoja ja horisontaalista omaleimaisuutta korostava osapuoli" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 4).

Kalasadama nähdään osana laajentuvaa kantakaupunkia ja se parin muun ohella saa "ydinkeskustan tyyppisiä piirteitä saavutettavuuden parantuessa ja urbaanin talouden lainalaisuuksien alkaessa vaikuttaa" ja kehittyessään raideliikenteen "solmukohtaksi" (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 7). Urbaanin talouden lainalaisuudet ovat eri kuin perinteisen keskustan synnyttäneet lainalaisuudet. Kalasatamalle kaavaillaan tietty positio. Solmukohtaa toistetaan läpi prosessin toteutuskilpailusta selviytyksiin, mikä toki alueen luonnetta hyvin kuvaakin. Annettu hahmo vahvistuu mielikuvissa.

Korkeus, tiivis kaupunkirakenne ja solmukohtat liitetään toisiinsa. Selostuksessa todetaan: "Raideliikenteen solmukohtia on perusteltua kehittää tehokkaasti rakennettavina, tiiviinä kokonaisuuksina. Korkea rakentaminen on yksi keino saavuttaa tiivistä kaupunkirakennetta." (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 7.)

Selvitys nostaa Helsingin merellisyyden, matalan rakennuskannan ja historialliset merkkirakennukset arvokkaiksi ja vaalittaviksi. Kaupunkiin ja rakennuksiin yhdistyvät luonto ja meri. Merellisyyttä pidetään keskeisenä imagotekijänä (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 11). Helsingin hahmo maalailtaan lyhyin lausein ja adjektiivein.

Helsingin rannikkoalue on pienipiirteinen ja rikkonainen. Saaristo on maan ja veden mosaikki. Se on kooste rakennettua ympäristöä ja luonnonmaisemaa. Maaston muodot ovat matalia. Rakennetun ympäristön historialliset maamerkit ja näkymäakselit antavat maisemalle erityisarvon. - - Helsingin siluetissa merkittävin yhtenäinen kokonaisuus on kantakaupungin niemi ja Suomenlinnan saaret. Lähestyttäessä mereltä päin suoraan etelästä ja lounaasta kantakaupungin siluetti ja siitä nousevat korkeimmat rakennukset tulevat selvästi esiin; siluetti hahmottuu matalana ja yhtenäisenä, siitä nousevat vertikaalit elementit korostuvat. Idästä ja kaakosta siluetti piiloutuu metsäisen ja runsaspuustoisien saarivyöhykkeen taakse. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 8.)

Kuvituksena käytetään historiallisia näkymiä ja tuttuja rakennuksia (Kallion kirkko, yliopiston rakennuksia Unioninkadulta, Fredrikinkatu ja Kansallismuseo).

Merelliselle Helsingille luodaan ainutlaatuisuuden auraa, kansallismaisemastatuksen, kulttuuriperinnön, yhtenäisen keskustan ja historiallisten kohteiden kautta:

Euroopan pääkaupungeista Helsinki on ainoa, joka sijaitsee aivan avomeren tuntumassa. Merellinen Helsinki on yksi ympäristöministeriön määrittelemistä Suomen kansallismaisemista. Kansallismaiseman ydin on yhtenäinen empirekeskusta, Kauppatori ja siitä lähtevä Esplanadin puisto ympäristöineen sekä näkymää mereltä hallitsevat, rantoja myötäilevät Tähtitorninmäki ja laaja Kaivopuisto. Unescon maailmanperintökohde Suomenlinna asettuu osaksi kansallismaisemaa. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 9.)

Oheen on liitetty kauniit kuvat talvisesta Suomenlinnasta ja kesäisestä saaristosta kuin vuodenaikojen vaihtelun kautta kaupungin ainutlaatuisuutta korostaen.

Lisäksi kantakaupunki on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö ja historiallinen keskusta kulttuurihistoriallisten arvojen perusteella suojeltu kohde. "

Kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja maisemakulttuurin kannalta merkittäväksi alueeksi on luokiteltu koko Helsingin niemi lukuun ottamatta 1900-luvun loppupuolella rakennettuja Katajanokan kärkeä ja Ruoholahtea sekä satamakäytössä ollutta Länsisatamaa. - - Suojeluvyöhyke jatkuu pohjoiseen kivikaupungin rakennuskannaltaan yhtenäisille alueille sekä kivikaupungin reuna-alueilla sijaitseville jälleenrakennuskauden yhtenäisten suunnitelmien mukaan toteutetuille asuinkortteleille." (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 10.)

Kuvassa on näkymä mereltä kohti arvokortteleita. Kaikki arvoalueet väritetty epäselvään karttaan, jossa Kalasataman alue näyttää valkoiselta, ei merkittäväksi arvoitua aluetta. Aiemmin tehtyjen arvotusten, suojelupäätösten ja viranomaismääritysten kautta tuodaan arvostettujen alueiden vaalittavuus selkeästi esille.

Kantakaupunki nähdään yhtenä matalana historiallisena blokkina, ainutlaatuisena imagotekijänä, vehreänä. Mataluus liitetään yhtenäisyyteen. Korkeina erottuvat vain kirkkojen tornit. Kantakaupunki on

- - ainutlaatuinen sekä kaupunkirakenteellisesti, tilallisesti että visuaalisesti. Helsingin keskustan sijainti niemellä korostuu suurmaisemassa. Keskustalla on tärkeä maisema- ja kaupunkikuvallinen merkitys ja merkitys Helsingin imagoon. Mereltä, samoin kuin Töölönlahden suunnasta katsottuna kantakaupungin siluetti hahmottuu tällä hetkellä matalana ja yhtenäisenä. Siluetin yläpuolelle nousevista harvoista rakennuksista ja rakennelmista korostuvat kirkkotorit. Maisema hahmottuu varsin vehreänä." (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 11.)

Todetaan, että voimakkaasti maisemakuvassa erottuvat ja merkittävillä paikoilla sijaitsevat entiset satama-alueet vaikuttavat muuttuessaan kaupunkikuvaan ja imagoon. Esikaupunkien imagotekijöinä taas nähdään luonnonläheisyys, väljyys, valoisuus, arkkitehtuuri, rakentamisen korkea laatutaso. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 11.)

Selvitys huomauttaa myös sisääntulonäkymien tärkeydestä kaupungin imagolle ja osana arkisia näkymiä sadoille tuhansille. "Tällä hetkellä useimmat näkymät ovat kaupunkikuvallisesti vaatimattomia, ja määrätietoinen kaupunkirakenne alkaa hahmottua vasta kantakaupungin kohdalla." (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 11.) Näin luodaan pohjaa myös Kalasataman sisääntuloväylällisen näyttävyuden rakentamiselle. Raportin kuvavallinnat toistavat kaupungin tunnettuja maamerkkejä sekä ankeahkon ja arkisen näkymän Kustaa Vaasantien sisääntuloväylältä.

Selvitys tasapainoilee kannanottamisen välillä. "Muutos voi tapahtua hallitusti kaupungin keskeisiä laatutekijöitä syventäen ja kehittäen. Mahdollista on myös yrittää muuttaa tai luoda uutta imagoa." (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 11.) Taas liikutaan kahden vaihtoehdon välillä, olemassa olevaa kehittäen tai uutta luoden. Luokija joutuu tai saa mahdollisuuden pohtia, kumpaa linjaa kannattaisi.

Keskustalle annetaan suuri arvo, se kohotetaan ainutlaatuisuuden jalustalle kulttuurihistoriallisesti vaalittavaksi alueeksi. Ylentämällä ja jähmettämällä kantakaupunki ja vanha keskusta luodaan tavallaan kehittämisen ja uuden urbaniteetin tarve ja mahdollisuus toisaalle. Luodaan vastakkainasetteluja vaalimisen ja kehittämisen

välille. Kantakaupunki ja merellinen Helsinki assosioituvat historiaan ja matalaan imagoon, uudet kehityskohteet ja solmukohtat taas rakentamiseen, arkkitehtuuriin, vilkkauteen, liikkeeseen, tiiviyteen – ja mahdollisesti korkeaan.

Selvitys esittelee sillä hetkellä käynnissä olevia korkean rakentamisen hankkeita ja erinäisiä taustalla ilmeneviä tekijöitä korkeille rakennuksille. ”Motivaationa korkealle rakentamiselle on maamerkkirakentaminen, kaupunkirakenteen tiivistäminen sekä raideliikenteen asemaseutujen maankäytön tehostaminen ja sen taloudellinen mahdollistaminen suurilla kerrosalavolyymeillä. Yksityisten tahojen puolelta motivaationa ovat yrityskuva ja taloudelliset seikat.” (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 16.)

Kalasadama esitellään lyhyesti hankkeena muiden joukossa faktojen kautta – kuinka paljon, korkeaa, minne ja milloin. Tässä yhteydessä ei kommentoida vaikutusta kaupunkikuvaan, mutta todetaan että Kalasadaman tornit erottuvat ”tiivinä rykelmänä kaukomaisemassa” (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 22).

Kokonaisuutena korkean rakentamisen todetaan muuttavan ”laajoja kaupunkimaisemia ja kaupungin maamerkkien välisiä hierarkioita” ja hankkeet vaikuttavat ”erityisesti Helsingin merelliseen siluettiin” (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 22).

Todetaan, että lähes kaikki kaavaillut hankkeet muuttavat silhuettia. Arvoarvostelmia ei tehdä, vaan ohjeistus on yleisluontoista:

Suurimittakaavaiset, harkitsemattomasti sijoitetut korkeat rakennukset vaikuttavat Helsingin ikonisiin näkyymiin ja voivat vaarantaa perinteisten maamerkkien hierarkkisen aseman. Sitä kautta muutos kohdistuisi koko kaupungin imagoon. - - Oikein sovitulla korkealla rakentamisella on toisaalta mahdollisuus selkeyttää Helsingin kaupunkikuvallisia ja toiminnallisia hierarkioita sekä parantaa näkymiä. Esimerkiksi Teollisuuskadun luonne tulee muuttumaan urbaanin jännitteiseksi, kun toisessa päässä katua kohoavat Keski-Pasilan tornit ja toisessa Kalasadaman tornit.” (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011, 22.)

Raportin lopussa on eritelty kaupungin alueet, joilla korkea rakentaminen olisi hyväksyttyä.

Korkeiden rakennusten kautta on ”mahdollisuus luoda omaleimaisia urbaaneja paikallisidentiteettejä”, mutta toisaalta siluetti ”samankaltaistuu muihin kansainvälisiin kaupunkeihin nähden”. ”Parhaimmillaan - - voidaan jäsentää Helsingin osin vaatimattomia sisääntulonäkymiä raide- ja ajoväylien suunnista. Korkeilla rakennuksilla voidaan esimerkiksi muodostaa porttiaiheita sekä kantakaupunkiin saavuttaessa että sieltä esikaupunkeihin siirryttäessä.” (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 22.) Tornit toimivat kenties maamerkkeinä, mutta paikalliset maamerkit ovat tärkeämpiä niille, joille kaupunki on tuttu, kauas näkyvät taas vieraspaikkakuntalaisille (Lynch 1960, 81–83).

Toisaalta-toisaalta-puhe jättää vastuun todellisten merkitysten arvioinnista ilmaan. Ikonisten näkymien vaarantuminen, vaikutukset imagoon, kaupunkikuvallisten hierarkioiden positiivinen selkiytyminen, näkymien parantuminen ja omaleimaiset urbaanit paikallisidentiteetit (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 22) ovat tapauskohtaisia tulkintakysymyksiä. Kalasadaman kilpailun alusta asti esillä ollut porttiaihe nähdään positiivisena, mikä antaa tukea suunnitelmille.

Raportissa on 17 sivua virtuaalimallihavainnollistuksia rakennusten näkymisestä maisemassa. Todetaan korkeiden rakennusten suuri vaikuttavuusalue ja että ne näkyvät merimaisemassa sekä eri kohdista kaupungin sisällä (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 23). Kuvatekstejä ei juuri ole tai ne ovat neutraaleja tai mitäänsanomattomia. Uudet rakennukset näkyvät vähän tai paljon, maisemat muuttuvat. Välillä on epäselvää, mistä kuva on otettu tai mitä rakennuksia kuvassa on. Vanhankaupunginlahden näkymien todetaan muuttuvan Kalasataman myötä, mutta kuvasta näyttävät puuttuvan itse rakennukset (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 34). Havainnekuvat Kalasataman osalta eivät ole aivan samoja, kuin raportissa Kalasataman vaikutuksista maisemaan. Siinä Vanhankaupunginselän maisemaa hallitsee Kalasataman tornitalot (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 41). Havainnekuva Katajanokan näkymistä kohti Kalasatamaa on erään osion kuvituskuvana.

Arkkitehtuuria käsitellään lyhyesti yleisellä tasolla. Laatutasoon on kiinnitettävä huomiota, hoikkuutta on pidetty ihanteena, tornien yläosien muotoilulla on merkitystä maisemaan, alaosien muotoilulla taas kokemuksen mittakaavaan jne. Havainnekuviissa on Pasilan kulmikkaita, näyttäviä, ikkunoiden peittämiä rakennuksia (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 44).

Raportissa on joitakin havainnekuvia SRV:n suunnitteluratkaisusta. Johtopäätökset-osion koko sivun kokoisena aloituskuvana on SRV:n suunnitteluratkaisun havainnekuva, jossa tornit hohtavat auringossa pastellitaivasta vasten (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 52). Sama kuva on Kalasataman vaikutukset kaupunkikuvaan – raportin alussa ensimmäisenä havainnekuvana (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011c, 6).

Raportti määrittelee korkean rakentamisen periaatteet kantakaupungille ja suuntaviivoja muille alueille (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 53).

Joukkoliikenteen solmukohdissa sijaitsevat hyvin saavutettavat aluekeskukset hyötyvät siitä, että korkean rakentamisen painetta suunnataan näihin kohteisiin. Rajatusta määrästä alueita voidaan luoda kansainvälisestikin kiinnostavia investointikohteita, joilla on oma positiivinen urbaani identiteettinsä. Keskittämällä korkea rakentaminen tällaisiin aluekeskuksiin voidaan myös vähentää osittaisen toteutumisen riskejä kokonaisuudessa sekä hallita kaupunkikuvallisia vaikutuksia paremmin. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 53.)

Kantakaupunkiin, etenkin eteläiselle merelle avautuvalle vyöhykkeelle, ei tule sijoittaa korkeita rakennuksia. Muille alueille ”harkiten sijoitettuna” ovat ne mahdollisia ”heikentämättä Helsingin perinteistä imagoa”. Korkeutta voidaan käyttää keinoa esimerkiksi liikenteen solmukohdissa edistämään kaupunkirakenteen hahmotettavuutta tai kaupunkikuvallista ominaisuutta raportin periaatteiden mukaisesti. (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 53.)

Raportti jakaa kaupungin vyöhykkeisiin A, B, Ba, C. Kalasatama sijaitsee vyöhykkeellä B, jossa yli 16-kerroksiset rakennukset ovat sallittuja tietyin ehdoin (Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011a, 54):

- rakentaminen edistää kaupunkirakenteen hahmotettavuutta ja alueen positiivista imagoa
- rakentaminen ei vaikuta kielteisesti Helsingin merellisen kansallismaiseman muodostamiseen näkymään

- rakentaminen hahmottuu luontevaksi osaksi kaupungin uutta korkean rakentamisen kokonaisuutta
- tapauskohtainen edellytysten ja vaikutusten arviointi sekä vaihtoehtotarkastelu osoittavat rakentamisen olevan toteuttamiskelpoista ja täyttävän edellä mainitut kriteerit

Suunnittelumateriaaleissa kuvailtu Kalasatama täyttää sopivasti raportin kelpoisuusvaatimukset. Suuntaviivat ovat hyviä suunnittelua ohjaavia työkaluja. Milloin ja keiden kesken arvioidaan ehtojen täyttymistä ja suhteellisia näkemyksiä ja tulkinnanvaraisia käsitteitä? Milloin vaikutus on kielteinen kansallismaiseman näkymässä? Milloin hahmottuminen on luontevaa? Selvitys huomioi rakentamisen kokonaisuutena jaottelemalla Helsingin alueisiin, joilla korkea rakentaminen on hyväksyttävää. Silti niiden yhteisvaikutus kaupunkikuvaan, maisemaan ja silhuettiin on tuntematon.

4.5 Kaupunginvaltuusto ja asemakaavamuutoksen hyväksyntä

Tutkimuksessa on tarkasteltu kaupunginvaltuuston asemakaavamuutoksen 6.6.2012 hyväksyneen kokouksen keskustelupöytäkirjaa diskurssianalyttisestä näkökulmasta liittyen korkeuden perusteisiin ja kaupunkikuvan muutoksiin. Puheenvuoroja ei ole syväanalysoitu, indeksoitu, teemoiteltu tai tyypiteltä systemaattisesti. Havainnot nousevat aineiston hermeneuttisesta kontekstoinnista ja analyysistä. Tarkoitus on hahmotella keskustelusta esiinnousseita teemoja osana asemakaavamuutoksen prosessia. Tämä on asemakaavamuutoksen viimeinen hyväksyntä (joskin valitusmahdollisuus on), joten valtuuston vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset. Keskustelua käytiin eri näkökulmista, mutta käytännössä tässä vaiheessa on valtuuston mahdollista joko hyväksyä tai hylätä hanke.

Valtuustolla oli päätöksentekovaiheessa käytettävissään asemakaavamuutoksen selostus liitteineen, havainnekuvineen ja lausuntoineen. Nämä sisältävät myös selvitykset *Korkea rakentaminen Helsingissä ja Kalasataman keskuksen vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön*. (Kaupunginvaltuuston pöytäkirja 11/2012.) Kokouksessa pidettiin 30 puheenvuoroa (19 edustajaa).

Kaupunginvaltuuston keskustelusta nousee esille näkemyksiä kokonaisvaltaisen suunnittelun tarpeesta ja hallitsemattoman rakentamisen estämisestä, valtuuston roolista ja prosessin ohjauksesta, korkean rakentamisen sijainnista Helsingissä, historiallisen kaupunkikuvan ja uuden luomisen suhteesta sekä tiivistämisen tarpeesta. Korkeisiin rakennuksiin suhtaudutaan kantakaupunkimaisuutta lisäävänä, urbaanin kehityksen symbolina tai huomiotalousrakentamisena. Näkemyksien tueksi viitataan onnistuneisiin ja epäonnistuneisiin esimerkkeihin Helsingistä ja maailmalta. Toisiin paikkoihin, aikakausiin ja kulttuureihin vertailu on kuitenkin ongelmallista, koska rakentamisen konteksti ja tarve vaihtelevat, ympäröivät rakennukset ja kulttuuriympäristön kerrokset vaikuttavat sekä tulkintaan että havaintoihin.

Kokouksen alussa apulaiskaupunginjohtaja Penttilä esitteli kaupunkisuunnitteluviraston videon Lauttasaaresta Kalasatamaan havainnollistamaan Helsingin siluetin muutosta kehityshankkeissa (Kaupunginvaltuuston kokoustallenne 11/2012).

Kyseessä on yksinkertainen tietokonemallinnus, jossa rakennukset ovat valkoisia muotoja, suunnitellut korkeat erottuvat punaisina ja vihreinä, liikkuva havaintopiste katsoo mereltä päin kaupunkiin katseen katsomiskorkeudelta. Videon tarkoitus jää hämäräksi ja on vaikea arvioida rakentamisen vaikutuksia – paitsi todeta, että Kalasataman tornitalot nousevat silhuettia korkeammalle. Apulaiskaupunginjohtaja toteaa, että Kalasatama on eräs keskeisimmistä hankkeista ja toivoo, että ”tämä auttaa hyvään päätöksentekoon” (Kaupunginvaltuusto, pöytäkirja 11/2012, 17–18).

Valtuutettu Wallgren esittää huolen hallitsemattomasta rakentamisesta ja tornien suunnittelusta kaoottisesti sinne tänne. ”Maailma on täynnä provinssikaupunkia, jotka ovat täynnä hallitsemattoman kaupunkisuunnittelun tuloksena syntyneitä torneja.” (Kaupunginvaltuusto, pöytäkirja 11/2012, 20.) Wallgren toteaa, että valtuuston ohjaava rooli prosessissa on ollut heikko, ja kokee, ettei itse ole ollut riittävän aktiivinen ”tornikaupungin rakentamisessa”. ”Helsinkiä ollaan symbolisella tasolla kaupunkikuvallisesti muuttamassa erittäin raskaasti minunkin tekemilläni päätöksillä, joita en ole riittävästi ollut mukana ohjaamassa ja miettimässä.” (Kaupunginvaltuusto, pöytäkirja 11/2012, 20.) Kokonaiskuvan hallinta olisi oleellista, mutta kuinka suuri rooli valtuustolla siinä voisi edes olla?

Valtuutettu Helistön mukaan korkeiden rakennusten kritiikki on ollut yksioikoista. ”Tuossa sanotaan, että rakentamalla korkeita rakennuksia, esimerkiksi kuten Tallinnassa, tuhoamme jotain kansallismaisemaksi tai Helsingin yleiseksi maisemaksi kutsuttua kokonaisuuksia. - - Mietitään nyt vakavasti, että onko se korkea rakentaminen nyt kaupunkikuvallisesti niin kamalaa.” (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 21–22.) Tämä on se keskustelun ydin, jota olisi pitänyt miettiä jo paljon aiemmin.

Valtuutettu Männistö viittaa Manhattaniin tiiviyn ja kasautumisetujen kannalta (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 22, 29). Tiivistämisen tarpeeseen vedotaan väistämättömänä, koska tonttimaan on Helsingissä rajallista (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 22). ”Hyvänä esimerkkinä tästä on vaikkapa USA:n Manhattan, jota pidetään kaikkein houkuttelevimpana asuinalueena etenkin luovan luokan keskuudessa tuolla manterella. Lisäksi Manhattanilla yli 80 % asukkaista käyttää kevyttä liikennettä tai joukkoliikennettä kulkiessaan aamuisin töihin ja iltaisin takaisin kotiin.” (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 22) Vahvana argumenttina on asuntopula ja rakentamisen tehostamisen tarve. Vedotaan ongelmaan ja yleiseen tietoon: kaikki tiedämme, akuutti ongelma. Joukko- ja kevyen liikenteen tukemiseen viitataan antamalla tilastotietoa pilvenpiirtäjien mekasta, tiiviyden ja korkeus sidotaan sosiokulttuurisiin ryhmiin ja liikkumisen tapoihin.

Auktoriteetti kulttuuriperintöarvojen suojelussa annetaan selvitykselle korkeasta rakentamisesta, johon keskustelussa viitataan. ”On tunnistettu, että esimerkiksi Keski-Pasilan, Kalasataman ja Jätkäsaaren alueille voidaan kaavoittaa selkeästi tehokkaammin rakentamista ilman, että se loukkaa näitä historiallisen kantakaupungin kaupunkikuvallisia arvoja” (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 22–23). Männistö viittaa myös yleiseen mielipiteeseen ja hyväksyntään:

Myös kansalaisten tuki on aika vankkumatonta, kiitos osaltaan tämän käydyn poliittisen keskustelun varmasti. Helsingin Sanomien selvityksen mukaan ylivoimainen enemmistö kaupunkilaisista kannattaa tehokasta ja korkeaa rakentamista silloin, kun se on kaupunkikuvallisesti ja

laadullisesti tarpeeksi korkeatasoista. Merkittävä määrä kaupunkilaisista kannattaa sitä jopa tänne ihan kantakaupunkiin, minne me emme sitä ole katsoneet perustelluksi kaavoittaa, joten tästäkin näkökulmasta kehitys on hyvä huomioida. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 23.)

Annetaan vertailuksi vielä pidemmälle menevä vaihtoehto (korkeaa kantakaupunkiin), jota vasten hyvä argumentoida maltillisempaa vaihtoehtoa (me emme). Kalasatamastakin on tulossa kantakaupunkia kaupungin kasvaessa, mutta uutta, historiallisista arvoista vapaata kantakaupunkia.

Vedotaan myös itse prosessiin oikeuttamaan sen hyväksyntä. Sama valtuusto oli aiemmin antanut "tahtotilailmaisun" ja "sitoutunut" että "näillä ehdoin" se voidaan toteuttaa - ja päästään rakentamaan "hienoa, tehokasta, tiivistä, ennen muuta asumiseen keskittyvää hanketta metroaseman ympärille Kalasatamassa" (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 23). Prosessi täytyy viedä loppuun asti.

Wallgren ymmärtää asuntopulan ja tiivistämisen tarpeen, mutta näkee korkean rakentamisen erillisenä kysymyksenä. Niiden "vaikutus kaupunkikuvaan on dramaattinen", joten olisi parempi valtuuston ohjata kehitystä harkiten, eikä viitata "Hesarin joihinkin lukijakyselyihin ja sen perusteella ohjaavat kaupunkikuvan kehitystä". (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 23.) Tiiviys ei ehkä edellytä korkeaa rakentamista, ja nämä kaksi asiaa toisiinsa liittämällä pakottaa tekemään epäreilun valinnan - matalat rakennukset vai asunnot?

Valtuustoon vedotaan ohjaavana, mutta onko se todella oikea taho vaikuttamaan kaupunkikuvaan ja sen muutokseen? Kenellä on oikeus vaikuttaa kaupunkikuvaan? Milloin arvioidaan kaupunkikuvan korkeatasoisuutta, ja onko kansalaisilla osallistumisen mahdollisuus?

Soininvaara näkee kaupunkimaisuuden lisääntymisen positiivisena. Kyseisenlaiset keskittymät on hyvä rakentaa "Helsinkiin ratikkaverkon äärelle eikä jonnekin Perkkään pelloille". Kalasatama nostaisi myös Kallion arvostusta tuomalla kantakaupunkia lähemmäs. Kantakaupungin osuutta lisäisi vielä mahdollisesti toteutuva "Pasilan pilvenpiirtäjäalue". (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 24-25.) Kantakaupunkimaisuus nähdään tavoiteltavana arvona ja Kalasatama paikkaan soveltuvana. Ehkä tilanne on väistämättä tämä: "Joka tapauksessa, tästä tulee joko hieno tai sitten ei." (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 25).

Arkkitehtuurista ja esimerkiksi julkisivumateriaalista keskusteltiin useissa puheenvuoroissa. Samalla huomio kiinnittyi asemakaavan mahdollisuuksiin tai mahdollisuuksiin.

- - mutta kun korkein hallinto-oikeus on Suomessa päättänyt, että minkälainen rytiskö tahansa, näyttäkööt ihan miltä vaan, kunhan se täyttää kaavamääräykset, sille on annettava rakennuslupa - - Toivon, että rakennusliike ajattelee hieman asiaa pitemmälle ja toteaa, ettei sellainen mene kaupaksi, koska ei kukaan halua asua näyttävässä tulossa, joka on näyttävästi ruma." (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 25.)

Kuka lopulta määrittää, miltä rakennus näyttää? Asemakaavalla pystytään ohjaamaan julkisivumateriaalien valintaa, mutta Kalasataman ensimmäisestä valmistu-

neesta tornista ei tullut valkoista, vaan se näyttää harmaalta. Syynä ovat lasielementteihin liittyvät tekniset ja materiaaliset seikat, mistä rakennuttaja on sopinut kaupungin virkamiesten kanssa (Malmberg 2018).

Kaupunkikuvaneuvottelukuntaan viitataan myös: "-- kaupunkikuvaneuvottelukunta, joka ne käy lävitse todella, että kyllä me kaavoja joudumme noudattamaan. Sen mukaan mennään ja pyritään parhaaseen mahdolliseen kaupunkikuvaan." (Koskinen, Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 27). Kaupunkikuvaneuvottelukunnan rooli jäi tässä prosessissa hämäräksi, eikä se nouse kaavamuutoksen materiaaleissa esiin. Milloin tästä parhaasta kaupunkikuvasta keskustellaan, ja kuka siitä päättää? Mikä on paras kaupunkikuva?

Huomautetaan, että asemakaavamääräykset voivat tuottaa keskivertoa, tylsää, tasapaksua kaupunkia, eikä pelkkä korkeus ole kiinnostavaa. Toivotaan arkkitehtuurikilpailujen järjestämistä merkittävien hankkeiden kohdalla korkealaatuisen lopputuloksen varmistamiseksi, "eikä niin, että sille grynderille, joka sen lopulta rakentaa, riittää että se täyttää ne kaavamääräykset". "Nyt mennään vähän eri järjestyksessä, mutta minä ehkä hyväksyn sen tässä tapauksessa, koska minusta tämä hanke on sinänsä kannatettava." (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 28–29.) Nyt nimenomaan kaavaa on muutettu, jotta se sopii rakennuttajan suunnitelmiin, ja toteutusehdotus täytti kilpailun ehdot. Miten tämä(kään) takaa arkkitehtonisen onnistumisen? Keskustelu asemakaavan mahdollisuuksista vaikuttaa estetiikkaan ja kaupunkikuvaan on ehkä myöhäistä tässä valtuuston kokouksessa. Asemakaavaan toki on mahdollista kirjata suunnittelua ohjaavia tekijöitä, kuten tässäkin esimerkiksi julkisivumateriaaliin liittyen.

Missään vaiheessa ei kovin syvällisesti analysoida arkkitehtuuria. Näre huomauttaa: "Tornien symbolinen merkitys teknis-rationaalisena kaupunkielementti korostuu, jos niissä ei ole mitään pehmentävää, pyöreää ulottuvuutta. Pitääkö tässä tornirakentamisessakin toteuttaa suomalaiselle arkkitehtuurille ominaista ankeaa mekaniikkaa jäähmyttä? Maailman metropolit ovat täynnä esteettisempää torni- ja pilvenpiirtäjä rakentamista. Arkkitehdit voisivat mennä vaikka Bangkokiin katsomaan." (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 33–34) Hän huomauttaa ainoana havainnekuvista ja todellisuudesta, havainnekuvatornien jäähmydestä. Minkälaista kaupunkia havainnekuvien perusteella odotetaan saatavan? Havainnekuvia ei juuri kyseenalaisteta. Onko niiden kuvaama todellisuus tavoiteltavaa?

Valtuutettu Kolben kommentit ovat kiinnostavia ja syväanalyttisempia kuin muiden. Viittaa arvoperusteiden moninaisuuteen, muistoihin, henkilökohtaisuuteen ja yhteisöön: "Kaupunkikuvasta keskusteltaessa äly ja tunteet risteilevät osin henkilökohtaisesti ja osin yhteisönä jaamme tiettyjä arvoja ja muistoja, jotka kiteytyvät talojen korkeuteen, rakennusmateriaaleihin, tiheyteen ja niin edelleen" (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 25).

Historiaan viitataan kuin hakien oikeutusta tai jonkun historiallisen syklin täyttymystä. Tämä lunastaisi liian pitkään tavoitellut kasvun pyrkimykset.

- - jo 1930-luvulla esimerkiksi arkkitehti Oiva Kallio piirsi suurenmoisia suunnitelmia siitä, miten juuri tämä alue olisi kaupungin itäinen portti ja eräänlainen tällainen pilvenpiirtäjien raamittama entré, joka markkeerasi jo 1910-luvulla esitettyjä unelmia siitä, että Helsinki suurkaupun-

kina tulee laajenemaan sekä itään että länteen. Se, että olemme 80 vuotta tämän unelman toteuttamista ajaneet ja vasta nyt päässeet siihen realisoitumisvaiheeseen, kertoo tietenkin jotakin Helsingin kaupunkisuunnittelu- ja poliittisten prosessien ikään kuin luonteesta. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 25.)

Suurenmoiset suunnitelmat, itäinen portti, pilvenpiirtäjät, entré, unelmat, suurkaupunki. Kolbe viittaa pilvenpiirtäjiin vain historiallisessa kontekstissa, Kalasataman talot ovat hänelle vain korkeita kerrostaloja, ja "Helsingin mittakaavassa kysymys on korkealle tavoittelevasta rakentamisesta" (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 26).

Kolbe myös varoittaa vääristä rinnastuksista ja huomauttaa konteksteista:

Se, että tätä hanketta verrataan Tallinnaan, Moskovaan, Varsovaan tai muulle Keski- ja Itä-Eurooppaan nouseviin 90-luvun markkinatalouden pilvenpiirtäjiin, tuntuu varsin tönköltä, koska tiedämme, että kaavoituskulttuurit näissä kaupungeissa ja Helsingissä poikkeavat ratkaisevasti toisistaan. Meillä ei ole tätä develop freedomia, joka leimaa monien kaupunkien rakentamista tällä hetkellä täällä lähialueillakin, vaan edelleenkin poliittinen kontrolli, lausunnotmenettelyt, virkamiesvalmistelu ja poliittinen keskustelu ohjaavat hyvin tarkasti ja tiukasti sitä, mitä kaupunkiin nousee. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 26.)

Sääntely ja prosessi nähdään hyvinä, tarpeellisen kontrollin välineinä, jotka ohjaavat kehitystä. Mitä tämä prosessi oikeastaan takaa? Tämäkin keskustelu paljastaa, että näkemykset siitä, kenen kehitystä pitäisi ohjata, sekä käsitys hyvästä kaupunkikuvasta, vaihtelevat.

Kolbe kyseenalaistaa käsitykset Helsinkiin vahvasti liitetystä matalasta silhuetista nimeämällä Helsingin mataluuden myytilksi ja viittaamalla sen kulttuuriseen määrityneisyyteen:

Myytti siitä, että Helsinki on ollut aina matala, elää vahvana. Totta kai olemme sisäistäneet Engelin horisontin, sen näkymän, joka avautuu mereltä Kauppatorin äärelle, jossa Suurkirkko tai Nikolain kirkko muodostaa sen edelleenkin tärkeän helsinkiläisen brändielementin. Sekin nousee ylöspäin, se täytyy muistaa, että ylöspäin nousevuuden viesti on läsnä helsinkiläisessä rakentamisessa. Sitten tulivat jugendrakennukset, 50-luvulla autotalo, 70-luvulla Itä-Pasila, ja kaikki nämä alueet ovat jättäneet meidän muistiimme jälkiä juuri tämän ylöspäin pyrkivyytensä ansiota. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012.)

Arvoarvostelmat ovat aina aika- ja paikkasidonnoisia tulkintoja, katsomisen tavat opittuja. Kolben huomautus paljasta toisenlaisen näkemyksen ja arvomaailman, historiallista keskustaa ja vaalittavaksi valikoitua kaupunkikuvaa laajemman.

Se, että nyt 2000-luvun alussa saadaan Kalasataman alue eräänlaisena markkeerauksena juuri tästä 30-luvun suurkaupunkiutopiasta, tuntuu aika luontevalta. Uusi alue vaatii uutta markkeerausta. Itse näen tämän alueen en vain keskustaa Kallioon siirtävänä vaan nimenomaan itäisen Helsingin porttina sekä ulospäin että sisäänpäin. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 26.)

Ylöspäinpyrkivöyys, luontevuus. Kehityksen suunnalle annetaan puolto vetoamalla luonnollisuuteen ja vääjäämättömyyteen. Korkeuden tavoittelu on kenties yleisinh-

millistä, mutta nyt korkeudelle on annettu sija Helsingissäkin. Vallitseviin kulttuuri-perintöarvoihin on liitetty mataluus. Korkeat rakennukset ovat herättäneet julkista keskustelua ja saaneet myös kritiikkiä. Kalasatamasta tulee huomattavasti aiemmista poikkeavaa rakennettua ympäristöä, jonka pyrkimyksenä vaikuttaa olevan juuri korkeus ja näyttävyys. Porttiteemaa puolustetaan, mikä vahvistaa alueen rajavyöhykkeenomaisuutta Kalasataman ollessa portti sekä kaupunkiin että kaupungista ulos.

Kalasatamasta toivotaan syntyvän "kaupunkirakennetta, joka symboloisi parhaita piirteitä tästä ajasta ja josta voisimme olla ylpeitä tulevaisuudessa" (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 26). Arkkitehtuurin ja kaupungin tulisi siis heijastaa omaa aikaansa. Tämä viittaa arvojen ja arvostusten muutoksiin ajassa, jolloin voisi myös pyrkiä kaunis-ruma-akselia syvempiin tulkintoihin. Halutaan jättää merkki, mutta mistä oikeastaan?

Suunnittelun omanaikaisuus ja kulttuuriset heijastukset ovat oleellisia, vertailut eri kulttuureihin tai aikakausiin ehkä ongelmallisia. Wallgren huomauttaa, että Manhattan edustaa tiettyä aikakautta, eikä samaa voi toisaalla toistaa. "Se on maailman paras museo sille aikakaudelle ja elää vielä, sykkii ja on hieno, mutta sitä me emme saa tänne, vaikka kuinka haluaisimme." (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 35) Myös Manhattan on tietoisien rakentamisen ja jättimäisen muutosprosessin tulosta, eri arvönäkemyksineen. New Yorkista pilvenpiirtäjineen on muodostunut osa kulttuurista mielikuvitusta median ja viihteen kuvaston kautta.

Rantasen mielestä korkea rakentaminen sopii Helsinkiin ja siitä on onnistuneita esimerkkejä, mutta hän suhtautuu asiaan hieman kriittisesti. Hän viittaa "näyttävään huomiotalousrakentamiseen", jolla haluttaisiin tehdä Helsinkiä kiinnostavaksi muille tai osoittaa vahvuutta ja voimakkuutta, mutta mikä saattaa viestiä pikemminkin "huonosta itsetunnosta, että yritämme esittää, että Helsinki olisi jotain muuta kuin mitkä Helsingin parhaat puolet ovat." Hän näkee Helsingin keskeisenä brändinä sen, että kaupunki on tietyn mittakaavainen keskikokoinen eurooppalainen pääkaupunki. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 27–28.) Omista vahvuuksista kumpuava kehittäminen olisi suositeltavampaa kuin ulkoapäin tuleviin ihanteisiin vastaaminen.

Taipale on samoilla linjoilla, sillä "huomiotalousrakentaminen ei tee Helsingistä metropolia vaan enemmänkin säälittävän." Tiivis rakentaminen metroasemilla on selviö, mutta "tornien sijoittelu sinne tänne on sitten lapsellista." (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 30.)

Wallgrenin mielestä tornien rakentaminen on huomiotalousrakentamista, sitä ohjaa taloudellisen hyödyn tavoittelemisen tai " - - vanhentunut fantasia siitä, mikä on nykyaikaista kaupunkirakentamista". Korkeudella ei myöskään ole perustetta ekologisesta tai asuntopulan näkökulmasta. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 35.)

Entä miten elävyyden ja korkeuden suhde? Huomautetaan ilmaston ja kulttuurin eroista, Manhattanin katutasen elävyydestä, mahdollisesti muodostuvista varjoisista, epäviihtyisistä ja tuulisista alueista (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 30–31). Todetaan, että " - - kaupunkikuvaa ei määrittele se, miltä se skuvaatuu näyttämään, ja suosittelisin, että valtuusto ei ryhtyisi täällä nyt suunnittelemaan materiaaleja, vaan kaupunki riippuu siitä, millaista elämää se synnyttää. Myös Pariisi

ja Rooma elävät, vaikkei siellä ole kauhean korkeaa rakentamista.” (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 30.) Kaupunkikuva ei ole pelkästään julkisivuja, vaan elämää ja viihtyvyyttä. Kuten jo toteutuneisiin korkeisiin vetoaminen on ongelmallista, on ongelmallista myös toisiin kulttuuriympäristöihin vetoaminen.

Ovatko keskusta ja historiallinen kaupunkimaisema turvassa, jos Kalasatama on tarpeeksi kaukana? Tähän asemakaavamuutoksen liitteinä olevien selvitysten tulkinat tuntuvat viittaavan. Saarnion mielestä Kalasatama paikkana ei riko ehyttä keskustaa, Braxin mielestä oleellista on etäisyys ja välimatka ”klassisen” keskusta-alueen ja matalan silhuetin sekä korkeiden Pasilaan ja Kalasataman välillä (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 35, 31). Korkeille on osoitettu tavallaan historiallisen keskustan rauhaan jättävä sijainti. Kaukomaisemaa ei suuremmin problematisoida, eikä Suvilahden asemaan viitata missään kohtaa, saati Hanasaaren.

Braxin mukaan rakennukset sopivat Kalasatamaan ja Pasilaan, mutta tärkeä on suunnitella rakennuksia, ei ”yksittäistä töröhammasta” (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 31–32). Kalasatamaan on muodostumassa muutaman tornin rykelmä. Entä riittääkö muutama tornitalo kahdessa eri paikassa tekemään suunnittelusta kokonaisvaltaisempaa?

”Mielestäni nämä kaksi osittain myös juttelevat toistensa kanssa ja ovat ikään kuin samalla janalla tätä kaupunkia, ja kovin mielelläni kokeilisin nyt näiden kahden alueen kanssa, minkälaista hienoa uutta modernia arkkitehtuuria näissä otetaan huomioon.” (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 32). Suuryritysten ja kaupunkisuunnittelun kokeilu saattaisi epäonnistuessaan kyllä olla melko kauaskantoiset seuraukset.

Arhinmäki puolustaa korkeutta asuntojen tarpeella ja luonnon säästymisellä, ja kuvaa tilanteen vastakkainasetteluksi: ”Keskustelu korkeista rakennuksista, pilvenpiirtäjiä Helsingissä nyt ei ole eikä ole tulossa näilläkään kaavoilla, tuntuu jumiutuvan sellaisiin lokeroihin joko ehdottomasti korkeita rakennuksia vastaan tai ehdottomasti niiden puolesta.” (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 33). Kalasatamaan ne sopivat, mutta rakennusten oltava ”arkkitehtonisesti hyviä”, etenkin maa-merkkien, ja myös kaupungin on huolehdittava kaupunkikuvastaan. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 33).

Valtuutettu Hakanen ainoana kyseenalaistaa koko hankkeen edelleen. Hän kysyy, onko rakennusoikeuden kaksinkertaistaminen kaupungin ja kaupunkilaisten etu, ja huomauttaa miten saatiin vain yksi tarjous, joka poikkesi ”rajusti” kilpailun lähtökohdista. Kyseessä on ”miljardiluokan hanke” ja rakennusoikeuden kaksinkertaistamisella ”SRV yhtiöt saisivat satojamiljoonia lisää myytävää”. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 18.) Hakanen viittaa yleisten töiden lautakunnan varoituksiin varjoista ja tuulisuudesta, ympäristölautakunnan huoleen päästöistä ja meluista, sekä kaupunginmuseon huoleen historiallisesta silhuetista ja yleiskaavataso käsittelystä (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 19).

Hakanen argumentoi vahvoin, kyseenalaistavin sanankääntein. Hän huomauttaa tavallaan kaupungin rakentamisen omistajuudesta ja tasa-arvonäkökulmastakin. Hän viittaa, että rakennusliike SRV on saanut tahtonsa läpi, eikä kaupunki aja omaa etuaan, eikä hankkeessa ole kyse tehokkaasta, tiiviistä tai korkeammasta rakentamisesta, vaan: ”Nyt on kysymys siitä, että tuo alun alkaen suunniteltu tehokas ja tiivis rakentaminen halutaan yli kaksinkertaistaa. Nämä jopa 35 kerrokseen nousevat tornit

eivät tulleet tähän kaavaan kaupunkisuunnittelun ideaaleista, asukkaiden tarpeista tai joistakin muista suunnittelijoiden esiin nostamista asioista, vaan ne tulivat rakennusliike SRV Yhtiöiden vaatimuksesta." Lisäksi suuri osa rakennusoikeuden lisäyksestä ei ollut asuntoja vaan liike-, toimisto- ja muuta kaupallista tilaa. (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 34.)

Hakasen mukaan ongelmana on, että kilpailun lopputulos ei vastannut sen lähtökohtia, mutta prosessi on silti viety loppuun asti SRV vaatimuksesta. "Minusta tässä on nyt se paikka, jota valtuutettu Wallgren peräänkuulutti, ratkaista kuka tämän kaupungin suunnittelua oikein ohjaa. Onko se valtuusto, onko se asukkaiden tarpeet vai onko se yhden rakennusliikkeen ja mahdollisesti sen näiden parin muun kanssa yhdessä koplaaman kuvion taloudelliset intressit?" (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 34.)

Kriittisestä suhtautumisestaan huolimatta Wallgren muuttaa kantaansa hallitsemattomasta prosessista puheenvuorojen perusteella (kiittää etenkin Laura Kolbea, Tuija Braxia, Karin Taipalea) ja "korkeatasoisen keskustelun" jälkeen. Keskustelu "- - saa minut oikeastaan vakuuttumaan siitä, että tämän valtuusto tahtotilan on tämän tyyppisten ratkaisujen kannalla. Itselläni ei ole tällaista harkittua kantaa tähän. Kiitän kaikkia niitä, jotka ovat paneutuneet paremmin, ja yritän oppia tämän päivän keskustelusta lisää." (Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja 11/2012, 35.) Keskustelu toki mahdollistaa eri näkökantojen esiintuomisen ja tiedon jakamisen ja näkemysten punnitsemisen, mutta itse prosessi vaikuttaa tässä vaiheessa hallitsevalta.

5 KESKEISET DISKURSSIT

Kaavamuutoksen prosessi eteni määrättyjen selvitysten ja lausuntokierrosten kautta. Aineisto ei osoita paikkaa, jossa olisi käyty julkista, kunnollista keskustelua kaupunkikuvasta ja korkeasta rakentamisesta. Samoin vaikuttaa, että osallisilla oli mahdollisuus osallistua prosessiin, mutta ei keskusteluun. Varmasti kulisseissa ja osana eri toimialojen edustajien arkista työtä on käyty lukuisia keskusteluja kaupungin kehittämisestä ja suunnasta.

Eri näkemyksissä nousee esiin se, mihin halutaan samaistua: historialliseen, vaikiintuneeseen vaiko uuteen ja yllättävään? Suunnitteludokumentit vaikuttavat eriyttävän historiallisen keskustan kauas Kalasatamasta, jolloin se on turvassa ja korkeat rakennukset mahdollisia. Asemakaavamuutoksen materiaaleissa huomioidaan Suvilahden kulttuurihistoriallinen merkitys ja Helsingin historiallinen keskusta. Kaupunki teetti lisäksi yleisemmän korkean rakentamisen selvityksen. Kulttuuriympäristön asiantuntijoita on kuultu asemakaavamuutoksen prosessissa, mutta toisaalta heidän tuottamansa auktorisoitu näkemys kulttuuriympäristöstä kaventaa vaikutusten analyysiä – ja toisaalta antaa työkalut perustella vastakkainenkin näkemys. Aineiston havainnekuvissa ja selvityksissä katsotaan, etteivät Kalasataman keskuksen rakennukset vaarana Suvilahtea tai historiallisen keskustan asemaa. Onko museoviranomaisen nimeämä Suvilahti turvattavana kohteena ohjannut kulttuuriympäristön määrittelyä ja vaikutusten tarkastelua? Viranomaisrooli ja sen määrittelemät arvokohteet toimineet patologisesti itseään vastaan? Museoviranomainen toisaalta huomauttaa myös tarpeesta laajempaan maisemalliseen tarkasteluun. Silti kaavamuutoksen yhteydessä ei nouse esiin syvällisempää huolta vaikutuksista muuhun kulttuuriympäristöön, maiseman muuttumiseen tai silhuettiin liittyvistä arvoista. Samoin vanhojen maamerkkien viestitään olevan turvassa. Tarkastelu on myös kovin rakennushankekohtaista, ainoastaan Pasilan tornit huomioidaan muutamassa kuvassa.

Kalasatama kuvataan historiallisen muutoksen kautta ja rajatilavyöhykkeenä, jolloin suurempi kajoaminen maisemaan koetaan hyväksyttävämpänä. Kuitenkaan historiallinen silhuetti ja näkymät historiallisesta keskustasta eivät ole muuttuneet yhtä radikaalisti aiemmin, joten miten näiden aiheuttamat muutokset ja vanhassa keskustassa liikkuvan kokijan uudet maisemat perustellaan?

Teksteissä keskustelu ulottuu lähimaisemasta kaukomaisemaan, historiallisen kaupungin suojaamisesta urbaanin kaupungin odotuksiin, hallitsemattoman rakentamisen huolesta kontrolloituun viranomaisprosessiin, selvitysten todistusvoimasta kaupunkimaiseman hyväksyntää odottavaan muutokseen ja vääjäämättömään kasvuun. Teksikudoksesta voi tunnistaa eri diskursseja. Olen nimennyt diskurssit perustuen tähän tutkimustyöhön - joku toinen saattaisi tunnistaa ja eritellä toisenlaisia diskursseja. Nämä eivät kerro koko totuutta tai ole tyhjentävä kuvaus kaavamuutosprosessin keskusteluista. Osittain diskurssit ovat toisiaan läpileikkaavat ja yksi teksti voi ilmentää eri diskursseja. Diskursseja on eritelty liittyen korkeaan rakentamiseen kulttuuriympäristöllisessä ja historiallisessa kontekstissa.

- Kulttuuriperintöarvojen diskurssi / historiallisen kaupungin diskurssi
- Urbanin kaupungin diskurssi / urbanin kehityksen diskurssi
- Maamerkkidiskurssi
- Asiantuntijuuden /selvitysten diskurssi
- Muutoksen diskurssi

Kulttuuriperintöarvojen diskurssissa ilmenee historiallisen kaupungin arvotus ja vaalimisen tarve. Kulttuuriperintö ja -ympäristö huomioidaan kaavaprosessissa, mutta se ilmenee eri tavoin. Kaupunginmuseo lausunnot edustavat vahvimmin kulttuuriperintöarvojen diskurssia. Se edustaa kulttuuriperintöviranomaista ja esittää huolestuneen kannan. Helsingin kaupunkikuva on vaarantumassa. Museo liittyy historialliseen, vakiintuneeseen ja matalapiirteiseen maisemaan identiteettikysymyksen ja Helsingin vaalittavat ominaispiirteet. Lisäksi museo edellyttää syvempää tarkastelua ja yleiskaavataso suunnittelua kaupunkimaiseman muuttuessa. Suvilahti ja sen kaupunkikuvallisen ja lähimaisemallisen aseman vaaliminen nostetaan myös erityisasemaan.

Kaupunkisuunnittelu tunnustaa myös vakiintuneet arvot, mutta ei katso niiden vaarantuvan. Uusi rakentaminen sijaitsee tarpeeksi etäällä historiallisesta keskustasta ja maamerkeistä vaikuttaakseen negatiivisesti. Rakentaminen myös luo uutta ja uudenlaista kulttuuriympäristön kerrostumaa ja paikallisidentiteettiä, mikä tavallaan käyttää kulttuuriperintöviranomaisten omia lähestymistapoja perustellakseen rakentamista. Vaikutukset suhteessa kaukomaisemaan ja Suvilahteen selvitetään, mutta niiden analyysi ja arviointi jäävät ohueksi.

Museo kytkee maisemaan kaupungin identiteetin, ominaispiirteet ja matalan silhuetin, joka nyt menetetään, koska uusi rakentaminen ei tue tämän olemassaoloa. Toisaalta myös kaupunkisuunnittelu puhuu identiteetistä ja ominaisluonteesta uuden kaupunginosan kohdalla. Kaupunginmuseo edustaa kulttuuriperintöasiantuntijoiden näkemystä maisemasta, on organisaatio, jonka tehtävänä on puolustaa tämänkaltaisia näkemyksiä. Kaupunkisuunnittelu taas luo uutta kaupunkia ja uusia identiteettejä. Kaupungin kokonaisidentiteetin sijaan voikin erottaa useita paikallisidentiteettejä, ja nämä eri tasot ehkä osin sekoontuvat keskustelussa. Missä menee identiteettien rajat ja miten kaukomaisemat niihin vaikuttavat?

Tätä historiallisen kaupungin tai kulttuuriperintöarvojen diskurssia voisi kutsua myös *vakiinnuttavan vaalimisen diskurssiksi*, koska muutosta peilataan ennen kaikkea ennalta valittuihin arvokohteisiin. Keskustelua Helsingin tulevasta suunnasta ja kokonaisvaltaisesta kaupunkikuvan ja tyylillisestä muutoksesta ei käydä. Kulttuuriperintödiskurssilla ilmenee toisaalta vaara jähmettää historiallinen kaupunki, toisaalta vaarantaa sen erityisasema.

Urbanin kaupungin diskurssi maalaa vastakohtaista kuvaa historialliselle kaupungille. Se on kuva uudesta ja tavoiteltavasta kaupungista, johon korkeat rakennuk-

set kuuluvat. Korkeus yhdistyy tiiviyteen ja tehokuuteen. Kalasatamasta tulee uudenlaista, kantakaupunkia laajentavaa kaupunkirakennetta, joka kohottaa alueen imagoa, yhdistää ja sitoo hajanaisen alueen uudenlaiseksi, sykkiväksi, eläväksi keskuksesi. Keskus on sekä liikenteen, kulkemisen että pysähtymisen paikka. Tämä on myös aiempien suunnitelmien ja historiallisten toiveiden täyttymys, menneisyyden lupaus-ten lunastus. Sille asetetaan vaade kaupunkikuvallisesta vaikuttavuudesta, näyttävyydestä ja onnistuneesta arkkitehtuurista. Se, millainen on onnistunut kaupunkikuva tai arkkitehtuuri, ei juuri pohdita. Diskurssi houkuttaa puolelleen lupaamalla hyvää, tehokasta, monipuolista, visuaalisesti näyttävää kaupunkia. Tätä tukee aineis-ossa toistuva arkkitehtitoimiston havainnekuva vaaleana hehkuvasta keskuksesta kalpeankauniissa maisemassa.

Mutta mistä tulee esikuva korkealle kantakaupungille, kun ei kerran Helsingistä? Kaupunginvaltuuston keskustelussa tuodaan esimerkkejä tai vertailukohtaa maailmalta, sekä hyvässä että pahassa. Tämä toisaalta kuvastaa halua olla kansainvälinen kaupunki, matkailijoita houkuttava ja oma asemaa kohottava. Samaistutaan menestyviin kaupunkeihin tai menestystä, urbaaniutta ja taloudellis-teknisiä arvoja ilmentävään estetiikkaan. Tornit toimivat kaupunkibrändäyksen välineenä. Samalla myös halutaan välttää huonoja esimerkkejä (kuten valtuustossa esille nostetun Tallinnan uudet rakennukset), ja ottaa mallia urbaaneista onnistumisista.

Maamerkkidiskurssi ilmenee sekä suoraan että välillisesti. Jo lähtökohtaisesti tavoitteena on rakentaa itäinen maamerkki ja se sanoitetaan avoimesti, sitä pidetään itsestäänselvyytenä. Visuaalisesta maamerkistä ja solmukohdasta kasvaa tunnistettava paikka, maantieteellisesti ja sosiaalisesti yhdistävä tekijä. Keskus on ainutlaatuinen, selvästi erottuva ja havaittava kohde, jonka näkee useista eri suunnista, mikä on kuin oppikirjaesimerkki Lynchin maamerkkiteoriasta. Kuten aiemmin maamerkkiteorian yhteydessä tuotiin esiin, myös kontrastisuus lisää maamerkin voimaa ja sillä on mahdollisuus sekä vahvistaa että pienentää lähistön mittakaavaa. Nyt suuri moderni Kalasataman keskus on asettumassa yli satavuotiaan pienen Suvilahden rinnalle. Raporttien mukaan Suvilahden merkitys lähiympäristössä korostuu, eikä sillä kauko-maisemallista vaikuttavuutta samalla lailla enää ollutkaan. Hanasaari taas saa vertaisensa vastinparin. Negatiivista vaikutusta ei siis johtopäätösten mukaan ole.

Myös kaupunginmuseon lausunnoissa ilmenee maamerkkidiskurssi, mutta enemmän liittyen olemassa oleviin maamerkkeihin. Tuomiokirkko, Kallion kirkko ja Suvilahti ovat vakiintuneita ja vaalittavia, jotain Helsinkiä olennaisesti kuvastavaa kerrostumaa. Uuden maamerkin rakentumista tai uudenlaista kulttuuriympäristöllistä kerrostumaa ei juuri tarkastella.

Asiantuntijuuden tai selvitysten diskurssi ilmenee itse prosessissa lausuntoina, selvityksinä ja osittain deterministisenä kielenä, osittain kantaa ottamattomana näennäisneutraalina kuvauksena. Asiantuntijoiden laatima asemakaavamuutoksen selostus kuvaa, mitä tulee tapahtumaan, millaista kaupunkia syntyy. Liiteraportit taas pyrkivät tuomaan esiin eri vaihtoehtoisia kehityskulkuja (hallitsematon ja hallittu muutos, uutta luova tai vanhaa tuhoava), mutta analyysi jää pintapuoliseksi ja jättää suuren

vastuun kuulijalle. Asiantuntijadiskurssi luo kuvaa perinpohjaisuudesta ja todistusvoimasta ja perusteluista. Selvityksiin tukeudutaan puolustettaessa asemakaavamuutosta ja todetaan ettei ole ilmennyt mitään muutoksen hyväksymisen estäviä seikkoja tai rakentamisen tuomia negatiivisia vaikutuksia. Kaupunkisuunnittelun materiaalit tavallaan puhuvat samaa kieltä, vaikka negatiivisia skenaarioitakin tuodaan esiin raporteissa. Silti johtopäätökset ovat tai niitä hyödynnetään tavoitteita puoltavia. Museoviranomainen toimii myös asiantuntijana, tuoden oman näkemyksen kaupungin kehittämisen suunnasta. Toisaalta kaupunginmuseo ilmaisi toiveensa osallistamisesta prosessiin varhaisemmassa vaiheessa, joten se jäi alisteiseen asemaan viranomaishierarkiassa. Kaupunginmuseon asiantuntijarooli myös suuntaa kulttuuriperinnön määrittelyä ja käsittelyä tässä asemakaavamuutoksen kontekstissa. Lisäksi museon vaade Suvilahden huomioimisesta vahvistaa Suvilahden asemaa kulttuuriperintönä, kun taas Hanasaari ja muu ympäristö jäävät vähemmälle huomiolle vaalittavana ja kulttuuriperintöarvoja sisältävänä kohteena.

Lukuisat liitteet ja kulttuuriympäristöllisten vaikutusten selvitykset kuvastavat asiantuntijavaltaa, joka vaikuttaa sekä sisällön haltuunoton, asiantuntijakielen että prosessin kontrolloinnin kautta. Jos asiantuntijoiden selvitys sanoo, ettei negatiivisia vaikutuksia kaukomaisemaan ole, vaaditaan vasta-argumentoijalta viitseliäisyyttä tutustua materiaaleihin ja myös rohkeutta analysoida itse. Tätä virallisuusdiskurssia voisi kuvata myös välttelyn diskurssiksi, koska todellisia vaikutuksia ei analysoida, korjata tai pohdita, ja aineisto viittaa itseensä eli toisiin viranomaisdokumentteihin.

Muutoksen diskurssi ilmenee positiivisena ja hyväksyttynä tosiasiana kaavamuutosmateriaaleissa. Materiaalit luovat tilan ja mahdollisuuden tämänkaltaiselle muutokselle kuvaamalla toisaalta alueen ja maisemien muutosta, toisaalta kuvaamalla alueen tavallaan tyhjänä muokattavana, arvottomana materiaalina satamatoimintojen ja teollisuuden siirryttyä pois alueelta. Muutos yleisellä tasolla hyväksytään eri tahoilla, mutta odotukset sen toteutumiselle ja toteuttamisen tavalle vaihtelevat. Kaupunkisuunnittelun dokumentit luovat kuvaa hallitusta muutoksesta, mutta kaupunginmuseon lausunnot ilmentävät hallitsematonta ja liian vähän osallistavaa muutoksen prosessia. Jo ennakoivasti tulisi käydä keskustelua muutoksen suunnasta ja arvoista sen pohjalla.

Kaupunginvaltuustossa esiintyy sekä huolta hallitsemattomasta muutoksesta, että perusteita tarpeellisesta muutoksesta kaupungin kasvun kannalta (tiiviyys ja korkeus). Pelätään sinne tänne sijoiteltuja torneja, mikä voi toisaalta auttaa perinpohjaisen kuvan antavan kalasataman asemakaavamuutoksen läpimenoa. Muutos voi toimia kaupunkia vahvistavana tai heikentävänä. Toisaalta keskustelu korkeiden rakennusten sijoituspaikoista vie huomiota siltä, kannattaako niitä ylipäänsä rakentaa. Tämä muutos Itäväylällä toisi myös historiallisen kehityksen täyttymyksen. Abstraktilla tasolla ja historian jatkumolla kyse on ehkä tietynlaisesta markkeerauksesta ja murroksesta, kuten Kolbe toteaa, mutta konkretisoituuko tämä miellyttävänä kau-

punkina ja onnistuneena kaupunkikuvana? Murros voisi kuvastaa menneisyyden toiveiden täyttymistä tai sitten myös omista vahvuuksista kumpuavan kehityksen hylkäämistä.

Urbaanin kaupungin tai urbaanin kehityksen diskurssi dominoi suunnittelumateriaaleissa, koska sellaista kaupunkia halutaan edistää. Tehokkuus ja korkeus liitetään yhteen. Keskuksesta tulee monipuolinen kantakaupunkimainen keskus, joka tarjoaa oletettavasti haluttua kaupunkilaista elämäntapaa ja kaupunkikulttuuria. Historiallisen kaupungin diskurssi jää alisteiseksi, sillä vaikka kulttuuriperintöarvot tunnustetaan ja niille annetaan arvo, ei niiden anneta ohjata tai estää suunnittelua. Keskiytetään uusien paikkojen ja identiteettien rakentamiseen.

Maamerkkidiskurssi liittyy sekä urbaaniin että historiallisen kaupungin diskurssiin. Se keskittyy ennen kaikkea visuaaliseen kaupunkikuvaan ja urbaanissa diskurssissa keskuksisuuteen ja porttiteemaan, historiallisessa diskurssissa matalasta silhuetista erottuvin yksittäisiin maamerkkeihin. Toisaalta historiallinen keskusta on yhtä lailla maamerkki itsesään, tunnistettava ja ympäristöstään erottuva osa kaupunkikudosta, vaikkakin vaikeammin hahmotettava. Uudet tornit näkyvät eri ilmansuunnista, ne muodostavat portin kaupunkiin tulijoille ja kaupungista lähteville. Portti on näyttävä sisääntuloväylä muuten niin vaatimattomien valtateiden (lukuun ottamatta Länsiväylää) rinnalla. Historialliset maamerkit taas nähdään identiteettiä ja kaupunkikuvaa muodostavina kiinnittymisen ja tuttuuden kohteina. Uusi maamerkki pyritään rakentamaan tietoisesti ja siihen oletuksena liittyy korkea rakentaminen.

Asiantuntijadiskurssi vahvistaa prosessin oikeellisuutta ja perinpohjaisuutta. Näennäisesti tarvittavat selvitykset esim. maisemallisista, kulttuuriympäristöllisistä ja kaupunkikuvallisista vaikutuksista on tehty, mutta niiden analyysi jää vähäiseksi. Muutoksen diskurssin kautta haetaan hyväksyntää rakentamisen tarpeelle ja teollisuusalueen muutos asumisen, työn ja vapaa-ajan keskittymäksi. Muutosta sinällään ei vastusteta, mutta nyt suuri kaupunginosaa muuttava rakennusprojekti kytkeytyy myös maisemalliseen ja kaupunkikuvalliseen muutokseen. Muutoksen monta ulottuvuutta tapahtuu samaan aikaan - kaupunkirakenteellinen, kaupunkikuvallinen, kulttuuriympäristöllinen, kaupunkisuunnittelullinen - ja valittavana tuntuu olevan kaikki tai ei mitään.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämä tutkielma on selvittänyt Kalasataman keskuksen rakentumista ja asemakaava-muutoksen prosessia kulttuuriympäristöllisestä ja kaupunkikuvallisesta näkökulmasta. Massiivinen Kalasataman keskuksen projekti on vielä kesken, torneista on alkuvuonna 2021 kokonaan valmistunut vasta yksi. Keskuksen suunnittelun alkuvaiheet juontavat 2000-luvun alkuun ja sen ajan vallitseviin käsityksiin kaupunkikehityksen suunnista ja kaupunkien tulevaisuuksista.

Keskus tulee muuttamaan kaupunkikuvaa, mutta on vielä mysteeri, mihin suuntaan. Helsinki on päätenyt strategiaan sijoittaa korkeat rakennukset hieman etäämmälle keskustasta historiallisen kaupungin vaalimiseksi. Ovatko fyysiset etäisyydet riittäviä? Entä rakennusten henkinen etäisyys kaupungin ominaisuuteen? Kauko- ja lähimaiseman muutoksia arvioidaan suhteessa vakiintuneeseen kulttuuriympäristöön. Entä millainen on uusi rakentuva kaupunkikerros, tuottaako se viihtyisää tai kestäväää kaupunkia? Tulevaisuuden kulttuuriympäristöjen ominaisuuksia on vaikea ennustaa. Vastakkain asettuu talojen ylimpien kerrosten asukkaiden upeat näkymät merelle ja yli kaupungin, kaupunkiin saapuvien kokemus kaupunkisilhuettista sekä kaupungilla kulkevien kokemus kaupunkimaisemasta. Kaupungit muuttuvat koko ajan, myös perinteisen keskustan alueella - esimerkiksi vanha ydin Töölönlahdella on vahvistunut uusien rakennusten ja etenkin positiivista huomiota herättäneen keskustakirjasto Oodin myötä.

Kalasataman keskuksen suunnittelu ilmentää halua uudistaa kaupunkia, tuoda jotain ennennäkemätöntä rakentamista ja kaupunkirakennetta. Kalasatama on myös osa teollisten ranta-alueiden muuntamista asukkaiden käyttöön. Keskustelussa ilmeni samoja argumentteja, kuin aiemmissa korkean rakentamisen keskusteluissa. Aineistosta nousi esille, että tavallaan historian odotukset korkeasta rakentamisesta halutaan täyttää. Kaupungin kasvaessa kantakaupungin käsitettä laajennetaan. Ajatukseen urbaanista kaupungista liitetään tehokkuus ja korkeus, liikenne ja liikkuminen, monipuoliset palvelut. Korkeus on tavallaan maamerkkimäisyyden ja porttimaisuuden edellytys. Samalla voi ajatella kaupunkia rakennettavan näyttävämmäksi vierailijoita ajatellen. Esitetään myös, että tehostaminen ja tiivistäminen edellyttävät korkeaa rakentamista - vaikka tästä suhteesta on esitetty kriittisiä kommentteja.

Korkea rakentaminen sopii aineiston mukaan juuri Kalasatamaan. Argumenttina esitetään riittävä etäisyys historiallisesta keskustasta. Aineisto rakentaa myös keskukselle paikkaa porttina kaupungin rajalla. Kaupunkisuunnittelu ei näe kaupunkisilhuettin muutosta haitallisena muutoksena, mutta kaupungin museo on huolissaan tästä ja tulevista muutoksista. Kaupunginvaltuustossa esitetään kriittisiä äänenpajnoja hallitsemattomasta rakentamisesta. Vaikutus kulttuuriympäristöön ei kaupunkisuunnittelun näkökulmasta ole haitallinen. Kulttuuriympäristö nähdään suppeana käsitteenä. Se on apuväline suunnitteluun ja liittyy lähinnä kohteisiin, joilla jo on määriteltyä tai vakiintunutta kulttuuriperintöarvoa. Kulttuuriympäristöksi määritetty lähinnä Suvilahti. Hanasaarta sivutaan lähinnä olemassa olevana rakennuskantana, ei kulttuuriympäristönä. Uuden kaupunkirakentamisen tuomat sosiokulttuuriset ulottuvuudet huomioidaan asumisen, tekemisen, virkistäytymisen ja ympäristön kokemu-

sen konteksteissa ja sosioekonomisten mielikuvien muutoksena, mutta laajempi uuden kulttuuriympäristön muodostuminen ja vuorovaikutus olemassa olevan ympäristön kanssa jää rakennusten visuaaliseen pintatasoon.

Keskuksesta odotetaan monipuolista keskusta ja liikenteellistä solmukohtaa. Keskuksesta tulee konkreettinen ja symbolinen portti, siirtymä kantakaupunkimaisesta ympäristöstä esikaupunkimaiseen, sosiaalinen ja kulttuurinen raja. Uuden keskuksen odotetaan muuttavan kaupunkikuvaa uuteen, moderniin suuntaan ja monipuolistavan sitä. Toisaalta esitetään näkemyksiä myös jatkuvuudesta ja olemassa olevien vahvuuksien kehittämisestä.

Tutkielma avaa kaavamuutoksen prosessin kulkua ja sen julkista, ulospäin näkyvää puolta. Tekstien voi ajatella heijastavan todellisuutta, jossa ne ovat syntyneet, mutta myös olevan rajoitettuja tietyssä funktiossaan ja virallisen prosessin määräämässä muodossa ja kielellisessä ilmaisussa. Kaavamuutostekstit eivät pyri tietoisesti vaikuttamaan vaan pyrkivät kuvaamaan asiat niin kuin ne ovat. Silti kieli, valinnat, painotukset, perustelut, se miten kohde kuvataan ja miten muutokset esitetään kirjallisesti ja kuvallisesti vaikuttavat lukijan tulkintoihin ja ymmärryksen muodostukseen. Ne tavallaan rajaavat mitä mistä ja miten voidaan puhua. Prosessi myös määrittelee, milloin ja miten osalliset voivat vaikuttaa suunnitteluun ja esittää mielipiteitä.

Koko kaupunginosan suunnitteluprosessi osayleiskaavasta toteutuskilpailuun ja asemakaavamuutokseen oli monivaiheinen ja monia eri tahoja osallistava. Kuntalaisilla on periaatteessa ollut osallistumisen mahdollisuus, vaikka paljon on suunniteltu ja valmisteltu ennen muiden osallisten vaikutusmahdollisuuksia. Suunnittelu- ja valmistelu- ja valmistelu- dokumenteista ei ilmene sen syvällisemmin todellisen päätöksenteon vaiheet ja eri toimijoiden osallisuus tai vaikuttaminen. Toisaalta itse prosessin juuret ja kaupunkikehitykselliset toiveet juontavat kauemmas 2000-luvun alkuun, jolloin jo väläyteltiin korkeiden rakennusten mahdollisuutta. Aineisto pyrkii esittämään, että oleelliset selvitykset on tehty ja rakentamisprojekti on kaikin puolin sekä tarpeellinen että paikkaan soveltuva. Kuitenkin maisemallisten ja kulttuuriympäristöllisten muutosten vaikutuksista voi esittää eriävän mielipiteen.

Aihetta olisi voinut lähestyä myös toisin, esimerkiksi tutkimalla yleisen mielipiteen muokkautumista ja lehtikirjoittelua tai keskittymällä valtuustokeskusteluihin retorisen analyysin näkökulmasta. Keskustelut mediassa ja uutisoinnin tavan analyysi voisi syventää Kalasataman keskuksen projektin ymmärrystä ja koko korkean rakentamisen keskustelun hahmottamista. Korkea rakentaminen on viime aikoina herättänyt paljon julkista keskustelua ja esimerkiksi Helsingin Sanomat ja Yle uutisoivat rakennushankkeista ja kaupunkisuunnittelusta säännöllisesti. Kalasataman prosessin kohdalla mielipidekirjoitusten, sosiaalisen median ja muun julkisen keskustelun analysointi voisi olla hedelmällinen jatkotutkimuksen kohde selvittämään kaupunkilaisien näkemyksiä kaupunkitilasta, kehittämisen suunnista, kaupunkikuvasta, suhtautumisesta kulttuuriympäristöön tai vaikuttamisen mahdollisuuksista sekä siitä, kenen näköistä kaupunkia rakennetaan. Kalasataman kohdalla ei tämän tutkielman valossa näyttänyt syntyvän suurta kulttuuriympäristöön liittyvää konfliktia, vaikka kaupunginmuseo esittikin erittäin kriittisiä näkemyksiä ja erilaisia maisemallisia arvoja. Myös

kaupunkikuvaneuvottelukunnan vaikutusvalta ja rooli Kalasataman keskuksen prosessissa olisi kiinnostava tutkimuskohde. Millainen asema tai asenne tällä neuvottelukunnalla oli liittyen Helsingin korkeaan rakentamiseen kokonaisuutena tai Kalasataman kulttuuriympäristöllisiin vaikutuksiin?

Kaupunginmuseo peräänkuulutti laajempaa, osallistavampaa ja syvällisempää tarkastelua kaupunkia ja kaupunkikuvaa muuttavaan rakentamiseen liittyen. Museon katsannosta kuultaa se, että nyt kaupunki tai silhuetti ei enää muodostu orgaanisesti olemassa olevaa jatkaen tai historialliseen kaupunkiin pohjautuen vaan silhuettia rakennetaan täysin uudelta ja eri arvojen pohjalta. Keskustelu siitä, minkä arvojen pohjalta kaupunkia rakennetaan, ei ole käyty.

Kaupunki muodostuu ja rakentuu osin diskursiivisesti. Todellisuuden rakentamista ohjaavat suunnitteluvaiheessa erilaiset tekstit ja tulevaisuuden ennakointi. Sillä, miten olemassa olevasta todellisuudesta ja sen osittain tulkinnallisista ominaisuuksista puhutaan, on vaikutusta ympäristön arvottamiseen ja asemointiin suhteessa muutokseen, säilyttämiseen ja kehitykseen. Teksteillä, puheella ja kuvilla on vaikutusta siihen, miten kaupunki nähdään nyt ja millaisena sen lopputulos halutaan tai voidaan nähdä - sekä myös siihen, millaisena sen uskotaan lopulta näyttäytyvän.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Lähdeaineisto

- Citycon. 2011. Kalasataman keskuksen toteutuskilpailu. CityCon Oyj:n kirje Helsingin kaupungin kirjaamoon 3.3.2011. Kaupunginvaltuuston esityslistan 8/2011 liitteenä. Saatavana:
https://www.hel.fi/static/helsinki/paatosasiakirjat/Kvsto2011/Esityslista8/Halke_2011-05-11_Kvsto_08_El.html
- Hankekuvaus. 2009. Kalasataman keskuksen toteutuskilpailu. Helsingin kaupunki 12.6.2009. Kaupunginvaltuuston esityslistan 14/2009 liite. Saatavana:
https://www.hel.fi/static/helsinki/paatosasiakirjat/Kvsto2009/Esityslista14/Halke_2009-08-26_Kvsto_14_El.html
- Helsingin kaupunginmuseo. 2011a. Helsingin kaupunki, kulttuuriympäristöyksikkö. Lausunto Kaupunkisuunnitteluvirastolle Kalasataman asemaakaavan muutoksen osallistumis- ja arviontisuunitelmavaiheessa. Sähköposti 17.6.2011. Helsingin kaupungin kirjaamo.
- Helsingin kaupunginmuseo. 2011b. Helsingin kaupunki, kulttuuriympäristöyksikkö. Lausunto Kaupunkisuunnitteluvirastolle 5.10.2011. Helsingin kaupungin kirjaamo.
- Helsingin kaupunginmuseo. 2012. Helsingin kaupunki, Kaupunginmuseon johtokunta. Kaupunginmuseon johtokunnan lausunto Kalasataman keskuksen asemakaavan muutosehdotuksesta nro 12070. Pöytäkirja 1/2012. Helsingin kaupungin kirjaamo.
- Kaupunginvaltuuston esityslista. 8/2011. Helsingin kaupunki. 11.5.2011. Saatavana:
https://www.hel.fi/static/helsinki/paatosasiakirjat/Kvsto2011/Esityslista8/Halke_2011-05-11_Kvsto_08_El.html
- Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja. 14/2009. Helsingin kaupunki. 26.8.2009. Saatavana:
https://www.hel.fi/static/public/hela/Kaupunginvaltuusto/Suomi/Keskustelupoytakirja/2009/Halke_2009-08-26_Kvsto_14_Kpk_I/B7B74FFE-D040-4EA7-9FCB-CC355B2B3ACB/Kvston_keskustelupoytakirja_14-26082009.pdf?CACHEPARAM=Halke%202009-08-26%20Kvsto%2014%20Kpk%20I

Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja. 8/2011. Helsingin kaupunki. 11.5.2011.
Saatavana:

https://www.hel.fi/static/public/hela/Kaupunginvaltuusto/Suomi/Keskustelupoytakirja/2011/Halke_2011-05-11_Kvsto_08_Kpk_I/2DCA1438-6BC3-4F22-8D82-47A4CD180637/Kvston_keskustelupoytakirja_08-11052011.pdf?CACHEPARAM=Halke%202011-05-11%20Kvsto%2008%20Kpk%20I

Kaupunginvaltuuston keskustelupöytäkirja. 11/2012. Helsingin kaupunki. 6.6.2012.
Saatavana:

https://www.hel.fi/static/helsinki/hallinto/Kvsto_keskustelupoytakirja_20120606.pdf

Kaupunginvaltuuston kokoustallenne. 11/2012. Helsingin kaupunki. 6.6.2012.

Saatavana:

<https://www.helsinkikanava.fi/fi/player/webcast?eventId=39429284&playerId=31375564&assetId=39429269>

Kaupunginvaltuusto pöytäkirja. 14/2009. 26.8.2009. Saatavana:

https://www.hel.fi/static/helsinki/paatosasiakirjat/Kvsto2009/Poytakirja14/Halke_2009-08-26_Kvsto_14_Pk.html

Kaupunginvaltuuston pöytäkirja. 11/2012. Helsingin kaupunki. 6.6.2012. Saatavana:

https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/paatoksenteko/kaupunginvaltuusto/esityslistat/asiakirja?year=2014&ls=11&doc=Halke_2012-06-06_Kvsto_11_Pk

Kaupunkisuunnitteluvirasto. 2011a. "Korkea rakentaminen Helsingissä." Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2011:4. Helsingin kaupunki. Saatavana:

https://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/aos_2011-4.pdf

Kaupunkisuunnitteluvirasto. 2011b. "Kalasataman keskus. 10. kaupunginosa, Sörnäinen. Osa korttelia 571. Korttelit 10593 ja 10595-10598. Asemakaavan muutoksen nro 12070 selostus." Päivätty 15.11.2011, muutettu 17.4.2012 (Kaupunkisuunnittelulautakunta). Helsingin kaupunki, asemakaavaosasto.
Saatavana:

<https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/12/1208d3c016dc4cfd945cb1e854ceaa75aae6650d.pdf>

Kaupunkisuunnitteluvirasto. 2011c. "Kalasataman keskuksen vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön." Kalasataman keskus. Asemakaavan muutoksen nro 12070 selvitys. 31.10.2011, päivitetty 9.3.2012. Helsingin kaupunki. Saatavana:

<https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/af/afdb4eb7bb9b9a1f962c9c975b242086d9b26401.pdf>

Kiinteistölautakunta. 119/2009. Esitys kaupunginhallitukselle 4.8.2009. Kalasataman keskuksen toteutuskilpailun järjestäminen ja kortteleiden myyntiperusteiden vahvistaminen (Sörnäinen, Kalasatama korttelit nro 10595 - 10598). Helsingin kaupungin kirjaamo.

Skanska. 2011. Kalasataman keskus – Jatkoneuvotteluehdotus. Skanska Talonrakennus Oy:n kirje Helsinginkaupungin kirjaamoon 3.3.2011. Kaupunginvaltuuston esityslistan 8/2011 liitteenä. Saatavana: https://www.hel.fi/static/helsinki/paatosasiakirjat/Kvsto2011/Esityslista8/Halke_2011-05-11_Kvsto_08_El.html

SRV. 2011. Kalasataman keskuksen toteutuskilpailu SRV-Ehdotus. Helin & co arkkitehdit. 20.12.2010/21.1.2011. Helsingin kaupungin kirjaamo.

Toteutussopimusehdotus. 2010. Helsingin kaupunki ja SRV Yhtiöt Oyj. 20.12.2010. Saatavana: [https://www.hel.fi/static/helsinki/paatosasiakirjat/Kvsto2011/Esityslista8/liitteet/SRV_Yhtiöt_Oyjn_toteutussopimusehdotus_20.12.2010_\(ei_ehdotuksen_liitteita\).pdf?Action=sd&id={DE831EF2-FEDB-44BA-8651-0643BF05C94C](https://www.hel.fi/static/helsinki/paatosasiakirjat/Kvsto2011/Esityslista8/liitteet/SRV_Yhtiöt_Oyjn_toteutussopimusehdotus_20.12.2010_(ei_ehdotuksen_liitteita).pdf?Action=sd&id={DE831EF2-FEDB-44BA-8651-0643BF05C94C)

Kirjallisuus

- Aalto, Laura. 2006. *Sörnäisten energiahuoltoalue: 100 vuotta energiarakentamista Helsingissä*. Helsinki: Helsingin energia.
- Adam, Robert. 2012. *The Globalisation of Modern Architecture: The Impact of Politics, Economics and Social Change on Architecture and Urban Design since 1990*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&AN=553530>.
- Andersen, Bengt ja Røe, Per Gunnar. 2017. "The social context and politics of large scale urban architecture: Investigating the design of Barcode, Oslo." *European Urban and Regional Studies* 24(3): 304–317.
<https://doi.org/10.1177/0969776416643751>
- Arkkitehtitoimisto Schulman Oy. *Suvilahden vaiheita. Suvilahden rakennushistoriaselvitys*. Arkkitehtitoimisto Schulman Oy. Luettu 28.12.2020. Osittain saatavana: <https://www.suvilahti.fi/tietoa/historiaa>
- Aro, Timo, Aro, Rasmus ja Mäkelä, Iida. 2020. "Väestöselvitys 2040. Ikäryhmäkohtaiset ja alueelliset väestöennusteet sekä uusien opiskelijoiden määrrien ennuste kaikilla koulutusasteilla Suomessa 2018–2040." Sitran taustaraportti, kesäkuu 2020. Sitra.
<https://media.sitra.fi/2020/06/09115815/vaestonselvitys-2040.pdf>
- Aromaa, Jonni. 2021. "Yksi Suomen hienoimmista kansallismaisemista muuttuu pysyvästi Pasilan pilvenpiirtäjien myötä – maabrändäyksessä tornit menivät tosin jo muodista." *Helsingin Sanomat*, verkkolehti 18.1.2021. Luettu 20.2.2021.
<https://yle.fi/uutiset/3-11736813>
- Bengs, Christer. 2013. "Korkean kadonnut kunnia." *Yhdyskuntasuunnittelu* 2013:3 vol. 51.
<https://www.yss.fi/journal/korkean-kadonnut-kunnia/>
- Betsky, Aaron. 2018. "Oslo...Unfortunately...Goes Global." *Architect. The Journal of the American Institute of Architects*, 5.9.2019. Luettu 16.7.2020.
https://www.architectmagazine.com/design/oslo-unfortunately-goes-global_o
- Chabard, Pierre. 2011. "La Défense / Zone B (1953-91): Light and Shadows of the French Welfare State." *FOOTPRINT #9/ Autumn* 2011: 71-86. doi:
<https://doi.org/10.7480/footprint.5.2.741>

- City of Oslo. 2004. "'The Fjord City' - The Plans for Urban Development of The Waterfront." Agency for Planning and Building Services. Luettu 16.7.2020. <http://81.47.175.201/plalitoral/SIGlitoral/altresplans/oslowaterfront.pdf>
- Dear, Michael ja Häkli, Jouni. 1998. "Tila, paikka ja urbanismi - uuden kaupunkitutkimuksen metodologiaa." Terra: Suomen Maantieteellisen Seuran aikakauskirja 110(2): 59-68. <https://elektra.helsinki.fi/>
- Eimert, Dorothea. 2016. *Art of the 20th Century*. New York: Parkstone International. <https://ebookcentral.proquest.com>
- ELY-keskus. 2020. Alueiden käyttö ja rakentaminen. Ely-keskus.fi. Luettu 22.7.2020. http://www.ely-keskus.fi/web/ely/alueiden-kaytto-ja-rakentaminen;jsessionid=A1BCF2AB97A926B2FEDD6FFF5328314E?p_p_id=122_INSTANCE_aluevalintaText&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_r_p_564233524_resetCur=true&p_r_p_564233524_categoryId=14400
- Fairclough, Norman. 2001a. *Language and Power*. 2. painos. Harlow: Longman.
- Fairclough, Norman. 2001b. Critical discourse analysis as a method in social scientific research. Teoksessa *Methods of critical discourse analysis*, toimittajat Ruth Wodak ja Michael Meyer, 121-138. London: SAGE Publications Ltd. <https://dx.doi.org/10.4135/9780857028020>
- Gordon, David L. A. 1996. "Planning, Design and Managing Change in Urban Waterfront Redevelopment." *The Town Planning Review*, 67(3): 261-290. www.jstor.org/stable/40113388
- HafenCity Hamburg. 2011. Projects. Insights into current developments. Luettu 17.7.2020. https://www.hafencity.com/upload/files/files/Projekte_engl_final.pdf
- Harju, Jukka. 2020. "Asiantuntijat povasivat koronaepidemian synnyttävän 2000-luvun Nurmijärvi-ilmiön – Ensimmäiset tilastotiedot aiheesta ovat nyt julki, ja ne kertovat suunnan olevan 'poikkeuksellinen'". *Helsingin Sanomat*, verkkolehti 3.8.2020. Luettu 6.9.2020: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006590404.html>
- Heiskanen, Mirva. 2019. "Tällaiset ovat näkymät Kalasataman 35-kerroksisesta tornitalosta – mutta miten siellä toimitaan jos tulipalo syttyy?" *Markkinoiti&Mainonta*, verkkolehti 20.11.2019. Luettu 26.7.2020. <https://www.marmai.fi/uutiset/tallaiset-ovat-nakymat-kalasataman-35-kerroksisesta-tornitalosta-mutta-miten-siella-toimitaan-jos-tulipalo-syttyy/e3e90f60-3fcf-4b38-a454-3638273d8b0b>

- Helsingin energia. Antin askeleet. Helen.fi. Luettu 1.3.2018.
<https://www.helen.fi/yritys/energia/energiantuotanto/voimalaitokset/salmisaari/antin-askeleet/>
- Helsingin hallinto-oikeus. 2013. Päätös. Asemakaavan muutosta koskeva valitus. Diaarinumero 04355/12/4103. Saatavana:
https://www.kho.fi/material/attachments/kho/ajankohtaista/tiedotteet/QKxZFzfwxN/Helsingin_hao_13_0099_5.pdf
- Helsingin karttapalvelu. Kaavoitus ja liikennesuunnittelu, Voimassa olevat asemakaavat, Asemakaavahakemisto, kaava 12070. Luettu 29.12.2020. Saatavana: <https://kartta.hel.fi/>
- Helsingin kaupunki. 2019. Strategiaohjelma 2009–2012. Helsingin kaupunki, 29.4.2009. Luettu 28.12.2020.
<https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/71/7152216844f1925a63aa280c0fe2a4e3f0dbcde7.pdf>
- Horelli, Liisa. 1995. "Kaupunkikuvan psykologinen ulottuvuus." Teoksessa *Rakennettu maisema ja mielikuva*, toimittanut Liisa Knuuti, 31–38. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Hurme, Riitta. 1995. "Kaupungin markkinoinnin monta särmää." Teoksessa *Rakennettu maisema ja mielikuva*, toimittanut Liisa Knuuti, 65–71. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Ilmonen, Mervi. 2010. "Neljä Helsinkiä. Helsingin metropolikehitys paikalliskaupungista kilpailukaupungiksi." Teoksessa *Kaupunkimaisuuden lunastamaton lupaus*, toimittaneet Hilikka Lehtonen ja Mervi Ilmonen, 13–56. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja. Espoo: Aalto-yliopisto, teknillinen korkeakoulu.
- Johnstone, Barbara. 2002. *Discourse analysis*. Oxford: Blackwell.
- Jokinen, Arja ja Juhila, Kirsi. 2016. "Valtasuhteiden analysoiminen." Teoksessa *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*, toimittaneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen, 75–104. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero. 2016. "Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet." Teoksessa *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*, toimittaneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen, 17–50. Tampere: Vastapaino.
- Joutsiniemi, Antti. 2015. "Kaupunkitalouden ja tiivistämisen tuska." *Yhdyskuntasuunnittelu* 2015:4 vol. 53.
<https://www.yss.fi/journal/kaupunkitalouden-ja-tiivistamisen-tuska/>

- Juvonen, Anna 2015. "SRV nimesi Kalasataman tornitalot." *Kauppalehti*, verkkolehti 13.4.2015. Luettu 6.9.2020. <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/srv-nimesi-kalasataman-tornitalot/f526cd96-4ec4-3591-95d3-0978186369ca>
- Kalasatama. 2020. Helsingin kaupunginkanslian ylläpitämä sivusto Utta.helsinki.fi. Päivitetty 20.4.2020. Luettu 29.12.2020. <https://www.uuttahelsinki.fi/fi/kalasatama>
- Kalasatama, asuminen. 2017. Helsingin kaupunginkanslian ylläpitämä sivusto Utta.helsinki.fi. Päivitetty 8.9.2017. Luettu 29.12.2020. <https://www.uuttahelsinki.fi/fi/kalasatama/asuminen/historia>
- Kalasatama, rakentaminen. 2020. Helsingin kaupunginkanslian ylläpitämä sivusto Utta.helsinki.fi. Päivitetty 12.8.2020. Luettu 29.12.2020. <https://www.uuttahelsinki.fi/fi/kalasatama/rakentaminen>
- Kaupunkisuunnitteluvirasto. 2005. "Vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön. Sörnäistenrannan ja Hermanninrannan osayleiskaavaehdotus." Helsingin kaupunki, yleissuunnitteluosasto 19.8.2005. Saatavana: <https://www.hel.fi/hel2/ksv/aineistot/kalasatama/070100201.pdf>
- Kaupunkisuunnitteluvirasto. 2008. "Sörnäistenrannan ja Hermanninrannan osayleiskaava. Osayleiskaavan selostus." Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2008:11. Helsingin kaupunki. Saatavana: https://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/julk_2008-11.pdf
- Kaupunkisuunnitteluvirasto 2016. "Helsingin yleiskaava. Selostus. Kaupunkikaava - Helsingin uusi yleiskaava." Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2016:3. Helsingin kaupunki. Saatavana https://www.hel.fi/hel2/ksv/liitteet/2018_kaava/YK_2016_Selostus_20160614_LISALEHDELLA.pdf
- Kaupunkisuunnitteluvirasto. 2017. "Asemakaavan muutoksen nro 12438 selostus. Kalasataman keskus 2, 10. kaupunginosa, Sörnäinen, Kalasatama." Päivätty 28.2.2017, muutettu 22.8.2017. Helsingin kaupunki, asemakaavoitus. 2017:12438. Saatavana: <https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/32/325e685dfcea9263203c0f1db3721d3e50061dbd.pdf>
- Kelly, Catriona. 2019. "A dissonant note on the Neva': Historical memory and city identity in Russia's second capital during the post-Stalin era." *Journal of Eurasian Studies* Vol. 1, Issue 1: 72–83. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2009.11.006>
- Kervanto Nevanlinna, Anja. 2005. *Näköaloja kadunkulmalta: Kaupunkihistorian kirjoituksia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kervanto Nevanlinna, Anja. 2006. "Kaupunkikuvan tutkimus historian ja muistin näkökulmasta: Stadsbildsforskning ur historiens och minnets synvinkel." *Kvartti* 1/2006: 18-29.

<https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/kvartti/2006/nevanlinna.pdf>

Kervanto Nevanlinna, Anja. 2012. *Helsingin historia vuodesta 1945: 4, Voimat jotka rakensivat Helsinkiä 1945-2010*. Helsinki: Otava.

Kivilaakso, Aura. 2015. "Helsinki City - liike-elämän keskus."

Kulttuuriympäristömme.fi. Julkaistu 24.2.2015, päivitetty 22.11.2017. Luettu 27.7.2020. [https://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-](https://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Artikkelit/Kaupunkiymparistot/Helsinki_City_liikeelaman_keskus(37320))

[FI/Ajankohtaista/Artikkelit/Kaupunkiymparistot/Helsinki_City_liikeelaman_keskus\(37320\)](https://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Artikkelit/Kaupunkiymparistot/Helsinki_City_liikeelaman_keskus(37320))

Kivilaakso, Aura. 2017. "Suojelevat sanat: Puu-Käpylän kaavoituskiista esimerkkinä vaikuttavasta kulttuuriympäristön asiantuntijaviestinnästä." Väitöskirja, Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6789-6>

Kortelainen, Mikko. 2020. "Redin tornitalon asunnot ovat menneet huonosti kaupaksi – myymättä on lähes kaksi kolmasosaa." *Rakennuslehti* 25.5.2020.

Luettu 26.7.2020. <https://www.rakennuslehti.fi/2020/05/redin-tornitalon-asunnot-ovat-menneet-huonosti-kaupaksi-myymatta-on-lahes-kaksi-kolmasosaa/>

KOY Kaapelitalo. 2020. Suvilahti, tietoa. Suvilahti.fi. Luettu 29.12.2020.

<https://www.suvilahti.fi/tietoa>

Kähkönen, Satu ja Lähdesmäki, Tuula. 2019. Broadening the Scope of Heritage: The Concept of Cultural Environment and Scalar Relations in Finnish Cultural Environment Policy. Teoksessa *Politics of Scale : New Directions in Critical Heritage Studies*, toimittajat Tuuli Lähdesmäki, Susan Thomas ja Yujie Zhu, 95-109. Explorations in Heritage Studies, 1. Berghahn Books.

Kärki, Maija. 2008. "'Toi A oli ihan oma maailmansa, hyvässä ja pahassa'. Hanasaari A -voimalaitoksen vaiheet ja sen työntekijät 1957-2007." *Tekniikan waiheita*, 26(1): 5-23. <https://journal.fi/tekniikanwaiheita/article/view/63872>

Laine, Silja. 2011. "'Pilvenpiirtäjäkysymys': Urbaani mielikuvitus ja 1920 luvun Helsingin ääriiivat." Väitöskirja, Turun

Yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4545-0>

Laki julkisista hankinnoista 2007/348. Saatavana:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070348#Pidp450528352>

Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista 2016/1397. Saatavana:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161397>

- Lapintie, Kimmo. 2001: Suunnitteluargumentaation analyysi ja arviointi. *Yhteiskuntasuunnittelu* 2001:1, 4–25. <http://www.yss.fi/Lapintie.pdf>
- Lavrov, Leonid ja Perov, Fedor. 2016. "The problems of high-rise construction in St. Petersburg." *Journal of Architecture and Urbanism* 40: 191-197. <https://doi.org/10.3846/20297955.2016.1210053>
- Lehtonen, Johanna 2018. "Capella, Täckäri ja Vinsentti – Kalasataman nimistöä." Helsingin kaupunginkanslian ylläpitämä sivusto Uutta.helsinki.fi. Päivitetty 30.1.2018. Luettu 15.1.2021. <https://www.uuttahelsinki.fi/fi/kalasatama/asuminen/capella-takkari-ja-vinsentti-kalasataman-nimistoa>
- Lehtonen, Hilikka. 2010. "Johdanto." Teoksessa *Kaupunkimaisuuden lunastamaton lupaus*, toimittaneet Hilikka Lehtonen ja Mervi Ilmonen, 7–12. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja. Espoo: Aalto-yliopisto, teknillinen korkeakoulu.
- Leino, Helena. 2006. "Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun dynamiikka: Tutkimus Tampereen Vuoreksesta." Väitöskirja, Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-6566-0>
- Lonkila, Helena ja Hanka, Heikki. 2020. "The Negotiated Cultural Environment." *Proceedings of the Latvian Academy of Sciences: Section A, Human and Social Sciences* 74 (2): 41-56. <http://www.lasproceedings.lv/en/publikacija/the-negotiated-cultural-environment/>
- Lynch, Kevin. 1960. *The image of the city*. Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press.
- Pirvola, Ilkka. 2016. "Urbaania energiaa: Suvilahden, Hanasaaren A- ja Vuosaaren voimalaitokset osana helsinkiläistä kaupunkiympäristöä." Väitöskirja, Turun yliopisto. Helsinki: Helen Oy. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-93-7200-3>
- Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132. Saatavana: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>
- Malmberg, Lari. 2017. "Oudoilla havainne-kuvilla yritetään vaikuttaa – Helsinkiläis-mies turhautui ja kokeili, miltä Pasilan tornitalot näyttäisivät todellisuudessa." Helsingin sanomat, verkkolehti 28.2.2017. Luettu 9.2.2019. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005106574.html>
- Malmberg, Lari. 2018. "Valkoiseksi määrätystä Kalasataman tornitalosta tulikin yllättäen harmaa – Mitä tapahtui Helsinkiin nousevalle Suomen korkeimmalle asuintalolle?" Helsingin Sanomat, verkkolehti 7.5.2018. Luettu 24.10.2020. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005669772.html>

- Museovirasto. 2009a. Osuusliikkeiden ja teollisuuden Sörnäinen. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. Rky.fi, 22.12.2009. Luettu 29.12.2020.
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4999
- Museovirasto. 2009b. Suvilahden voimalaitosalue. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. Rky.fi, 22.12.2009. Luettu 29.12.2020.
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1579
- Museovirasto. 2009c. Sörnäisten vankila. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. Rky.fi, 22.12.2009. Luettu 29.12.2020.
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=939
- Mäntysalo, Raine ja Nyman, Kaj. 2001. *Kaavoitus - suunnittelua? Suunnittelun patologioita maankäyttö- ja rakennuslain sovelluksissa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Nyman, Kaj. 2000. "Maankäyttö- ja rakennuslaki: henki vai kirjain?" *Yhteiskuntasuunnittelu* 38:2: 6–16. <http://www.yss.fi/Nyman.pdf>
- Ortamo, Simo. 2019. "Pietarilaisesta Antoninasta tuli aktivisti, kun jättitorni uhkasi pilata keskustan – 'Haluan, että lapseni asuvat normaalissa kaupungissa eivätkä betoniviidakossa'", *Yle uutiset*, 1.9.2019. Luettu 19.1.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-10942512>
- Page, Max. 2005. "The Heights and Dephts of Urbanism: Fifht Avenue and the Creative Destruction of Manhattan." Teoksessa *The American Skyscraper*, toimittaja Roberta Moudry, 165–184. New York: Cambridge University Press.
- Prusi, Tuija. 2013. *Kuntien itsehallinnollinen asema kaavoituksessa*. Tampere: Tampere University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9181-8>
- Revell, Keith D. 2005. "Law Makes Order: The Search for Ensemble in the Skyscraper City, 1890 – 1930." Teoksessa *The American Skyscraper*, toimittaja Roberta Moudry, 38–62. Cambridge University Press.
- Reaktio Solutions Oy 2020. Toteutuneet asuntokaupat - Helsinki. Toteutuneiden asuntokauppojen tilastot ja markkinakatsaus. Asuntojenhinnat.fi. Luettu 26.7.2020. <https://www.asuntojenhinnat.fi/myytyjen-asuntojen-tilastot/kunta/helsinki>
- Schulman, Harry. 2001. "Helsingin kasvu suurkaupungiksi." Teoksessa *Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan. Kaupungin ja ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvuilla*, toimittajat Simo Laakkonen, Sari Laurila, Pekka Kansanen ja Harry Schulman, 14–31. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus: Edita, 2001.

- SRV. Helsingin REDIn Majakka. Srv.fi. Luettu 26.7.2020.
<https://www.srv.fi/asuminen/helsingin-redin-majakka/>
- SRV. Helsingin REDIn Loisto. Srv.fi. Luettu 26.7.2020.
<https://www.srv.fi/asuminen/helsingin-redin-loisto/>
- Karvonen-Kälkäjä, Anja, Kälkäjä Pekka ja Soback, Dan. 2009. *Työkirja kilpailullisen neuvottelumenettelyn toteuttamiselle*. Helsinki: Tekes.
https://www.tekes.fi/globalassets/julkaisut/tyokirja_kilpailullisen_neuvottelumenettelyn_toteuttamiselle.pdf
- Mikä Teurastamo? Teurastamo.com. Luettu 29.12.2020.
<https://teurastamo.com/mika-teurastamo/>
- Throgmorton, James A. 2003. "Planning as Persuasive Storytelling in a Global-Scale Web of Relationships." *Planning Theory*, 2(2): 125–151.
<https://doi.org/10.1177/14730952030022003>
- Tieteen termipankki, arvo. 2016. Muokattu 24.8.2016. Luettu 21.2.2021.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:arvo>.
- Tieteen termipankki, kaupunkikuva. 2016. Muokattu 29.3.2016. Luettu 6.9.2020.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Estetiikka:kaupunkikuva>
- Virtanen, Pekka. 1995. "Liikenne ja kaupungin kuva." Teoksessa *Rakennettu maisema ja mielikuva*, toimittanut Liisa Knuuti, 39-49. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Wodak, Ruth. 2001. "What cda is about – a summary of its history, important concepts and its developments." Teoksessa *Methods of critical discourse analysis*, toimittajat Ruth Wodak ja Michael Meyer, 1–13. SAGE Publications.
<https://dx.doi.org/10.4135/9780857028020>
- YIT. Näin Tripla rakentuu. Tripla.yit.fi. Luettu 26.7.2020. <https://tripla.yit.fi/nain-tripla-rakentuu>
- YIT. Trigoni - Pasilan pilvenpiirtäjät. Yit.fi. Luettu 26.7.2020
<https://www.yit.fi/projektit/trigoni>
- Ympäristöministeriö. 2000. *Asemakaavan selostus. Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000*. Opas 3. Helsinki, Edita. Saatavana: https://www.ymparisto.fi/fi-fi/elinymparisto_ja_kaavoitus/maankayton_suunnitteluja_rakennuslaki/2000/2000-03-03
- Ympäristöministeriö. 2019. Rakennusperinnön suojelun käsitteitä, Kulttuuriympäristö. Sanastot.suomi.fi. Julkaistu 19.12.2019. Luettu 21.7.2020.

<https://sanastot.suomi.fi/concepts/16506fef-a5fd-43bf-b28e-afce1bb030ac/concept/b5d3039a-f639-46bf-85c3-f20ab63e5974>

Zukowsky, John ja Thorne, Martha, toim. 2000. *Skyscrapers: The new millenium*. Munich: Prestel.

Äikäs, Topi Antti. 2001. "Imagosta maisemaan: Esimerkkeinä Turun ja Oulun kaupunki-imagojen rakentaminen." Väitöskirja, Oulun yliopisto. Oulu: Geographical Society of Northern Finland: University of Oulu, Department of Geography.

Äikäs, Topi Antti. 2004. *Imagoa etsimässä: Kaupunki- ja aluemarkkinoinnin haasteista mielikuvien mahdollisuuksiin*. Helsinki: Suomen kuntaliitto. Luettu 27.7.2020.
<https://docplayer.fi/23638891-Topi-antti-aikas-imagoa-etsimassa-kaupunki-ja-alue-markkinoinnin-haasteista-mielikuvien-mahdollisuuksiin-isbn.html>

KUVALUETTELO

Kuva 1. Vyhtinen, Pekka. 2020. Kalasataman tornitalot, lähes valmis Loisto, vuonna 2019 valmistunut Majakka ja rakenteilla oleva Kompassi (Lumo One). 7.10.2020. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

<https://finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000q1oc>

Kuva 2. Kalasataman rakentamisen aikataulu. Kalasatama, rakentaminen. 2020. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia 2019.

Kuva 3. Brander, Signe. 1912. Helsingin Kaupungin Kaasulaitos Suvilahdessa, Pääskylänkatu 17 (Sörnäisten Rantatie 20), Kaasukellot, Puhdistushuone Ja Kojehuone. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

<https://finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:00000144>

Kuva 4. Hakli, Kari. 2008. Hanasaaren B -voimala, Parrukatu 1-3, Nähtynä Sörnäisten Rantatie 23:sta. 4.11.2008. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

<https://finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000mg9f>

Kuva 5. Hakli, Kari. 2008. Hanasaaren hiilivarasto ja B-voimala ja Sörnäisten satama ja nähtynä Merihaasta. 4.11.2008. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

<https://finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000mfvo>

Kuva 6. Nurmi, Juho. 2013. Suvilahden kaasukellon puhdistus. 16.10.2013. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

<https://finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000nq49>

Kuva 7. Suomen Ilmakuva Oy. 2016. Ilmakuva Sörnäisistä koillisesta nähtynä, etualalla Kulosaaren silta, Kalasataman metro, Suvilahden voimalaitos, Sompassaari sekä Hanasaaren voimalaitokset. 17.5.2016. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

<https://finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000obl9>

Kuva 8. Suomen Ilmakuva Oy. 2016. Suomen Ilmakuva Oy. Kalasatama ja Sörnäinen kaakosta nähtynä. 17.5.2016. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

<https://finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000oblb>

Kuva 9. Heinonen, Eino 1950. Sörnäinen. Näkymä Elannon tehdaskorttelista Suvilahdelle, Sörnäisten satamaan ja voimala-alueelle. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

<https://finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000ndlj>

Kuva 10. Heinonen, Eino. 1950. Sörnäisten satama. Taustalla Suvilahden voimalaitos-alue rakennuksia ja Sörnäisten rantatien rakennuksia. Helsingin kaupunginmuseo. CC BY 4.0.

<https://finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000omej>

Kuva 11. Havainnekuva Kalasatamasta. Helin&Co Arkkitehdit. Kuvakaappaus raportista s. 6, Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011, "Kalasataman keskuksen vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön. Kalasataman keskus. Asemakaavan muutoksen nro 12070 selvitys." 31.10.2011, päivitetty 9.3.2012. Helsingin kaupunki. Saatavana:

<https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/af/afdb4eb7bb9b9a1f962c9c975b242086d9b26401.pdf>

Kuva 12. Katajanokan kanava. Helsingin kaupunki. Kuvakaappaus raportista s. 17, Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011, "Kalasataman keskuksen vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön." Kalasataman keskus. Asemakaavan muutoksen nro 12070 selvitys. 31.10.2011, päivitetty 9.3.2012. Helsingin kaupunki. Saatavana:

<https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/af/afdb4eb7bb9b9a1f962c9c975b242086d9b26401.pdf>

Kuva 13. Itäväylältä. Helsingin kaupunki. Kuvakaappaus raportista s. 35, Kaupunkisuunnitteluvirasto 2011, "Kalasataman keskuksen vaikutukset kaupunkikuvaan, maisemaan ja kulttuuriympäristöön." Kalasataman keskus. Asemakaavan muutoksen nro 12070 selvitys. 31.10.2011, päivitetty 9.3.2012. Helsingin kaupunki. Saatavana:

<https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/af/afdb4eb7bb9b9a1f962c9c975b242086d9b26401.pdf>

